

STATISTISK SENTRALBYRÅS HÅNDBØKER

Nr. 23

Oslo, 9. januar 1965

UTSNITT

OM PRINSIPPER OG DEFINISJONER

I OFFISIELL STATISTIKK

U T S N I T T
O M P R I N S I P P E R O G D E F I N I S J O N E R
I O F F I S I E L L S T A T I S T I K K

Statistisk Sentralbyrå

Oslo 1965

F o r o r d

I forelesningsplanen for det sosialøkonomiske studium ved Universitetet i Oslo er det under faget anvendt statistikk vist til endel spesielle hefter i serien Norges Offisielle Statistikk, som skal studeres i forbindelse med forelesningene over statistiske kilder. Disse heftene dekker imidlertid ikke fullt ut det studentene bør ha kjennskap til når det gjelder prinsipper, definisjoner og forskjellige praktiske problemer i forbindelse med innsamling, bearbeiding og presentasjon av statistiske data. Det er derfor forutsatt at studentene som hjelpemiddel også bruker andre hefter av Norges Offisielle Statistikk.

Det har vært et ønske fra de sosialøkonomiske studenter å få gjort det lettere å finne fram til sentralt stoff om statistiske kilder. For å imøtekomme dette ønske har Statistisk Sentralbyrå i denne publikasjonen samlet noen artikler som gir et utvalg av eksempler på de prinsipper og definisjoner m.v. som brukes innenfor endel sentrale statistikkområder. Byrået vil understreke at disse utsnittene langt fra gir noen fullstendig oversikt, og at de derfor ikke er ment å skulle erstatte originalpublikasjoner som hjelpemiddel ved studiet.

Artikkelen om arbeidsløshetsstatistikk er hentet fra Arbeidsdirektoratets kvartalshefte "Arbeidsmarkedet" og oversikten over nasjonalregnskapsstatistikk fra FN's "Yearbook of National Accounts". Oversikten over Statistisk Sentralbyrås sentrale foretaks- og bedriftsregister er fra et ikke offentliggjort notat utarbeidd i Byrået. De andre utsnittene er tatt fra spesialartikler og tekstavsnitt i statistiske publikasjoner utgitt av Statistisk Sentralbyrå. I utsnittene har en utelatt opplysninger og tallmateriale som ikke har direkte tilknytning til prinsipper og definisjoner ved innsamling og bearbeiding av statistiske data.

Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 9. januar 1965

Petter Jakob Bjerve

I n n h o l d

	Side
I. Den norske befolkningsstatistikk	7
II. Arbeidsløshetsstatistikken i Norge	12
III. National Accounts Statistics	17
IV. Oversyn over jordbruksstatistikken fra Byrået	23
V. Oversikt over skogstatistikken	36
VI. Fiskeritellingen 1960	43
VII. Industristatistikk 1961	51
VIII. Bedriftstellingen 1953	61
IX. Kontrollmetoder nyttet under bearbeidingen av Bedriftstellingen 1953	66
X. Prinsippene for utarbeidingen av statistikken over utenriks- handelen	72
XI. Utvalgstillinger i norsk bankstatistikk	76
XII. Statistisk Sentralbyrås sentrale foretaks- og bedriftsregister..	80
XIII. Standard for handelsområder	85

I. Den norske befolkningsstatistikk

En historisk oversikt¹⁾ av byråsjef Kåre Ofstad
(Statistiske Meddelelser nr. 10-12, 1948)

Den første folketelling i Norge ble holdt i 1769. De tidligere tellinger som en har kjennskap til, nemlig tellingen i årene 1664-1666 og tellingen i 1701, omfatter bare menn. Disse manntall har gjort det mulig å beregne det totale folketall i de nevnte år. Det kan derfor være av interesse at det blir gjort nærmere rede for dem før de egentlige folketellinger blir behandlet.

Manntallet for årene 1664-1666 ble tatt opp etter kongelig befaling i brev av 20. september 1663 og 30. oktober 1665. I det første brevet er det gitt beskjed om at manntallet skal omfatte alle menn som er 12 år og derover. I det andre brevet ble befalingen innskjerpet samtidig som det ble bestemt at det også skulle tas opp fortegnelse over menn under 12 år. Oppgavene ble samlet inn av prestene og fogdene.

Manntallet omfattet etter all sannsynlighet ikke landets nordligste fylke, Finnmark, og heller ikke byene. En har heller ikke funnet noen liste for Fron prestegjeld i Gudbrandsdalen.

Listene inneholder som regel opplysninger om hver enkelt persons navn og alder. Det finnes også tilløp til en yrkesgruppering da det skjelnes mellom gårdbrukere, gårdbrukersønner, tjenere ved gårdsbruk, husmenn og husmannssønner. Det er tidligere nevnt at tellingen ikke omfattet kvinner, men dette er ikke helt riktig fordi kvinner som drev gårdsbruk er tatt med. Listene er imidlertid ikke satt opp på en ensartet måte, og som rimelig kan være inneholder de mange unøyaktige eller helt gale opplysninger.

.....

Manntallet av 1701 ble tatt opp etter kongelig resolusjon datert 26. juli samme år. Tellingene foregikk dels i september 1701 og dels i mars og april 1702.

Heller ikke denne gang fant en det nødvendig å ta med kvinnene. Dessuten ble gutter under 1 år holdt utenfor. Det ser ikke ut til at det har vært holdt telling i byene, og for landdistriktene mangler en lister for hele Østlandet og Agder med unntak av Nedenes len og Rygge prestegjeld og likedan listene for Jostedal prestegjeld, Stjør- og Verdalen fogderi og hele Finnmark amt (fylke).

1) Fortsettelse av to tidligere oversikter av byråsjef dr. Julie E. Backer i Statistiske Meddelelser 1947, side 190-204 og side 398-421. Den første oversikten omfattet: I. Statistikken over ekteskap, fødsler og dødsfall og II. Statistikken over utvandring og innvandring. Den andre oversikten omfattet: III. Statistikk over helse- og medisinalforhold og IV. Rekrutteringsstatistikk.

Listene ble satt opp av prestene, fogdene og sorenskriverne og er mer ensartet og nøyaktig ført enn listene fra 1664-1666.

Det gis opplysninger om navn og nesten alltid om alder. Det var særskilte rubrikker på listene for hovedpersoner, sønner og tjenere. For dem som drev jordbruk er det oppgitt om de var selveiere, leilendinger eller bygslere. En finner også oppgitt andre yrker som f.eks. embetsmann, lensmann, kirkesanger osv. Dessuten finnes det opplysninger om biyrke. Yrkesoppgavene er dessverre ikke ens for alle lister og har derfor fra et statistisk synspunkt nokså liten verdi. Liksom i 1660-årene er noen kvinner kommet med i manntallet, nemlig enkene. Det bør også nevnes at manntallet gir opplysning om tallet på mannlige finner.

.....

Den første fullstendige folketelling i Norge ble som nevnt holdt i 1769, nærmere bestemt den 15. august dette år. Tellingene foregikk på den måten at Rentekammeret (Finansdepartementet) sendte ut skjemaer med tabeller som ble fylt ut av magistraten eller byfogden i kjøpstedene og av sognepresten i landdistriktene. For hvert stift (bispedømme) ble det satt opp sammendragstabeller for kjøpstedene av stiftsbefalingsmannen og for landdistriktene av biskopen.

Tellingene omfattet den hjemmehørende folkemengde i landet unntatt vervede militære. For hvert sogn og hver kjøpstad ble det gitt opplysninger om folkemengden og fordelingen av denne på kjønn, aldersgrupper og levevei. Dessuten ble det gitt særskilte oppgaver over ugifte fordelt på kjønn og aldersgrupper. Skjemaet inneholdt i alt 7 aldersgrupper hvorav de 6 første hver omfattet 8 år, mens den siste omfattet alle på 48 år og over. Hver aldersgruppe var delt etter kjønn. Fordelingen på "Stænder" eller levevei omfattet hele befolkningen. Det var i alt satt opp 7 klasser på skjemaet. Den første av disse omfattet rangspersoner m.v. "med deres Hustruer og hos sig havende Børn". I siste klasse kom "Hospitals-Lemmer samt andre vanføre, gebreklige og afsindige Persohner".

.....

En ny folketelling ble holdt 32 år etter den første, nemlig i 1801. Denne telling innledet en nesten regelmessig serie av folketellinger fram til våre dager. Den neste telling ble holdt i 1815, og så fulgte tellinger hvert 10. år til og med 1875. Av hensyn til internasjonale sammenlikninger ble den følgende telling foretatt i 1890, hvorefter det igjen ble holdt tellinger hvert 10. år til og med 1930. På grunn av krigen ble den planlagte telling i 1940 utsatt til 1946. Når en regner tellingen i 1769 som den første, blir tellingen i 1946 den 15. i rekken av landets folketellinger.

.....

Ved tellingen 31. desember 1865 kom selvtellingssystemet for første gang i bruk i byene. Skjemaene ble delt ut og samlet inn av rodemestrene, men utfyllingen skulle besørges av huseierne.

Denne telling var liksom tellingen i 1801 nominativ. Det har også vært tilfelle med alle de senere tellinger. Foruten tallet på husholdninger skulle det for hver person gis opplysninger om navn, stilling i familien, alder, kjønn, ekteskapeleg stilling, levevei, rase (for å få opplysninger om samer og kvener), fødested og trosbekjennelse. De to siste spørsmål var nye. Som tidligere skulle det opplyses om vedkommende var blind, døvstumm, sinnssyk eller åndssvak. Jordbruksspørsmålene var som før.

.....

Folketellingen den 1. desember 1920 er den største statistiske undersøkelse som er foretatt i Norge. Den ble i første hånd planlagt av byråsjef Jønsberg, som også trakk opp linjene for bearbeidelsen og ledet denne.

Med hensyn til administrasjonen av tellingen ble det gjort den forandring at sognepresten ble tatt med i tellingsstyret i herredene. Dette ble vesentlig gjort fordi man ønsket noe mer lokal kontroll enn tidligere. Siden 1910 var det opprettet folkeregistre i en rekke byer, og i omtrent alle disse byer ble det folkeregisteret som ordnet tellingen i stedet for magistraten.

I 1900 og 1910 ble det brukt tellingslister for hver husholdning da dette er mest praktisk når opplysningene skal føres over på hullkort. I 1920 gikk man tilbake til systemet fra 1890 med personsedler som ble sortert og tallet med hånden. Dette ble gjort delvis av den grunn at utgiftene til maskinleie og hullkort stilte seg uforholdsmessig høye i 1920 da tellingen ble planlagt, og dels fordi det var blitt nødvendig å revidere yrkesgrupperingen. Denne revisjon var det lettere å foreta når en hadde personsedler.

Av forandringer på skjemaet kan nevnes at det ble rettet spørsmål til gifte kvinner om ekteskapsår og barnetall. Spørsmålet om hovedyrke ble oppstykket for å få nøyaktigere opplysninger, og et særskilt spørsmål om biyrke ble tilføyd i samsvar med det som var gjort i en rekke andre land. Spørsmålet om blindhet, døvstumhet, sinnssykdom og åndssvakhet ble utvidd til også å omfatte legemlig vanføre, og det ble spurt om i hvilken alder blindheten, døvheten osv. framtrådte. Av hensyn til en eventuell alminnelig pensjonsordning ble det også tatt inn et spørsmål om hel eller delvis arbeidsudyktighet i forbindelse med disse oppgaver. Spørsmålet om arbeidsledighet, som var tatt opp i 1910, ble sløffet. Boligspørsmålene var meget omfattende. I byene ble det brukt 2 boligskjemaer, ett for hver leilighet og ett særskilt for hvert hus, men i bygdene ble det bare brukt ett boligskjema for hvert bosted.

..... Helt siden 1865 var det blitt innhentet enkelte oppgaver over bebodde hus og boligforhold i Norge, men først ved denne telling ble det foretatt en detaljert boligundersøkelse for hele landet. For å supplere boligstatistikken for bygdene ble det samlet inn en del opplysninger om bygningstyper på landsbygden fra de enkelte ordførere. Ved denne og de følgende tellinger er den hjemmehørende folkemengde lagt til grunn ved bearbeidelsen.

Tellingen den 1. desember 1930 ble administrert på samme måte som 1920-tellingen bortsett fra at tellingen i byene ble ledet av borgermesteren eller ordføreren. (Magistratembedene ble opphevet i 1922).

Det ble brukt lister for hvert bosted i bygdene og for hver leilighet i byene, da man igjen gikk over til maskinell behandling av materialet.

Følgende nye spørsmål ble tatt opp ved denne telling:

1. Oppgave over formue, inntekt og skatteklasser etter skattelikningen 1930/31.

2. Oppgave over dem som var arbeidsledige på tellingsdagen og hvor mange uker vedkommende hadde vært ledig i 1930.

3. For en rekke kommuner omkring Oslo ble det føyd til et ekstra spørsmål om vedkommende hadde sitt daglige arbeid i Oslo. Hensikten med dette var å få en oversikt over den "Oslo-befolkning" som bor utenfor byen.

På den annen side ble flere av spørsmålene fra 1920 sløyfet eller forenklet:

1. Spørsmålet om lyter ble forenklet ved at det ikke skulle gis opplysninger om vanføre eller arbeidsudyktige. Heller ikke ble det spurt om når vedkommende lyte (blindhet, dövstumhet osv.) var framtrådt.

2. Opplysningene om hjemvendte norsk-amerikanere, som ble innhentet i 1910 og 1920, ble sløyfet.

3. Boligoppgavene, som var blitt betydelig utvidet i 1920, ble forenklet bl.a. ved at man sløyfet husleieoppgavene.

.....

Etter vanlig praksis skulle den neste folketelling vært holdt i desember 1940. Byrådet hadde også før krigsutbruddet gjort en del forarbeider til denne telling, men forholdene gjorde at den måtte utsettes. Heller ikke senere under okkupasjonen var det mulig eller ønskelig å foreta en folketelling. Det ble etter krigen overveid om en kanskje burde vente med tellingen til det internasjonale folketellingsår 1950, men da det var et sterkt behov for de opplysninger en folketelling kan gi, ble det besluttet å holde telling den 3. desember 1946.

Tellingen ble organisert omtrent på samme måte som i 1930. I landdistriktene besto tellingsstyret av ordføreren og 3 av herredsstyrets medlemmer. I byene ble tellingen ledet av ordføreren eller den han ga fullmakt til det. Som regel overløt ordføreren arbeidet til folkeregisteret. Personer ombord på skip i norske havner eller norske farvann ble tellet av tollvesenets funksjonærer. Både i byene og landdistriktene ble det brukt lønte tellere.

Etter at tellingen i en kommune var avsluttet, ble materialet sendt til kommunens folkeregister som i henhold til den nye lov om folkeregister av 15. november 1946 skulle bruke dette til å opprette et fullstendig folkeregister for kommunen eller til å revidere det gamle. Materialet ble deretter sendt Statistisk Sentralbyrå.

Noen av personoppgavene på skjemaet fra 1930 ble sløyfet, nemlig spørsmålet om arbeidsledighet, lyter (blind, dövstum, åndssvak, sinnssyk), inntekt, formue og skatteklasser, avstamning og språk (for samer og kvener) og arbeidssted (for voksne personer i Oslo og omegn). Av disse var spørsmålet om arbeidsledighet ikke aktuelt på tellingstidspunktet. De andre ble sløyfet vesentlig for å spare tid.

Nye spørsmål som ble tatt inn gjaldt yrket ved utgangen av 1939 (for dem som dengang var over 15 år) og om vedkommende var flyttet til kommunen etter 1. januar 1940. Den første opplysningen var ment å skulle danne grunnlaget for en analyse av de forskyvninger som var skjedd i yrkesfordelingen siden det siste førkrigsår. Den siste ble tatt med av hensyn til folkeregistrene og for å få belyst aktuelle folkeomflytningsproblemer.

På boligoppgavene for bygdene ble det spurt om hvor mange rom hver husholdning disponerte og om det var innlagt vann og elektrisk lys på bostedet. Også i byene ble det denne gang på grunn av de innviklede boligforhold spurt om hvor mange rom m.v. hver h u s h o l d n i n g disponerte, mens det i 1930 bare ble spurt om antall rom i hver l e i l i g h e t. Dessuten ble det igjen innhentet oppgaver over husleiens størrelse, men bare for leiligheten som helhet.

.....

II. Arbeidsløshetsstatistikken i Norge ¹⁾

Av kontorsjef Leiv Torgersen

(Arbeidsmarkedet nr. 6, 1955)

A. Registreringen av de arbeidsløse

Siden 1940 er den offisielle månedlige arbeidsløshetsstatistikk basert på oppgaver over arbeidsløse arbeidssøkere ved den offentlige arbeidsformidling i samtlige landets kommuner. Statistikken omfatter således bare de arbeidssøkere som melder seg til den offentlige arbeidsformidling.

Når en arbeidssøker første gang (personlig) søker arbeidsformidlingen, blir det fylt ut et arbeidssøkerkort som bl.a. inneholder opplysninger om vedkommendes yrkesmessige kvalifikasjoner, alder, om han er forsørger samt spesifisering av siste arbeidsgiver før den aktuelle ledighetsperiode. Samtidig blir det brakt på det rene om vedkommende er helt arbeidsløs på registreringsdagen (dvs. ikke har noe arbeid på denne dag), om han driver gårdsbruk over 20 dekar jordbruksareal eller om han har arbeid (herunder medregnet også nedsatt arbeidstid) og bare søker nytt. I praksis er det ikke mulig å foreta en helt skarp avgrensing mellom helt arbeidsløse og personer som har noe arbeid. Arbeidssøkere som driver bruk med mindre enn 20 dekar jordbruksareal og som ikke har lønnet arbeid blir således i statistikken regnet som helt arbeidsløse. Det samme er i en viss utstrekning tilfelle med andre selvstendige som på angjeldende tidspunkt har meget begrensede muligheter for å arbeide i sitt hovedyrke og som da må sies å være disponible for arbeidsmarkedet. En tenker her særlig på hovedyrkefiskere utenom sesongene.

Hovedregelen er at en arbeidssøker minst en gang i uken skal vedlikeholde meldingen (enten ved personlig fram møte eller skriftlig eller telefonisk melding) inntil han får arbeid eller av andre grunner ikke opprettholder meldingen. Den enkelte arbeidsformidling gjør opp statistikken over arbeidssøkere pr. den siste arbeidsdag i måneden. Her skal da bare tas med aktuelle arbeidssøkere dvs. alle som i løpet av den siste uken før tellingsdagen har meldt seg til arbeidsformidlingen eller holdt vedlike den tidligere melding.

Den månedlige sysselsettingsstatistikken omfatter sysselsatte pliktig sykeetrygdede, dvs. praktisk talt alle lønsmottakere. Disse oppgavene gir trygdekassene i hver enkelt kommune, og i de aller fleste kommuner bortsett fra byer og en del større landkommuner som har arbeidskontor

1) Deler av utredning for utvalget for sammenlikning og samordning av arbeidsløshetsstatistikken i de nordiske land.

er arbeidsformidlingen lagt til trygdekassen. Forretningsførerne i trygdekassene har her arbeidsformidlingen som bibeskjeftigelse. I alle tilfelle hvor en arbeidssøker vender seg til arbeidsformidlingen skal denne undersøke hos trygdekassen om vedkommende har lønnet arbeid. Derved får en en ganske effektiv kontroll med hvorvidt arbeidssøkeren virkelig er helt arbeidsløs.

B. Den registrerte arbeidsløshet og arbeidsløsheten i prosent av arbeidsstyrken, lønsmottakere og arbeidsløshetsstrygdede

.....

Fra februar 1954 har en skilt ut de helt arbeidsløse som har vært meldt ledig mer enn en uke. I gjennomsnitt for 1954 utgjorde disse 86 pst. av den totale ledighet. Denne prosent er lavere i sommermånedene enn i vintermånedene

Statistikken over arbeidsløse er gruppert på yrker, mens sysselsettingsstatistikken grupperes på næringer. Dette gjør at det bare er mulig å regne ut arbeidsløshetsprosenten for grupper hvor yrkes- og næringsgruppene har stort sett samme avgrensning. I praksis vil dette si at en bare kan få tilfredsstillende arbeidsløshetsprosenten for den totale arbeidsløshet, for sum jordbruk, skogbruk, sum industri, enkelte industri-grupper og for sum bygge- og anleggsarbeidere.

..... Arbeidsledighetsprosenten er beregnet som antall registrerte arbeidsløse i prosent av den beregnede totale arbeidsstyrke (den totale arbeidskraft, sysselsatte og arbeidsløse, som står til arbeidslivets disposisjon. Tilsvarende det engelske begrep labour force), det totale antall lønsmottakere og arbeidsløshetsstrygdede.

Antall lønsmottakere utgjør ca. $2/3$ av den totale arbeidsstyrke og antall arbeidsløshetsstrygdede vel $3/4$ av antall lønsmottakere.

D. Motivene for å melde seg ledig

Hovedmotivene for at en arbeidssøker melder seg til arbeidsformidlingen er enten å oppnå nytt ordinært eller ekstraordinært arbeid ved arbeidsformidlingens hjelp eller å få utbetalt arbeidsløshetsstønad.

I. Nytt arbeid

Det første motiv, forventningen om å få et arbeid som man er interessert i, avhenger bl.a. av arbeidsformidlingens muligheter for å skaffe slikt arbeid. Her kommer inn spørsmålet om arbeidsformidlingens omfang og effektivitet og i hvilken grad ledige plasser blir meldt til arbeidsformidlingen.

En har beregnet at omlag 12-15 pst. av den totale plassomsetning skjer gjennom arbeidsformidlingen. Prosenten er høyest for lønnet husarbeid og bygge- og anleggsvirksomhet, mens den er betydelig lavere i jordbruk og skogbruk. Det er betydelige variasjoner i prosentene. I byene og tettbebyggelse på landsbygden antas formidlingsprosentene å ligge høyere enn gjennomsnittlig for hele landet. Etter folketellingen 1950 var Norges hjemmehørende befolkning litt under 3,3 millioner. Herav bodde 1,055 millioner i byer og 657 000 i hussamlinger i herredene (minst 100 hjemmehørende personer eller minst 20 bebodde bosteder). Tilsammen hørte vel 52 pst. av landets befolkning hjemme i byer og hussamlinger. Det er et formidlingskontor i hver kommune bortsett fra 31 felleskontorer som dekker 92 kommuner. I avsidesliggende strøk er det opprettet ekstra meldesteder for å lette arbeidssøkernes kontakt med formidlingen. Det er flere hundre slike meldesteder. Likevel kan det i en del tilfelle være praktiske vansker for den arbeidssøkende å melde seg personlig til arbeidsformidlingen. I slike tilfelle blir det i praksis godkjent skriftlig eller telefonisk melding.

For visse større bygge- og anleggsarbeider er det spesielle avtaler mellom arbeidsformidlingen og byggherrene (entreprenørene) om obligatorisk inntak av arbeidskraft gjennom arbeidsformidlingen. Det gjelder større forsvarsanlegg (som flyplasser), kraft- og industrianlegg. Avtalene må i meget stor utstrekning karakteriseres som prinsippavtaler som i praksis ikke er blitt gjennomført i særlig stort omfang.

For å avhjelpe en del av vinterarbeidsløsheten blir det hver vinter satt i gang ekstraordinære hjelpearbeider, enten rene statsarbeider, kommunale arbeider med statstilskott eller rene kommunale arbeider. Tabell VI gir en oversikt over de ekstraordinære arbeider (rene statsarbeider og kommunale arbeider med statstilskott) i 1953 og 1954. Mesteparten er rene statsarbeider. I 1954 falt ca. halvparten av de ekstraordinære arbeidene på Nord-Norge (Nordland, Troms og Finnmark fylker).

Generelt kan en si at vinterledigheten særlig har opptrådt i distrikter hvor næringslivet er ensidig og forholdsvis lite utbygget, hvor sysselsettingen i bygge- og anleggsvirksomheten utgjør en relativt stor del av den totale arbeidsstyrken og hvor sesongvingningene i bygge- og anleggsvirksomheten har vært størst bl.a. på grunn av klimatiske forhold. De ekstraordinære arbeider har vesentlig funnet sted i disse distrikter og særlig omfattet veier, men også elveforbyggings-, havne-, vann- og kloakkarbeider. Det har vært et ganske stort press fra lokalt hold i nevnte distrikter for å få satt i gang ekstraordinære arbeider i vinterhalvåret.

Da den distriktsvise fordeling av disse arbeider i betydelig grad avhenger av den registrerte arbeidsløshet, har man på lokalt hold vært interessert i å få en så fullstendig registrering av arbeidsløsheten som mulig. Det har i nevnte distrikter vært en tydelig tendens til at stadig flere melder seg til arbeidsformidlingen bl.a. for å komme i betraktning ved ekstraordinære arbeider. Dette har særlig vært tilfelle i Nord-Norge.

Personer sysselsatt ved ekstraordinære arbeider blir ikke tatt med i statistikken over helt arbeidsløse, men regnes fortsatt med som arbeidsøkere.

.....

E. Spesielle tellinger vedrørende arbeidsløsheten

I de senere år har en foretatt spesialtelling for å kartlegge vinterledigheten med hensyn på de lediges aldersfordeling, ledighetens varighet og visse andre ting (se Arbeidsmarkedet nr. 2 1953 og nr. 1 1954).

Disse tellinger ble som den ordinære statistikk foretatt gjennom arbeidsformidlingen. (Konf. også spesialtelling foretatt i forbindelse med folketellingene. Red. anm.).

F. Vurdering av den offisielle arbeidsløshetsstatistikk

Som nevnt foran omfatter arbeidsløshetsstatistikken bare personer som har latt seg registrere ved den offentlige arbeidsformidling, og som etter eget utsagn og arbeidsformidlingens vurdering (herunder kontroll ved sysselsettingsstatistikken) var helt arbeidsløse på registrerings- og tellingsdagen.

En har foran pekt på de hovedmotiver som en person har for å melde seg til arbeidsformidlingen: forventningen om tilfredsstillende arbeid eller arbeidsløshetsstønad. Det er vanskelig å si noe sikkert om hvilket av disse motiver som veier sterkest, det kan variere geografisk og med årstiden. Men totalt antar en at forventningen om arbeid, herunder ekstraordinært, veier sterkest.

Fra et teoretisk-statistisk synspunkt er definisjonen på helt arbeidsløse neppe tilfredsstillende. Hvis en tenkte seg at en hadde gjennomført en labour force-telling på grunnlag av de definisjoner som ble anbefalt på I.L.O.'s 8. internasjonale konferanse av arbeidsstatistikere 1954, ville en sannsynligvis få et totalt arbeidsløshetsstall som var noe forskjellig fra det en får med den nåværende statistikk. Da ville en få med som sysselsatte alle personer som i løpet av tellingsperioden (uke eller dag) utførte noe arbeid i det hele tatt for betaling eller fortjeneste. Det er på det rene at en i den nåværende statistikk får med en del personer som utfører noe arbeid,

f.eks. småbrukere som driver bruk under 20 dekar jordbruksareal og fiskere. I den utstrekning dette er tilfelle vil altså den aktuelle statistikk vise for høye tall i forhold til en statistikk som fulgte I.L.O.'s definisjoner.

På den annen side er det temmelig sikkert at den nåværende statistikk ikke får med en del kategorier som ville kommet med etter I.L.O.'s definisjoner. Blant de grupper som faller utenom arbeidsløshetsstrygden (se tabell V) og som ikke regner med at arbeidsformidlingen vil kunne gi dem arbeid som de er interessert i, vil det sikkert være en del helt arbeidsløse som ikke kommer med i statistikken. Dette gjelder også et forholdsvis lite antall personer som er a-trygdet men som regner med at ledigheten vil bli kortere enn 7 dager (f.eks. laste- og lossearbeidere som ikke er fast ansatte ved losse- og lastekontorene). En del av de arbeidsløse som er nektet arbeidsløshetsstønad fordi de ikke tar tilvist arbeid og en del av de arbeidsløse som har brukt opp sin rett til stønad, vil ikke fortsette å la seg registrere. En har imidlertid inntrykk av at svært mange fortsetter med registreringen. Så lenge det alt vesentlige av arbeidsløsheten er friksjons- og sesongarbeidsløshet av forholdsvis kort varighet vil ikke stønadsperiodens begrensning til 15 uker spille særlig stor rolle for størrelsen av den registrerte ledighet, i alle fall ikke på toppen om vinteren. Annerledes ville det blitt om en hadde arbeidsløshet av lengere varighet.

Det er således faktorer som trekker i forskjellig retning når en skal sammenlikne den nåværende statistikk med en hypotetisk labour force statistikk. Det er vanskelig å si noe sikkert om en labour force statistikk ville gi høyere eller lavere tall for arbeidsløsheten enn den nåværende statistikk.

Trass i de begrensninger som knytter seg til den nåværende arbeidsløshetsstatistikk må en si at den får med det alt vesentlige av den ledighet som innebærer økonomiske og sosiale problemer. De personer som har motiver for å melde seg ledig dekker de personer som har den største ledighetsrisiko. Det er heller ikke bare arbeidsløshetsstrygdede eller lønsmottakere som melder seg ledige. Spesialundersøkelser som er foretatt (se de nummer av Arbeidsmarkedet som er nevnt under punkt E) viser at ca. 16 pst. av de meldte helt arbeidsløse menn ved utgangen av februar 1953 ikke var i a-trygdepliktig arbeid ved ledighetens begynnelse og ved utgangen av januar 1954 var det 27 pst. av antall registrerte helt arbeidsløse menn som ikke var i syketrygdpliktig arbeid (lønsmottakere) ved ledighetens begynnelse. Dette tyder på at et ikke ubetydelig antall selvstendige melder seg til arbeidsformidlingen når de er arbeidsløse.

Det sier seg selv at en arbeidsløshetsstatistikk som i stor utstrekning er basert på administrative ordninger som arbeidsløshetsstrygd og arbeidsformidling må bli påvirket av variasjoner i disse institusjoners omfang, regler og effektivitet. Etter hvert som flere personer i de senere år har gått over til arbeidsløshetsstrygdet arbeid (f.eks. bygge- og anleggsarbeidere, industriarbeidere) og disse etter hvert har opparbeidet seg rettigheter til stønad, har en kunnet registrere en økt arbeidsløshet samtidig med at antall sysselsatte lønsmottakere har økt betydelig. Dette har i stor utstrekning skjedd ved overgang av arbeidskraft fra jordbruk til særlig bygge- og anleggsvirksomhet og industri.

Også utbyggingen og effektiviseringen av arbeidsformidlingen vil påvirke motivene for den enkelte til å melde seg arbeidsløs.

III. National Accounts Statistics

(Yearbook of National Accounts Statistics 1961)

Part A - The Conceptual Framework

National accounting can be described as the preparation of a comprehensive statistical statement about the economic activity of a country. One of its principal objectives is to measure the total value of the goods and services produced. The scope of the goods and services to be included is broadly defined in the United Nations report A System of National Accounts and Supporting Tables by the following rules:

"In the case of primary producers, that is, those engaged in agriculture, forestry, hunting, fishing, mining and quarrying, all primary production whether exchanged or not and all other goods and services produced and exchanged are included in the total of production. In the case of other producers, that is, those engaged in all other industries listed in the International Standard Industrial Classification, the total of their primary production is included as for primary producers. In addition, there is included the total of their other production which is exchanged together with the unexchanged part of their production in their own trade. As a result of these rules there is omitted from production the net amount of all non-primary production performed by producers outside their own trades and consumed by themselves. Non-primary production may be defined broadly as the transformation and distribution of tangible commodities as well as the rendering of services."

These rules determine the extent to which imputations should be made for unexchanged production. They provide for the inclusion of farm output consumed in farm households and, since home-ownership is regarded for national accounting purposes as a trade, they also provide for the inclusion of the services of owner-occupied dwellings.

1. Measurement of Production

In estimating the total value of production, some means must be employed either of excluding the value of intermediate products, that is, those used up in the production of other products, or of isolating final products destined for consumption, capital formation or export. The required total of production free of duplication can be obtained in three ways. The first method is to sum the contributions of each producer by deducting from the value of gross output purchases from other producers (including imports); the second method is to sum directly expenditures on final products and adjust for the contribution of imports to the total. Since the contribution of each producer is identically equal to wages, profits and other incomes payable for factor services, a third method is to measure product from the income side. These three methods lead directly to alternative classifications of the total value of production (i) by industrial or institutional origin, (ii) by type of final expenditure and (iii) by distributive shares.

2. Definition of Aggregates

If the contribution to production of each resident producer are added, the resulting total will measure the domestic product. Some of the value added in this production accrues to foreign suppliers of factor services rather than to normal residents of the country. On the other hand, the latter derive, in addition to income from resident producers, income from factor services they have supplied abroad. If the domestic product is adjusted for these external flows of factor income by subtracting the outward and adding the inward flow, there results a total termed the national product.

In the preceding definition of production, fixed capital used up in the process of production was not deducted from the gross output of each producers since it did not involve a purchase from another producer. Consequently, product has so far been measured without making allowance for the consumption of fixed capital in the process of production. Since the original value of the capital employed has already been accounted for in the product of previous years, the inclusion of the current years' capital consumption in the value of the current product involves double-counting. It should accordingly be deducted from the gross product as estimated above to arrive at a measure of the true or net product of the economy.

Where indirect taxes and subsidies exist, the market value of the product will exceed the incomes accruing to the factors of production will exceed the

incomes accruing to the factors of production by the excess of indirect taxes over subsidies. The corresponding concepts of product (i) at market prices and (ii) at factor cost are of independent significance, the former representing a valuation approximating marginal utility to the buyer and the latter a valuation approximating marginal cost to the producer.

These alternative concept of product may be defined in summary form as follows:

Gross national product at market prices is the market value of the product, before deduction of provision for the consumption of fixed capital, attributable to the factors of production supplied by normal residents of the given country. It is identically equal to the sum of consumption expenditure and gross domestic capital formation, private and public, and the net exports of goods and services plus the net factor incomes received from abroad.

Gross domestic product at market prices is the market value of the product, before deduction of provisions for the consumption of fixed capital, attributable to factor services rendered to resident producers of the given country. It is identically equal to the sum of consumption expenditure and gross domestic capital formation, private and public, and the net exports of goods and services of the given country. It differs from the gross national product at market prices by the exclusion of net factor incomes received from abroad.

Gross domestic product at factor cost is the value at factor cost of the product, before deduction of provisions for the consumption of fixed capital, attributable to factor services rendered to resident producers of the given country. It differs from the gross domestic product at market prices by the exclusion of the excess of indirect taxes over subsidies.

Net national product at factor cost is the value at factor cost of the product, after deduction of provisions for the consumption of fixed capital, attributable to the factors of production supplied by normal residents of the given country. It is identically equal to the national income.

National income is the sum of the incomes accruing to factors of production supplied by normal resident of the given country before deduction of direct taxes.

3. A System of National Accounts

While the measurement of production constitutes one of the principal objectives of national accounting, the development of a system of accounts linking the related transactions taking place in the economy has occurred in response to more general requirements of public policy. Such a system of accounts presents the interrelationships as well as the magnitudes of the major economic flows of the nation in terms of the consolidated transactions of the principal sectors. In the United Nations system of national accounts three basic sectors are distinguished: enterprises, households and general government-representing an essentially institutional division of the economy. Further sub-division takes place in terms of sector aggregates only, and is in general limited to the supporting tables of the system.

The sectors are defined as follows:

(1) Enterprises include all firms, organizations and institutions which produce goods and services for sale at a price generally intended at least to cover the cost of production. The class of enterprises includes the following categories:

- (a) All unincorporated private enterprises, such as farms, retail shops, craftsmen established on their own account and independent professional men.
- (b) All households and private non-profit institutions in their capacity as landlords of dwellings, whether or not they occupy their own properties.
- (c) All private corporations other than private non-profit institutions serving households. Enterprises organized on a co-operative basis are included in this group.
- (d) Non-profit institutions serving enterprises; for example, different kinds of associations and research units.
- (e) All public enterprises; that is, in general, all enterprises as defined above which are owned or controlled by public authorities. Many of these, such as nationalized industries, the post office and local authority housing estates, are clearly recognizable but it is convenient to include in this category certain other government agencies the enterprise character of which is less clear. These are government agencies which provide services to other government agencies of a kind often provided by private enterprise and which are established independently of the agencies which they service. Examples are munitions factories, repair shops for motor vehicles and navy dockyards. Where public enterprises are permanently subsidized, they should be shown as receiving subsidies, not as incurring business losses.

For certain purposes it is convenient to make a distinction between government enterprises and public corporations:

Government enterprises include all public enterprises which are financially integrated with general government and do not keep their own reserves apart from working balances.

Public corporations include, in the first place, corporations formally established and regulated by public law, their shares being wholly or mainly owned by public authorities and their management mainly chosen by public authorities. In the second place, private corporations are included if they can be considered to be controlled by public authorities.

(2) Households and private non-profit institutions comprise all individuals who are normal residents of the country and private organizations, whether or not in the form of corporations such as associations, clubs and foundations, which are not established primarily with the aim of earning a profit and are not mainly rendering services to enterprises.

(3) General government comprises government agencies whether central, state or local, which undertake all forms of activity, for example, administration,

education, defence and health services, other than those performed by agencies included in the category of government enterprises.

The United Nations system of national accounts while taking production as its basic concept recognizes and records two other major forms of economic activity which may be engaged in by any transactor, viz., consumption and capital formation. Corresponding to these activities a set of three accounts is in principle drawn up for each transactor:

- (i) the production accounts shows the revenues and expenses connected with its productive activity. On the credit side it shows the sales proceeds and subsidies accruing to the sector, including an item for the value of the physical increase of stocks held by the sector. On the debit side it shows the expenses of production consisting of goods and services purchased from outside the sector, indirect taxes and provisions for the consumption of fixed capital. The remaining item on the debit side is the net value added by the sector which in turn is equal to the factor income generated in the sector. This amount represents the gain of the sector as a whole from its productive activity and is transferred to
- (ii) the appropriation account. In addition to the gain from productive activity the credit side of this account shows for the given sector income from investments and current transfers from other sectors including the rest of the world. On the debit side this account shows the appropriation of this total to current outlays which may be income payments, current transfers (including those in respect of direct taxation) or consumption, and to saving. This transferred to
- (iii) the capital reconciliation account which also receives on its credit side the provisions for the consumption of fixed capital transferred from the production account, together with capital transfers and borrowing from other sectors including the rest of the world. On the debit side of this account there appears the capital formation of the sector together with the capital transfers it makes and its lending.

4. The United Nations System of Accounts in Practice

In A System of National Accounts and Supporting Tables the hypothetical system of nine accounts obtained by setting up three accounts for each of these sectors is for practical reasons modified in a number of ways. These modifications both simplify the presentation and concentrate attention on the formation of the more important national aggregates. As a result, the system of accounts presented in the United Nations report appears as follows:

Account 1. Domestic product. This account is essentially the consolidated production account of the economy.

Account 2. National income. This account shows the national income as a redistribution of the value added in production and is largely a consolidation of the appropriation accounts of enterprises.

Account 3. Domestic capital formation. This account represents the consolidated capital reconciliation account of enterprises. In addition to the capital formation of enterprises proper, it includes that undertaken on behalf of households, private non-profit institutions and general government agencies.

Account 4. Households and non-profit institutions. This account is divided into two parts, a current account corresponding to an appropriation account, and a capital reconciliation account. Capital formation undertaken on behalf of households and non-profit institutions together with that of unincorporated enterprises is recorded as capital formation taking place in the enterprise sector (Account 3) financed by a transfer from the present capital reconciliation account.

Account 5. General government. As with households this account is divided into two parts, a current account corresponding to an appropriation account, and a capital reconciliation account. The treatment of capital formation, in this case on behalf of general government, is also similar.

Account 6. External transactions. This is a supplementary account bringing together all transactions with non-residents. It is divided into a current account and a capital reconciliation account for recording separately external transactions appearing on the current and capital reconciliation accounts of the individual sectors.

5. The Standard Tables

The system of supporting tables outlined in the United Nations report constitutes a tabular rearrangement of the system of accounts itself, supplemented by detailed classifications of the major flows. The tables presented for various countries in this publication follow closely this system of supporting tables.

IV. Oversyn over jordbruksstatistikken fra Byrået
(Jordbruksteljinga i Noreg 1959, femte hefte)

I grove trekk kan jordbruksstatistikken frå Byrået grupperast slik:

1. Fullstendige jordbruksteljingar
2. Årlege representative jordbruksteljingar
3. Annan årleg statistikk
4. Spesialteljingar

Fullstendige jordbruksteljingar. Jordbruksteljinga 1959 er den sjette i rekkja av særskilde fullstendige jordbruksteljingar. Den første vart halden 30. september 1907 og den andre 1. januar 1918. Ved dei seinare teljingar, 1929, 1939, 1949 og 1959, har teljingsdatoen vore 20. juni.

Tidlegare vart jordbruksteljingane haldne saman med folketeljingane, i 1835, 1945, 1955, 1865, 1875, 1890 og 1900.

Etter at ein fekk dei fullstendige jordbruksteljingane, har desse vore det sentrale i vår jordbruksstatistikk. Stort sett gjev desse teljingane grunnlaget for all annan jordbruksstatistikk innan Byrået.

Teljingane i 1835-1855 gav vesentleg oppgåver over utsæd og husdyrhald, men etter kvart vart jordbruksteljingane meir vidtfemnande og med meir detaljerte oppgåver.

Teljingane vart utvida mykje då ein i 1907 gjekk over til særskilde jordbruksteljingar. Utviklinga innan jordbruket og krava om meir og betre statistikk har ført til at stadig nye område har kome med ved teljingane. Samstundes har ein del teljingsobjekt falle bort. Mellom anna på grunn av omsynet til kontinuitet i statistikken, er det likevel lite som er sløyfa i høve til nye objekt som har kome med.

Årlege representative jordbruksteljingar. Dei fullstendige jordbruksteljingane har stort sett vore haldne med 10 års mellomrom. Dette tidsrommet er for stort dersom ein til ei kvar tid skal ha eit brukande oversyn over jordbruket. Det er difor bruk for supplerande oppgåver for tida mellom dei fullstendige teljingane.

Tidlegare fekk ein slike opplysningar gjennom femårsmeldingane frå amtmennene, men dette vart etter kvart for lite. Ymse sider av jordbruksnæringa viser så sterke variasjonar frå år til år at teljing årleg eller oftare er nødvendig.

I tidsrommet 1923-1928 var det årlege representative teljingar pr. 20. juni for areal og husdyrhald. I 1929 kom så ei fullstendig jordbruks-teljing. I åra 1930-1938 var det atter årlege representative teljingar, medan det kom ny fullstendig teljing i 1939.

På grunn av krigen var det ikkje representativ teljing i 1940. For å få grunnlag for avlingsstatistikken vart det frå jordstyra henta inn oppgåver, gjevne etter skjøn, over endringane i arealet til dei ymse vokstrar.

I 1941 heldt Forsyningsdepartementet ei fullstendig husdyrteljing 15. april. Seinare på sommaren vart det, etter vedtak frå Landbruksdepartementet, halde ei arealteljing ved alle bruk med over 5 dekar jordbruksareal. Tilsvarende teljingar var det også i 1942, 1943 og 1944. Areal-teljingane for desse åra galdt alle bruk utan omsyn til storleik. Husdyr-teljingane i 1943 og 1944 vart haldne 1. april. Arbeidet med alle desse teljingane vart gjort i Byrådet. Resultata frå teljingane er tekne inn i publikasjonen "Jordbruksstatistikk 1939-1944".

I 1945 vart det halde arealtejing og husdyrteljing kvar for seg på same måte som åra før.

I 1946 gjekk ein atter over til årlege representative jordbruksteljingar pr. 20. juni og heldt fram med det til den fullstendige teljinga kom i 1949. Deretter var det representative teljingar i åra 1950-1958. Etter den fullstendige teljinga i 1959 har dei representative teljingane halde fram.

Frå og med 1950 har det i samband med dei representative jordbruks-teljingane vore halde spesialundersøkingar av ymse slag.

Dei årlege representative teljingane har siste fullstendige teljing som utgangspunkt. Opplegget av teljingane og utvalet av teljingsbruk blir difor teke opp på ny etter kvar fullstendig teljing. Ved planlegginga har ein då teke omsyn til nye krav og til dei røynsler ein har frå tidlegare.

Når det gjeld emnevalet, teljingsobjekta, har dette stort sett vore det same frå år til år. Det er først og fremst arealfordelinga og husdyr-haldet desse teljingane gjev opplysningar om. Einskilde detaljendringar har det likevel vore, for det meste når dei representative teljingane vart sette i gang på ny etter ei fullstendig teljing.

I dei årlege teljingane pr. 20. juni er det med om lag 10 prosent av dei bruka som hadde over 5 dekar jordbruksareal ved siste fullstendige teljing.

Frå og med 1953 har ein dessutan hatt ei årleg representativ husdyr-teljing pr. 31. desember. Denne teljinga er mindre detaljert enn teljinga 20. juni og byggjer på eit 2 prosent utval av bruka over 5 dekar.

Resultata frå dei representative teljingane blir trykt i den årlege publikasjonen "Jordbruksstatistikk". I denne publikasjonen blir det teke med også annan jordbruksstatistikk, både statistikk som er utarbeidd i Byrået og oppgåver frå andre institusjonar.

Annan årleg statistikk. Byrået utarbeider også annan årleg statistikk enn den ein får med dei representative teljingane. På sume område har ein og kvartals- og månadsstatistikk.

Byrået reknar kvart år (frå 1925) ut avlingsmengdene i jordbruket på grunnlag av oppgåver frå jordstyra.

Det vert og rekna ut årlege oppgåver (frå 1933) over avlinga i hagebruket på grunnlag av meldingar frå hagebruksfunksjonarane i fylke.

Frå 1936 har ein hatt paringsstatistikk for svin. Til denne statistikken hentar jordstyra inn oppgåver kvartalsvis frå rånehaldarane. Statistikken gjev månadstal som blir nytta til korttidsprognosar for svinetal og fleskeproduksjon.

Byrået reknar ut årlege oppgåver over prisar på fast eigedom (skyldmarksverdien). Denne statistikken går tilbake til 1852.

Statistikken over kontrollerte slakt gjev månadsoppgåver over talet på slakt av ymse slag som har gått gjennom offentleg kjøtkontroll. For dei siste åra har ein og fått med vekt oppgåver. Oppgåvene blir samla inn av Veterinærdirektoratet, men statistikken blir no utarbeidd i Byrået. Statistikken over kjøtkontrollen går tilbake til 1900.

For arbeidslønene i jord- og skogbruk har ein årlege oppgåver tilbake til driftsåret 1915-1916.

Frå 1925 har det vore innhenta både månads- og årsoppgåver frå meieria. Månadsoppgåvene gjeld mjølkemengd, produksjon, lager m.m. Årsstatistikken har også med oppgåver over det økonomiske resultat og driftsanalysar. I tida 1875-1925 fekk ein oppgåver over meieridrifta kvart femte år. Meieristatistikken blir publisert i ein eigen årspublikasjon "Meieribruket i Noreg".

Spesialteljingar. Dette kan vera representative teljingar eller teljingar der ein har med alle bruk som har dei objekt som er med i undersøkinga.

Ein har hatt med ei spesialundersøking ved alle dei årlege representative jordbruksteljingane frå og med 1950. Det har og vore spesialteljingar i samband med dei siste fullstendige jordbruksteljingane.

I 1928 var det ei særskild representativ produksjonsteljing for husdyrbruket. Liknande teljingar var det i samband med dei representative jordbruksteljingane i 1947, 1950, 1955 og 1960.

Særskilde svineteljingar var det 1. april og 1. oktober i 1934, 1935 og 1936 og 1. april 1937.

I 1934, 1936 og 1946 var det særskilde pelsdyrteljingar.

I 1935 vart det halde ei representativ beiteteljing.

Det var ei bureisingsteljing i 1938. Den galdt bureising med statsstøtte i tidsrommet 1921-1936.

I januar 1932 var det ei undersøking av formue- og gjeldstilhøva i jordbruket. Etter krigen var det ein liknande etterrøknad som galdt tilhøva 1. januar 1940, 1944 og 1946. Det var likningsoppgåvene som låg til grunn for desse arbeida.

I 1939 var det ei undersøking av arbeidstida i jordbruk og hagebruk. Liknande oppgåver for jordbruk og skogbruk var tidlegare henta inn av Selskapet for Norges Vel for åra 1915 og 1919. I samband med den representative jordbruksteljinga i 1956 vart det henta inn nye oppgåver over arbeidsdagen i jordbruket.

Samstundes som det var fullstendige jordbruksteljingar i 1939 og 1949, vart det i samarbeid med Landbruksdepartementet og Norsk Gartnerforening halde særskilde teljingar for plantedyrking under glas og planteskular. I 1955 vart det i samarbeid med Landbruksdepartementet og Norsk Frukt- dyrkarlag halde ei særskild teljing for salsfrukt dyrkinga. I 1959 vart desse teljingane knytte direkte til den fullstendige jordbruksteljinga ved eit tilleggsskjema.

I samband med dei representative jordbruksteljingane i 1951, 1952 og 1954 vart det henta inn oppgåver over arbeidsstyrken i jordbruket og individuelle lønsoppgåver for leigehjelpa. Også i 1956 vart det innhenta oppgåver over arbeidsstyrken.

Oppgåver over ymse drifts- og omsetnadstilhøve vart samla inn saman med den representative jordbruksteljinga i 1953. I 1957 var det ei undersøking som galdt arbeidsvilkåra til husmora, m.a. oppgåver over bygningar og tekniske hjelpere i huset.

I 1958 henta ein inn oppgåver over eigedomstilhøve og brukarskifte og i 1961 om sædskifte, haustemåtar for slåtteng, føremålet med planeproduksjonen og verdien av planteprodukt til sal og heimeforbruk. Desse teljingane var og knytte til dei årlege representative teljingane.

I samarbeid med Statens Kornforretning hadde Byrået ei undersøking som viste korleis korn- og potettrygda for avlingsåret 1952 fordelte seg på bruk av ymse storleik.

Elles har Byrået til sine tider samla inn ymse oppgåver gjevne direkte av jordstyra (tidlegare av lensmennene). Det gjeld t.d. oppgåver over mjølkemengd pr. ku, prisar på husdyr og såfrø pr. dekar.

Resultata frå spesialteljingane og særundersøkingane er dels publisert i egne publikasjonar, dels i den årlege publikasjonen for jordbruksstatistikk.

Skog- og jaktstatistikk m.v. Oppgåver over skogarealet har vore med i alle fullstendige jordbruksteljingar frå og med 1907 med unnatak av 1929-teljinga. Ved dei tre siste teljingane har ein likevel berre fått med arealet ved dei bruka der det og var jordbruksareal eller husdyr. Reine skogeigedomar og skogareal i sameige har ikke vore med i jordbruksteljingane.

Det har til no vore to særskilde fullstendige skogbruksteljingar, Skogbruksteljinga 1927 og Skogbruksteljinga 1957.

Frå og med 1921 har det vore innhenta årlege oppgåver over tømmerfløtinga. Tidlegare, frå 1871, hadde ein desse oppgåvene som femårs-meldingar.

Ein har årlege oppgåver over gjennomsnittsprisane for tømmer m.m., skogbrann, skogsvegar, jakt og rovviltpremiar.

Det har vore særskilde teljingar over forbruket av trevyrke på gardane for åra 1936-37 og 1952-53.

Utanom publikasjonane frå dei fullstendige skogbruksteljingane, blir skogstatistikken offentleggjort i publikasjonane "Skogavvirking" og "Skogstatistikk".

Når det gjeld skogstatistikken, viser ein elles til avsnittet "Tidligere skogstatistikk" i andre hefte av "Skogbrukstelingen i Norge 1. september 1957".

Dette korte oversynet gjeld i første rekkje den jordbruksstatistikken som blir utarbeidd i Statistisk Sentralbyrå. Det blir og utarbeidd og publisert jordbruksstatistikk av mange andre institusjonar, organisasjonar o.a. Ein del av den statistikken som er nemnt ovanfor, vart tidlegare utarbeidd av andre institusjonar. Byrået har på mange område av statistikken nær kontakt og samarbeid med ymse departement (i første rekkje Landbruksdepartementet), organisasjonar og institusjonar.

For dei som måtte ynskja eit noko breiare og meir detaljert oversyn over jordbruksstatistikken, viser ein til Paul Barca: "Utviklingen av den norske jordbruksstatistikk". Dette skriftet er utgjeve som nr. 5 i serien "Artikler" frå Statistisk Sentralbyrå.

Planlegging og gjennomføring av Jordbruksteljinga 1959

Jordbruksteljinga 1959 er ikkje berre ei nasjonal teljing. På same måte som i 1949 er den eit ledd i ei jordbruksteljing som skal gjelda heile verda. Denne verdsteljinga var lagt til året 1960, eller så nær 1960 som mogeleg. For Noreg høvde 1959 best, då vi her i landet har dei fullstendige teljingane med 10 års mellomrom, og førre teljing var i 1949.

Det er FAO, den internasjonale matvare- og jordbruksorganisasjon under dei Sameinte Nasjonane, som står for planlegginga av verdsteljingane. Ved internasjonalt samarbeid prøver denne organisasjonen å koma fram til sams retningslinjer for teljingane. Det blir lagt vinn på å få definisjonar, klassifiseringar og grupperingar så einsarta som mogeleg, slik at resultatane frå teljingane i dei ymse land kan jamførast.

Så ueinsarta som jordbruket er i dei ymse land, seier det seg sjølv at det er svært vanskeleg å finna fram til planar som kan fylgjast i detalj av dei einskilde land. Kvart land må leggja opp teljinga med tanke først og fremst på dei nasjonale krav til statistikken, men slik at ein så langt som desse omsyna gjev høve til det, fylgjer dei retningslinjene FAO har lagt opp.

Under førebuinga av verdsteljinga 1960 var Noreg representert på FAO-møter i Roma i desember 1956 og september 1958. Det var i første rekkje teljingsprogrammet for Europa desse møta tok seg av. Dessutan var det eit nordisk samrådsmøte i København i september 1958.

Den norske teljinga i 1959 fylgde stort sett det programmet som FAO la opp. På mange område gav vår teljing langt meir enn det som var rekna med i planane frå FAO. På einskilde område har vi, på grunn av særneige norske tilhøve, ikkje fylgt FAO-planane heilt ut.

Visse førebuingararbeid til den norske 1959-teljinga tok til i 1956, men elles vart arbeidet sett i gang for fullt i 1958. Frå 1. juli 1958 vart arbeidet med teljinga lagt til eit eige kontor.

Våren 1958 vart det nedsatt eit rådgevande utval for planlegginga av jordbruksteljinga. Omfram representantar frå Statistisk Sentralbyrå hadde utvalet representantar frå Landbruksdepartementet, Landbrukets Sentralforbund, Norges Landbrukshøgskole, Statens Småbrukslærerskole og Norges Landbruksøkonomisk Institutt.

Dette utvalet var først med på å leggja opp retningslinjene for teljinga. Seinare var det m.a. med på utforminga av teljings skjema og teljingsreglar.

I august 1958 var teljings skjema m.v. frå 1949-teljinga sendt til vel 60 institusjonar, organisasjonar og enkeltpersonar, som vart bedne om å koma med framlegg om kva som burde takast med på skjemaet for komande

teljing. Dei svara som kom inn frå desse, saman med ynskjemål og framlegg som kom frå andre under planleggingsarbeidet og tidlegare, vart lagt til grunn for det vidare arbeidet. Det let seg ikkje gjera å få alle framlegg innarbeidd i teljings skjemaet. Dei ymse framlegg måtte vurderast og samordnast, samstundes som ein måtte gjera eit utval av teljingsobjekt. Til dette arbeidet hadde ein stor hjelp av det rådgjevande utvalet. Dessutan vart det søkt hjelp og rettleiing frå spesialistar på ymse område for å få best mogleg emneval og utforming av spørsmål og definisjonar innan dei ulike sektorar på teljings skjemaet.

Då skjema utforminga var ferdig, var det kome med langt fleire teljingsobjekt enn ved dei tidlegare teljingar. Nye felt var komne med. Andre felt var sterkt utvida. Ein del spørsmål som hadde vore med tidlegare, gjekk ut, men ikkje i den grad som nye kom til.

I 1939 og 1949 vart det halde særskilde teljingar for areal under glas og planteskular over ein viss storleik. Det var Landbruksdepartementet (Hagebrukskontoret) og Norsk Gartnerforening som stod for desse teljingane, men utarbeidinga av statistikken vart gjort i Byrået. I 1959 vart desse teljingane knytte direkte til jordbruksteljinga. Det vart nytta eit eige skjema som fylgde hovudskjemaet Samstundes vart denne teljinga utvida til også å gjelda frukt dyrking for sal (bruk med meir enn 50 frukttre.

.....

Alt under førebuinga av teljinga i 1949 vurderte ein spørsmålet om inn-samling av oppgåver over bruk som hadde blitt nedlagt eller på annan måte blitt borte som sjølvstendige brukseiningar. På grunn av ymse praktiske vanskar ved ein slik etterrøknad vart det ikkje teke med ved teljinga i 1949.

Utviklinga i tiårsbolken 1949-1959 førde til at det vart større og større interesse for å få oppgåver over bruk som var blitt borte. Spørsmålet vart difor teke opp att under førebuinga av 1959-teljinga. Sjølv om vanskanane med å gjennomføra ei slik undersøking stort sett var dei same som ti år tidlegare, fann ein at behovet for slike oppgåver var så stort at ein likevel burde gjera ein freistnad.

Slike oppgåver vart samla inn på eige skjema. Undersøkinga vart knytt til jordbruksteljinga, men oppgåvene skulle gjevast av jordstyra ut frå det kjennskap dei hadde til bruk som var blitt borte som sjølvstendige brukseiningar sidan 1949. Oppgåvene skulle gjelda bruk som hadde over 5 dekar jordbruksareal i 1949, men som var blitt heilt borte som eigne bruk i 1959.

Det ein i første rekkje tok sikte på med denne undersøkinga var å få talet på dei bruka som var blitt borte fordelt etter bruksstorleik, og korleis det jordbruksarealet dei hadde i 1949 var disponert.

For å få så gode og einsarta oppgåver som mogleg vart det ved teljinga i 1959 lagt større vekt enn tidlegare på å få orientert teljarane om deira arbeid. Samstundes vart det lagt vinn på nærare kontakt med fylkeslandbruks-selskapa og jordstyra.

På eit møte som Landbruksdepartementet hadde med fylkeslandbruks-sjefane i Skien i september 1958, vart spørsmålet om slik orienteringsverksemd diskutert mellom landbrukssjefane og representantar frå Byrået og Landbruksdepartementet. Dette resulterte i eit opplegg for orienterings- og instruksjonsverksemd:

1. Landsmøte i Oslo 26.- 28. februar 1959. Til dette møtet kom det ein representant frå kvart fylke, som regel ein fylkesagronom eller ein sekretær i landbruksselskapet. Desse var utpeika av sine landbruks-selskap til å stå for rettleiingstenesta i vedkomande fylke. På møtet var det aktuelle orienteringar om landbruksstatistikken og jordbruks-teljinga. Teljingsskjema, teljingsreglane og teljingsarbeidet vart gjennomgått.
2. Fylkesmøte. Desse møta vart haldne i mars-april 1959 og varte 1-2 dagar. I dei fleste fylka vart det haldne eit møte for heile fylket, men sume stader delte dei fylket i to distrikt. Til desse møta møtte frå kvart herad den som skulle stå for jordbruks-teljinga i heradet. Som regel var det heradsagronomen eller eit medlem av jordstyret. Møta vart leia av den fylkesrepresentanten som var med på landsmøtet i Oslo. På fylkesmøta orienterte han om teljinga og teljingsarbeidet og gav rettleiing om skjemautfyllinga.
3. Heradsmøte. I dei einskilte herad vart teljarane kalla saman til møte då teljingsarbeidet skulle ta til. Teljarane fekk då delt ut teljings-materialet. Den heradsrepresentanten som hadde vore med på fylkes-møtet, gav rettleiing om skjemautfyllinga og teljingsarbeidet elles.

Omframtopplysnings- og rettleiingsverksemda gjennom desse møta vart det og orientert om teljinga gjennom presse og kringkasting.

Jordbruksteljinga 1959 vart sett i verk i samsvar med lov av 25. april 1907 etter vedtak i Stortinget 10. mai 1958 og kongeleg resolusjon av 29. august 1958.

Teljinga skulle administrerast av Statistisk Sentralbyrå med hjelp av jordstyra i landdistrikta og ordførarane i byane.

Teljingsstyra i landdistrikta, jordstyra, fekk ved rundskriv av 12. februar 1959 ei orientering om teljinga. I rundskriv av 14. februar d.å. vart det gjeve melding til ordførarane i byane. Ordføraren vart beden om å oppnemna ein teljingsstyrar dersom han ikkje sjølv ville ta seg av teljinga.

I rundskriv av 20. mai 1959 fekk teljingsstyra nærare melding om korleis teljinga skulle ordnast, teljingsgodtgjersla m.m.

Teljingsmaterialet, teljings skjema og reglar for skjema utfylling vart sendt ut ved månadsskifte mai-juni.

Teljingsstyra skulle dela dei einskilte kommunar opp i klårt avgrensa teljingskrinsar med ein teljar for kvar krins.

Teljaren skulle syrgja for at det vart talt på alle dei brukseiningane i hans krins som det etter teljingsreglane skulle leverast oppgåve for. På grunnlag av dei røynsler ein hadde frå tidlegare teljingar, rådde ein til at teljaren skulle fylla ut teljings skjemaet på staden etter oppgåve frå brukaren. Dersom brukarane ynskte det, eller det var turvande av andre årsaker, kunne brukarane sjølv ta seg av skjema utfyllinga.

Teljarane skulle levera dei utfylte skjema til teljingsstyret (jordstyret). Teljingsstyret skulle sjå etter at utfyllinga var i samsvar med teljingsreglane, at det var oppgåver frå alle brukseiningar som skulle vera med i teljinga, og at det ikkje var fleire oppgåver enn det skulle vera frå kvar oppgåvegjevjar. Jordstyret skulle ikkje gjera noko samandrag av oppgåvene eller ta avskrift av dei.

Teljingsstyret skulle så senda dei utfylte skjema til Byrået.
.....

Teljinga var lagt opp etter same mønster som i 1949. Det var likevel eit tydeleg skilje i høve til tidlegare teljingar. Tidlegare vart det henta inn mindre detaljerte oppgåver frå byane enn for bygdene. Dessutan vart oppgåvene for byane gjevne som samleoppgåver for heile teljingskrinsar, gater osv. Ein fekk t.d. ikkje oppgåver over talet på brukseiningar i byane. I 1959 vart byane talde på same måte og etter dei same teljingsreglar som bygdene. Det er m.a. grenserguleringane og dei store byutvidingane som er årsak til at teljingsreglane for byane vart endra.

Følgjande sitat frå teljingsreglane syner kva bruk som skulle vera med i teljinga og kva skjema som skulle fyllast ut for dei einskilte brukseiningar:

"Det er to teljings skjema til bruk for teljinga. Hovudskjemaet (skjema 1) skal fyllast ut for alle bruk, utan omsyn til storleik. Tilleggs skjemaet (skjema 2) skal berre fyllast ut for bruk som har meir enn 50 frukttre og/eller meir enn 50 m² areal under glas og/eller minst 1 dekar

(1 000 m²) planteskule (ikkje skogsplanteskule). For bruk som fyller eitt eller fleire av desse krava, skal det altså fyllast ut både hovud- og tilleggsskjema.

Som eit bruk skal ein rekna alt det som blir brukt under eitt, som ei driftseining. Dette gjeld anten bruket har eitt eller fleire bruksnummer eller om det ikkje er særskilt skyldsett. Dersom t.d. ein brukar paktar eit bruk ved sida av sitt eige bruk, skal oppgåva gjelda det heile under eitt. Ein skal ha oppgåve frå alle som driv jordbruk, hagebruk og gartneri og husdyrhald (også pelsdyrhald) utan omsyn til kor stort eller lite arealet er. Ein skal og ha oppgåve over husdyrhald som ikkje blir drivne saman med jordbruk. For maskinstasjon som er kombinert med jordbruk, fører ein maskinar og reiskapar som høyrer stasjonen til på skjemaet for vedkomande bruk. For maskinstasjon som ikkje er knytt til noko bruk, fyller ein ut eit skjema med oppgaver over maskinar og reiskapar.

For bustader med litt jord til skal ein ha oppgåve dersom noko av jorda blir nytta til jordbruks- eller hagebruksvokstrar eller dersom det er husdyr av dei slag som er nemnde i skjemaet. For slike småeigedomar med inntil 5 dekar jordbruksareal (åker, hage og eng) fyller ein berre ut dei to første sidene av skjemaet. For alle bruk med over 5 dekar jordbruksareal må ein og fylla ut tredje og fjerde side. Tilleggsskjema (skjema 2) skal fyllast ut i tilfelle bruket har frukthage, glasareal eller planteskule av slik storleik at det er krav om tilleggsskjema, anten bruket er over eller under 5 dekar. For kolonihagar fyller ein ut eitt skjema for alle parsellar under eitt. Tredje og fjerde side av hovudskjemaet fyller ein ikkje ut sjølv om kolonihagen har meir enn 5 dekar jordbruksareal. Tilleggsskjema fyller ein heller ikkje ut sjølv om kolonihagen har meir enn 50 frukttre. Gjev opp kor mange parsellar det er i kolonihagen. Skulehagar skal og teljast under eitt, utan utfylling av tredje og fjerde side på hovudskjemaet og tilleggsskjema. Ein skal ikkje fylla ut skjema for tomter der det ikkje er noko jordbruk, hagebruk eller husdyrhald, sjølv om det er hus på tomtene. Tomter med berre prydhage, utan nyttevokstrar, skal ein ikkje ha oppgåve frå. Heller ikkje skal ein fylla ut skjema for særskilde skogeigedomar utan jordbruk. Det same gjeld idrettsanlegg, kyrkjegardar, parkar o.likn.

Heradsgrensa/bygrensa slik ho er 20. juni 1959 skal gjelda ved teljinga. Høyrer eigedomar i ymse kommunar til same bruket, skal ein gje særskild oppgåve for kvar kommune, men berre for den delen av bruket som ligg i vedkomande kommune. I slike høve gjeld altså ikkje regelen om at alt som blir drive under eitt skal førast på same skjema."

.....

Kvaliteten av oppgåvene og jamføring med andre teljingar

Oppgåvene frå dei einskilde brukseiningar er grunnlaget for dei resultatane ein kjem fram til ved jordbruksteljingane. Kvaliteten av statistikken vil difor i stor grad retta seg etter kor gode oppgaver ein får frå dei ein-skilde.

Skal ein få sikre oppgaver, må spørsmåla i teljingskjemaet vera slik forma at dei ikke kan mistydast. Den som skal svara må veta, eller lett finna fram til, kva det rette svaret skal vera og oppgavegjevarane må ikkje gje tendensiøse svar.

Det er vanskeleg å forma spørsmåla slik at ingen kan mistyda dei. Ikkje minst gjeld dette i eit så ueinsarta land som vårt med ulike distriktsvise nemningar for eit og same omgrepet. Særleg kan dette vera tilfelle med nye teljingsobjekt som det er lite eller ikkje av i sume strøk av landet. Spørsmålet kan då mistydast, slik at ein får oppgjeve noko anna enn det uttrykket står for.

Elles kan mange typar av mistyding gjera seg gjeldande, og det treng heller ikkje vera mistyding av spørsmålet som gjer at svaret ikkje er rett. Urette svar kan og bli gjevne av vanvare. Som eit døme på dette, kan ein nemna at i fleire tilfelle vart alderen på hestane oppgjeven i staden for dyretalet. Det same er tilfelle når eit svar blir plassert på feil plass i skjemaet.

Ved jordbruksteljingane blir det ikkje kravt at t.d. areala skal målast opp. Sjelvsagt reknar ein med at dei blir oppgjevne etter mål dersom bruket er kartlagt eller oppmålt. Heller ikkje når det gjeld andre teljingsobjekt er det meininga at det skal føregå oppmåling, oppteljing osv. i samband med utfyllinga av teljings-skjemaet. Det er føresetnaden at brukaren har slikt kjennskap til bruket sitt at han kan gje sikre svar på dei ymse spørsmål, anten direkte eller ved hjelp av notat, rekneskap osv.

I visse tilfelle kan det vera vanskar med å gje sikre oppgåver. Det gjeld t.d. oppgåver som refererer seg til tidspunkt eller periode som ligg heller langt tilbake i tida. Det kan såleis vera vanskeleg å veta den rette alderen på bygningane. Det kan og vera vanskar med å gje fullgode oppgåver over t.d. kor mykje jord som er oppdyrka i ein tiårsperiode. Særleg vanskeleg kan det vera å gje slike oppgåver for ein som nyleg har overteke eit bruk som han ikkje kjenner nemnande til frå før.

Ein annan type oppgåver kan vera rette nok ved teljinga og i fullt samsvar med føresetnaden, men kan likevel bli sett på som urette i framtida. Det gjeld t.d. oppgåvene over jord som ennå ikkje er dyrka, men skikka til oppdyrking. Det må vera eit vurderingsspørsmål kva som er skikka til dyrking. Her er det ikkje berre spørsmål om det er teknisk mogeleg å dyrka jorda, men også om ein finn det føremålstenleg med oppdyrking. Her kjem den økonomiske vurderinga og brukaren sine disponeringsplanar sterk inn i biletet. Den økonomiske vurderinga kan for det første vera sterkt tids- og konjunkturprega, og for det andre vil det bli ei subjektiv vurdering. Teljinga skal freista å syna kor mykje dyrkingsareal det er på teljings-tidspunktet, sett på bakgrunn av dei tilhøve som då råder. Ein annan ting er at ein ofte har mindre greie på storleiken av dyrkingsfelta enn t.d. åkerarealet.

Dei verste og mest utslagsgjevande feila ved oppgåveinnhentinga får ein likevel når svara er einsidig tendensiøse. Det har synt seg at tilhøve under t.d. ein krisesituasjon med rasjonering, tvangsdyrking, leveringsplikt m.v. kan føra til slik tendensiøs oppgåvegjeving. Ein hadde døme på det både under den første og den andre verdskrigen.

Andre ting, t.d. omsynet til skattelikning, kan føra i same lei.

Av andre årsaker til feil i oppgåvene kan ein nemna utydeleg eller uleseleg skjemautfylling. Noko særleg feilkjelde er ikkje dette no. Stort sett er det teljarane som fyller ut teljings-skjemaet. Dei aller fleste av desse har klår og tydeleg handskrift, og skulle nokon av dei skriva ein-skilde tal slik at dei kan mistydast, vil dette lettare bli oppdaga og retta under revisjonen enn dersom kvar einskild brukar har fylt ut sitt skjema. Dette gjeld også eventuelle feilføringar på skjemaet.

Stort sett har ein inntrykk av at både oppgåvegjevarar og teljarar gjorde godt arbeid under teljinga i 1959. Oppgåvene har truleg blitt betre frå teljing til teljing, ikkje minst fordi brukarane no har betre oversyn enn før på grunn av oppmåling, planlegging, rekneskap m.v.

Men sjølvsagt er ikkje alle teljingsresultat av same kvalitet. Generelt sett kan ein rekna med at resultatata for større geografiske einingar, t.d. fylka, er sikrere enn for dei mindre, t.d. kommunane. Resultata blir gjerne sikrast for velkjende teljingsobjekt som har vore med ved fleire teljingar. Oppgåvegjevarane har lettast for å gje svar på slike spørsmål, og eldre oppgåver kan gje ein viss kontroll. Under omtalen lenger lenger ute i denne boka har ein til dels gjort merknader om slike resultat som ein reknar for mindre sikre. Visse teljingsresultat reknar ein for å vera såpass usikre at ein ikkje har funne grunn til offentleggjera dei. Det gjeld t.d. oppgåvene over arbeidskraft til husarbeid og driftskostnader ved fruktdyrking.

Når ein skal jamføra resultatata frå ymse jordbruksteljingar, må ein ha klårt for seg om oppgåvene er einsarta. Ymse endringar kan ha ført til at dei ikkje kan jamførast utan vidare. Det kan vera endringar i sjølve om-grepet, dei geografiske einingar kan vera endra (grensereguleringar), og det kan vera endringar av teljingsdatoane. Det er såleis klårt at husdyr-talet pr. 30. september eit år ikkje utan vidare kan jamførast med dyre-talet pr. 20. juni eit anna år.

Utbygginga av statistikken kan og føra til at ein i større eller mindre mon mister grunnlaget for direkte jamføring med eldre oppgåver. Ved teljinga i 1959 var det t.d. langt meir detaljerte oppgåver over forpakting og anna jordleige enn tidlegare. Ein fekk oppgåver som gav grunnlag for

gruppering av bruka etter kor stor part leigejorda utgjorde av heile det jordbruksarealet brukaren nytta. Tidlegare var det berre spørsmål om bruket var forpakta, bygsla osv. Det kunne då bli nokså ueinsarta svar i dei tilfelle der noko av bruket var eige og noko leige. Dei fleste slike bruk vart truleg ført opp som eigne bruk dersom ikkje det leigde arealet var heilt dominerande, men ein veit ikkje kva grenser dei einskilde har fylgt i så måte. Det er difor svært vanskeleg å samanlikna desse 1959-oppgåvene med resultatata frå tidlegare teljingar.

Sjølv om ein legg vinn på kontinuitet, kan omsynet til at statistikken skal vera i pakt med tida og utviklinga føra til at ein må slå av på krava om jamføring med eldre oppgåver. Ofte blir det slik at ein nok kan samanlikna med eldre oppgåver når ein berre er merksam på kva det er som skil dei.

Ved jamføring av 1959- og 1949-oppgåvene må ein vera merksam på at i 1949 vart dei tidlegare herada Aker og Jeløy (som då var innlema i Oslo og Moss) rekna med til bygdene. I 1959 vart dei rekna saman med byane.

Generelt sett kan ein jamføra resultatata frå dei ymse fullstendige jordbruksteljingar, sjølv om ein må rekna med at oppgåvene stort sett har blitt meir pålitelege etter kvart.

Ein reknar dei fullstendige teljingane som meir sikre enn dei representative. Dei representative teljingane, som byggjer på dei fullstendige, er stort sett sikrast dei første åra etter den fullstendige teljinga. Dei taper seg til vanleg etter kvart som ein kjem lengre bort frå utgangspunktet.

V. Oversikt over skogstatistikken

(Skogbrukstelingen i Norge 1957, annet hefte)

Innledning

Skogstatistikk i moderne betydning er her i landet av forholdsvis ny dato. I sitt budsjettforslag for 1916-17 foreslo Statistisk Sentralbyrå at det skulle bevilges et mindre beløp til utarbeiding av en fullt gjennomarbeidet plan for statistiske undersøkelser over Norges skoger. Stortinget godkjente forslaget og ga den nødvendige bevilgning.

Høsten 1916 ble det nedsatt en komite til å utarbeide en plan for de undersøkelser som burde settes i gang. Innstilling fra komiteen ble fremlagt 2. november 1916. Etter denne innstilling som er trykt i Statistiske Meddelelser for samme år, skulle de foreslåtte undersøkelser gi opplysninger om:

1. Samlet skogareal og produktivt areal, det produktive areals fordeling på forskjellige treslag og boniteter, og hvor meget derav anses brukbart for oppdyrking.
2. Den årlige avvirking.
3. Den løpende årlige tilvekst og treforrådet.
4. Foryngelsesforhold.
5. Skogens tilstand og bestokning.

Planen for de skogstatistiske undersøkelser ble vedtatt av Stortinget 13. juni 1917. Dette vedtak førte til at Landsskogtakseringen ble opprettet og takseringen av landets skoger kom i gang i 1919, og at Statistisk Sentralbyrå høsten 1920 gikk i gang med den første skogbruksteling.

Resultatene fra disse undersøkelser ga grunnlaget for forarbeidene til skogvernloven av 1932, og som en videre utbygging av de retningslinjer for vårt skogbruk som ble trukket opp av skogvernloven, la skogdirektøren i 1937 fram en foreløpig skogkulturplan med utredning om hvordan denne plan skulle gjennomføres.

Tidligere skogstatistikk

Den første offisielle statistikk med oppgaver over skogarealet fikk vi ved Jordbrukstelingen 1907. Oppgaven skulle bare omfatte produktivt areal.

Ved Jordbrukstelingen pr. 1/1 1918 ble det også innhentet oppgaver over det produktive skogareal.

Før Jordbrukstelling 1907 var det imidlertid utført en rekke beregninger over skogarealet og avvirkingen. En nærmere omtale av disse oppgaver er gitt i Skogbrukstelling for Norge NOS. VIII. 34 side 12-19. Her skal derfor bare nevnes at den første beregning over arealene ble utført av forstmestrene Mejdell og Scheen i 1877. En revidert utgave av denne beregning utført av forstmester Scheen, er trykt som bilag nr. 3 til innstilling fra Skogkommisjonen av 1874, trykt 1879. En ny, detaljert beregning over skogarealene av forstmester Scheen er trykt i Statistiske Meddelelser 1884.

I 1893 ga professor Amund Helland de første herredsvise oppgaver av skogarealet trykt i verket "Jordbunden i Norge". Hellands oppgaver er senere med enkelte korreksjoner brukt av direktør A.N. Kiær i hans avhandling "Om vore skoge og skogværdier", trykt i Statsøkonomisk Tidsskrift 1907.

Felles for alle disse beregninger er at de i stor utstrekning måtte bygge på skjønn. For enkelte distrikter kan de vise ganske store avvikelser fra nyere tellingsoppgaver, men for hele landet stemmer de i store trekk godt med resultatene fra Landsskogtakseringen 1933 og Skogbrukstellingen 1927,

Utenom fordelingen av skogarealene etter administrativ inndeling, ga Skogbrukstellingen 1927 de første detaljerte oppgaver over fordelingen av skogarealene på eiergrupper og fordeling av eiendommene etter størrelsen av det produktive skogareal.

Ved administrasjonen har det tidligere vært gjort flere undersøkelser for å få overblikk over skogenes tilstand uten å foreta beregninger over avvirkingen. Slike undersøkelser er således utført av den alminnelige Landkommisjon av 1661 og Skogkommisjonen av 1849.

De første skjønnsmessige overslag for tallmessig å fastslå størrelsen av avvirkingen ble gjort av professor Schweigaard i 1840 og Braun-Thvete i 1848.

Et nytt skjønnsmessig overslag over avvirkingen ble utført av forstmester Mejdell i 1874.

Skogkommisjonen av 1874 gjorde den første virkelige undersøkelse for å få fastsatt størrelsen av avvirkingen ved at den samlet inn en rekke statistiske data til grunnlag for beregningene. Dette materiale som imidlertid var meget ufullstendig, er nærmere omtalt i "Skogbrukstelling for Norge" (1927) side 15-17.

Professor Helland har i sitt arbeid "Skogenes fordeling inden elvenes nedslagsdistrikter" (1894) beregnet den samlede hogst. Bortsett fra oppgaver over fløtningsmengdene er beregningene i stor utstrekning bygd på skjønn.

I 1916 publiserte professor Agnar Barth i Tidsskrift for Skogbruk ("Norges skoger med stormskridt mot undergangen") beregninger over avvirking og tilvekst.

De første oppgaver over kubikkmassen av den stående skog (bestandskubikkmassen), den årlige tilvekst og den gjennomsnittlige årlige avvirking, bygd på fullstendige statistiske undersøkelser, fikk man ved Landsskogtakseringens arbeider utført fylkesvis i årene 1919 til 1931 og skogbrukstelingen utført i årene fra 1920 til 1924.

Landsskogtakseringen utga fylkesvise beregninger etter hvert som takseringsarbeidet ble utført og sendte ut en oversikt for hele landet i 1933. (Se "Taksering av Norges skoger. Sammendrag for hele landet".) Arbeidet med skogbrukstelingen ble utført av Statistisk Sentralbyrå, og resultatene forelå trykt i 1927 i publikasjonen "Skogbruksteling for Norge", NOS. VIII. 34.

I 1937 tok Landsskogtakseringen fatt på en ny taksering av de viktigste skogfylker. Denne Revisjonstaksering ble gjennomført i årene fram til 1956 og omfatter alle fylker på Østlandet og Sørlandet (Østfold til Vest-Agder), Trøndelagsfylkene og Helgeland av Nordland fylke. Ved Revisjonstakseringen ble det brukt en annen beregningsmåte enn ved første taksering. Likeså ble lauvskog over barskoggrensen holdt utenfor.

I 1957 begynte Landsskogtakseringen med den tredje taksering av landets skoger og har hittil utført omtaksering i Østfold, Akershus og enkelte områder av Hedmark fylke.

Ved skogvernloven av 1932 fikk man grunnlag for årlige oppgaver over avvirkingen til salg og industriell produksjon. Loven har bestemmelse om ubetinget meldeplikt for avvirking av bartrær, mens det er overlatt til fylkesskogselskapet å avgjøre om meldeplikten også skal gjelde for lauvtrær. Årlige oppgaver over avvirkingen til salg og industriell produksjon foreligger fra driftsåret 1936-37. De gis av herredsskogrådene og har hele tiden omfattet både bar- og lauvtrevirke. Oppgavene over salgsvirkingen er publisert i Byråets statistikk: "Skogavvirking". De avvirkede mengder i m³ fordelt på bar- og lauvtrevirke, særskilt for tømmer og ved, foreligger herredsvis. For de enkelte fylker er det dessuten oppgaver over fordeling av bartretømmeret på skurtømmer, sliperi- og cellulose-tømmer, spesialtømmer og diverse tømmer. I skogdirektørens årsmeldinger er det også gitt fylkesvise oppgaver over solgt bartretømmer fordelt på offentlige skoger, bygdealmenninger, kommuneskoger og privat-skoger.

.....

Forbruket av trevirke på gårdene er undersøkt ved to særskilte representative tellinger i 1936-37 og 1952-53. Oppgavene omfatter det samlede forbruk på gårdene og er spesifisert både etter bartrevirke og lauvtrevirke, etter gagnvirke, brensel og gjerdevirke, og dessuten etter om trevirket er hogd i egen skog, utvist på bruksrett eller innkjøpt.

Ved Skogbrukstelingen 1927 fikk man også oppgaver over avvirking til husbehov, men her var ikke innkjøpt husbehovsvirke med, og oppgavene omfatter derfor ikke det samlede husbehovsforbruk på gårdene Senere undersøkelser viser at innkjøpt brensel og gjerdevirke til husbehov på gårdene bare i svært liten utstrekning kan være kommet med i salgsoppgavene. Disse mengder av innkjøpt trevirke er derfor tatt med i sin helhet ved oppsummeringene over den samlede avvirking.

.....

For utførte skogkulturarbeider som planting, såing, grøfting og bekkerensking har Det norske skogselskap i sine beretninger tatt inn årlige oppgaver siden 1900 og fram til 1945. Oppgaver over plantetall, utsådde frømengder og grøftelengder er gjengitt i Skogstatistikk 1952, side 69. Her er det også tatt med en beregning over størrelsen av de arealer som er tilplantet, sådd og tørrlagt.

Ved gjennomføringen av skogvernloven i 1932 ble det opprettet en fast organisert veiledningstjeneste for skogbruket med skogråd i alle herreder hvor det var skog av betydning og med fylkesskogråd som overoppsyn for fylket. Gjennom disse organer har skogstyret innhentet detaljerte opplysninger over arealene for utførte kulturarbeider og kostnadene ved disse arbeider for hvert år siden driftsåret 1935-36. Oppgavene har opplysninger om de arealer som det er utført innledende arbeider på som ryddingshogster og kvistdekkning, inngjerding, brenning, ugrasbehandling og grøfting og bekkerensking av foryngelsesarealene, arealer for naturforyngelse med og uten markberedning og kulturforyngelse ved planting og såing. I Skogstatistikk 1952 og Skogstatistikk 1953-1956 er det tatt inn detaljerte oppgaver over skogkulturarbeidene.

På grunnlag av oppgavene over utførte kulturarbeider og omkostningene ved disse, er det beregnet gjennomsnittlige kulturutgifter i kroner pr. dekar.

Grøfting av myr og vass-sjuk skogsmark var det skogkulturarbeid som først fikk noe større omfang i skogdistriktene. Etter 1920 økte skoggrøftingen sterkt, særlig i slutten av 20- og begynnelsen av 30-årene. En av årsakene til dette var at det i denne periode ble gitt betydelige offentlige bidrag for å avhjelpe den rådende arbeidsledighet. Det viste seg imidlertid snart at det i mange tilfelle ble dårlige resultater av

grøftingen. Årsaken var blant annet at det var brukt planleggere uten de nødvendige kvalifikasjoner, men også at de retningslinjer som var lagt til grunn ikke var godt nok vitenskapelig underbygd. Senere i 1930- og 1940-årene har forskningen gitt sikrere grunnlag for hvilke myrtyper som bør grøftes med henblikk på skogproduksjon.

..... I de senere år har det vært tendens til å sette strengere krav enn før for å anse myrene grøftbare til skogproduksjon. De nyere undersøkelser om gjødsling av myrene tyder imidlertid på at tidligere synsmåter om grøftbarhet må revideres. Det kan derfor for tiden ikke sies noe sikkert om størrelsen av de grøftbare myrarealer.

Omfanget av skogsgrøfting fra 1900 til 1945 er tatt inn i Skogstatistikk 1952, tabell 42.

Bygging av skogsveier for motorkjøretøyer for framdrift av skogvirke året rundt er for å nå skogområder som ellers hadde ulønnsom drift, kom igang allerede omkring 1920. De første tilskott av statsmidler til bygging av skogsveier (av midler til avhjelping av arbeidsløyse) ble gitt i 1932-1933, og fra 1936-1937 har slike tilskott vært oppført som særskilt post på statsbudsjettet. Dette arbeid fikk imidlertid ikke særlig stort omfang før etter 1950. Tømmerprisene var før 1950 så lave at investeringer på dette område ble lite lønnsomme, og det tekniske materiell for slik transport var ikke helt tilfredsstillende.

I 1949 ble arbeidet med statistikk over bygging av skogsveier for motorkjøretøyer satt igang. Den omfattet bare veier bygd med statsbidrag i privatskoger, kommuneskoger og bygdealmenninger. Fra 1953 omfatter statistikken også skogsbilveier bygd uten bidrag. Ved innhenting av oppgavene har byrået søkt å få med oppgaver over tidligere bygde skogsbilveier.

•Planlegging og gjennomføring av tellingen

Oversikten over tidligere skogstatistikk viser at det siden Skogbruks-telling for Norge ble fremlagt i 1927, er utarbeidd ny statistikk for mange områder innen skogbruket. Den viktigste del av de nye oppgaver er Lands-skogtakseringens arbeider som gir fylkesvise tall over skogarealene med fordeling på boniteter og hogstklasser i sammenheng med kubikk- og tilvekstmasser. Det manglet imidlertid nye oppgaver som ga oversikt over eierforhold og arealstørrelser m.v. Siden første skogbrukstelling ble holdt, har det skjedd en sterk utvikling i skogbruket. Nye driftsmidler er tatt i bruk, og nye synsmåter på driftsmåter og retningslinjer for skogbruket, bygd på vitenskapelige undersøkelser, har gjort seg gjeldende.

Mangelen på statistikk som kan belyse disse forhold har etter hvert blitt særlig merkbar både ved spørsmål om rent praktiske tiltak som veiledningstjeneste m.v. og i spørsmål av økonomisk og politisk karakter. Det var derfor et økende behov for aktuell statistikk som kunne vise utviklingen siden forrige telling.

.....

Det utarbeidde utkast til tellings skjema med kommentarer ble først sendt til de faglige institusjoner og organisasjoner til uttalelse. Deretter ble det bearbeidd videre og framlagt i et møte i januar 1957 for representanter for skogadministrasjonen og faglige institusjoner og organisasjoner. Her ble det nedsatt et utvalg til å arbeide videre med saken og framlegge endelig utkast til skjema og tellingsinstruks.

.....

Tellingsarbeidet ute i bygdene ble forestått av skogrådene. Disse hadde å tilsette tellere, gi tellerne nødvendig instruksjon, kontrollere at det ble telt ved alle eiendommer som skulle gi oppgaver og påse at utfyllingen av skjemaene var i samsvar med tellingsreglene.

Innsamlingen av tellingsmaterialet var forutsatt å bli utført i september og oktober 1957.

Tellingsinstruks, gruppering etter eiere, utfylling av skjemaene og sammenlikning med andre oppgaver

Etter tellingsinstruksen skulle det fylles ut et skjema for hver eier av produktivt skogareal eller areal som er skikket for eller tenkt brukt til skogreising i herredet når skog og/eller skogreisingsareal tilsammen er minst 25 dekar. Beslutningen om å ta med også skogreisingsarealet i avgrensingen av minstearealet for den enkelte tellingsenhet var gjort for å få oversikt over skogreisingsarealene i de skogfattige og skogløse distrikter. Den fastsatte regel fører bl.a. til at tellingen har fått med eiendommer som er uten produktiv skog eller hvor det produktive skogareal er mindre enn 25 dekar.

Herredsgrensen slik den var 1. september 1957 gjaldt ved tellingen. For eiendommer som sammenhengende gikk over en herredsgrense, skulle det fylles ut ett skjema for hvert herred. For hele landet sett under ett er det således flere tellingsoppgaver enn det er eiere av skog.

For enkelte eiendomsgrupper som Opplysningsvesenets Fond, kommunale eiendommer og større private eiendomskomplekser, forekommer det ofte at et gårdsbruk med noe skog eller annen utmark drives for seg som en selvstendig

enhet atskilt fra den vesentligste del av skogen, som er underlagt egen skogforvaltning. I slike tilfelle skulle det fylles ut eget skjema for denne enhet forutsatt at den hadde minst 25 dekar produktiv skog og/eller skogreisingsareal.

Skogbrukstellingene 1957 er en fullstendig telling som omfatter alle eiendommer med produktiv skog og skogreisingsareal, bortsett fra den begrensning som ligger i at eiendommer med mindre enn 25 dekar skog og/eller skogreisingsareal ikke skulle være med. Tellingsresultatene vil likevel ikke være absolutt fullstendige og ikke alle oppgaver er like sikre.

Det har tidligere bare vært holdt en særskilt skogbrukstelling for hele landet. Felles for begge tellinger er bare oppgavene over det produktive skogareal og gruppering av eiendommene etter størrelses- og eiergrupper, og også for disse oppgaver er det gjort visse endringer ved Skogbrukstellingene 1957 som gjør det vanskelig med en direkte sammenstilling av resultatene fra de to undersøkelser. Ved tellingen i 1957 ble således lauvskog over barskoggrensen skilt ut for seg, og arealene av denne gikk ikke inn i grupperingsgrunnlaget for fordeling av eiendommene etter størrelsen av det produktive skogareal. Videre ble det ved den siste telling gitt regler for hva som skulle regnes som produktivt skogareal, mens dette ikke var gitt ved den første telling. For oppgavene over eiere og fordeling på eiergrupper, er det ved tellingen i 1957 foretatt en oppdeling i flere grupper enn før, men her kan en direkte sammenlikning gjennomføres når det tas hensyn til at det ved siste telling ikke ble innhentet oppgaver for eiendommer med mindre enn 25 dekar produktiv skog og/eller skogreisingsareal.

For de fleste oppgaver ellers foreligger opplysninger for første gang ved denne telling. For visse forhold har man delvise opplysninger fra andre undersøkelser eller fra materiale som er skaffet av departementet. Det ulike grunnlaget for oppgavene gjør imidlertid en sammenlikning av opplysningene vanskelig. Ved den senere gjennomgåelse av de enkelte tellingsobjekter vil det bli gitt nærmere opplysninger om andre oppgaver som foreligger i hvert enkelt tilfelle.

VI. Fiskeritellingen 1960.

(Kapitel I og II i oversikten i Fiskeritelling 1960, første hefte.)

I. Alminnelige opplysninger

Fiskeritellingen 1960 omfatter både aktive fiskere og fiskere som p.g.a. sykdom, militærtjeneste og utdanning m.v. var midlertidig borte fra fiske i tellingsperioden. Videre omfatter tellingen alle fiskefarkoster og redskaper som ble nyttet til ervervsmessig sjøfiske, rorbuer og sjøhus m.v. uansett om eieren var fisker eller ikke.

Til bruk ved fiskeritellingen var det utarbeidd 2 skjemaer, 1) hovedskjema for fiskere og andre som hadde fiskeredskaper eller rorbu, sjøhus o.l., og 2) farkostskjema for den enkelte fiskefarkost eller hjelpebåt.

Som vedlegg til skjema 1 var det trykt en spesifikasjon over de enkelte fiskerier med tilhørende koder som tellerne skulle nytte under utfyllingen. På tilsvarende måte var det trykt en særskilt spesifikasjon med koder, som skulle nyttes i forbindelse med utfyllingen, om fiskeredskaper. Dette ble gjort dels for å unngå et ellers omfattende og tungvint spørreskjema, dels for å redusere kodearbeidet sentralt og derved få resultatene av tellingen raskere ferdig.

På grunnlag av hullkortene for "Register over merkepliktige norske fiskefarkoster" - som Byrået fikk utlånt fra Fiskeridirektøren - ble skjema 2 påført eierens navn og adresse og enkelte tekniske data om hver enkelt fiskefarkost. Hensikten var både å lette tellerne i arbeidet med skjemautfyllingen, og å få en bedre kontroll med at opplysninger ble innhentet fra alle som i følge registeret hadde fiskefarkoster.

Det ble ellers utarbeidd en forholdsvis detaljert instruks for tellerne med eksempler på skjemautfylling.

Oppgavene over deltaking i fiske og annet arbeid, bruken av fiskeredskaper og påkostninger m.v. gjelder for tiden 1/10 1959 - 30/9 1960. Oppgavene over fiskeredskaper, gårdsbruk og husdyrhold, rorbuer og sjøhus m.v., alder og ekteskapeleg status er pr. 1. november 1960.

Stort sett var en godt fornøyd med utfyllingen av skjemaene, men nedenfor vil en nevne ting som var dårlig utfylt på enkelte skjema.

II. Kvaliteten av oppgavene, skjemaer revisjon m.v.

Sammenliknbarheten med fiskeritellingen 1/10 1948.

1. Fisker

Som fisker har en ved tellingen regnet alle personer som i tiden 1. oktober 1959 til 30. september 1960 deltok i ervervsmessig sjøfiske av minst

1 ukes varighet, eller arbeidet ombord på fiskefarkost som drev slik virksomhet. En skipper, maskinist eller kokk er således regnet som fisker.

På fiskerens skjema skulle telleren føre opp samme hovedyrke, dvs. viktigste kilde til livsopphold, som på folketellingsskjemaet¹⁾. I de tilfelle hovedyrket var "fiske", er vedkommende regnet som eneyrkefisker hvis han bare hadde vært på fiske, og som hovedyrkefisker hvis han hadde et yrke i tillegg til fiske. De som hadde deltatt i fiske, men som hadde et annet hovedyrke, er regnet som biyrkefiskere.

På enkelte skjemaer var det under "hovedyrke" oppgitt flere yrker, f.eks. fiske/gårdbruker, veiarbeider/fisker osv. Oppgaven ble da sammenliknet med folketellingsskjemaet og rettet i samsvar med dette. Var det også på folketellingsskjemaet oppgitt dobbelt yrke, tok en hensyn til varigheten av deltakingen i fiske. Stort sett ble vedkommende regnet som hovedyrkefisker hvis han hadde om lag 25 uker på fiske. I andre tilfelle var det oppgitt svært få uker på fiske og ingen deltaking i annet arbeid. Som regel ble det da innhentet tilleggsopplysninger, og det viste seg ofte at varigheten av sykdom ikke var oppgitt på skjemaet slik som nevnt i instruksjonen. Det hendte også at deltaking i annet arbeid ikke var tatt med ved første gangs utfylling.

Fisker som hadde vært syk, på militærtjeneste etc., skulle også oppgi om han sannsynligvis bare ville ha vært på fiske, bare på annet arbeid eller både på fiske og annet arbeid i den tiden han var syk eller på militærtjeneste etc. Disse opplysningene ble innhentet for å få et grunnlag for å avgjøre om fiskeren skulle regnes som ene- eller hovedyrkefisker. Ellers var det presisert i tellerinstruksjonen at tang- og taresanking, skjellgravning, akkerfiske og østersavl skulle regnes til sjøfiske. Dette kom sannsynligvis bare rent tilfeldig med i forrige fiskeritelling. Videre var det denne gang nevnt i instruksjonen at tilfeldig salg til slektninger og naboer etc. ikke skulle tas med.

Med disse reservasjoner skulle tallene for ene-, hoved- og biyrkefiskere være sammenliknbare med de tilsvarende tall fra fiskeritellingen i 1948.

2. Fødselsdata og ekteskapelig status

Enkelte mangler ved opplysningene om fødselsdata og ekteskapelig status har en som regel kunne rette ved hjelp av opplysninger på folketellingsskjemaene. Kvaliteten av disse oppgavene er meget god .

1) Fiskeritellingen 1960 ble av praktiske og økonomiske grunner holdt sammen med Folketellingen 1960. (Red. anm.)

3. Eierforhold, fiskefarkost og -redskaper

På skjema 1 skulle telleren oppgi om fiskeren eide fiskefarkost alene, sammen med andre eller eventuelt ikke eide fiskefarkoster. I de tilfelle dette ikke var gjort, var det ofte vanskelig under revisjonen å få fastslått det riktige eierforhold. I mange tilfelle ga nemlig de innsendte farkostskjemaer både mangelfulle og misvisende opplysninger om hvem som eide fiskefarkostene. (Farkostskjemaene var som nevnt skrevet ut på grunnlag av "Merkeregisteret", som generelt sett var lite å jour.) Ved 1948-tellingen skulle det på fiskernes skjema også gis opplysning om eventuell fiskefarkost, og det var derfor lett å fastslå eierforholdet. Det går ellers fram av pkt. 11 at oppgavene over farkoster ikke er sammenliknbare med fiskeritellingen i 1948.

Spørsmålet om fiskeren eide eller hadde part i fiskeredskap var også til dels ubesvart. I de tilfelle da fiskeren selv ikke hadde noen beholdning av redskaper, var det ikke mulig å kontrollere om vedkommende kanskje eide redskaper sammen med andre, og om disse redskapene eventuelt var ført på skjemaet for en annen fisker. Under revisjonen krysset en som regel av for "eier ikke redskap" når det ikke var oppgitt noen redskaper på skjemaet. En hadde de samme revisjonsproblemer ved forrige fiskeritelling, og på dette punkt er tallene stort sett av samme kvalitet. (Jfr. likevel siste avsnitt i punkt 9.)

4. Viktigste fiske

Den enkelte fisker ble ved denne tellingen bedt om å gi opp hvilket fiske som i tellingsperioden var det økonomisk viktigste for ham. I prinsippet lot en her fiskerens egen vurdering være avgjørende, uansett deltakingens varighet. I enkelte tilfelle hvor spørsmålet ikke var besvart, gikk en som regel ut fra det fiske som hadde lengst varighet, når vedkommende hadde deltatt i mer enn ett fiske. En unntakelse ble likevel gjort når det dreide seg om f.eks. hjemmefiske, hvor en ofte førte opp andre fiskerier med til dels vesentlig kortere varighet som det viktigste.

5. Fiskets art og varighet av deltaking

Oppgavene over deltakingen i de enkelte fiskerier og med forskjellige redskaper var stort sett bra, men i likhet med 1948-tellingen var det en del feil og unøyaktigheter som medførte atskillig arbeid under revisjonen. F.eks. var vårtorskefiske i Finnmark, annet skreifiske og vintertorskefiske, loddefiske og til dels fjordtorskefiske blandet sammen av enkelte tellere. Dette skyldes trolig i første rekke at fiskerne tradisjonelt har ulike benevelser på det samme fiske i forskjellige kyststrøk, men eventuelle feil er neppe så store at de spiller noen nevneverdig rolle for resultatene.

Den kodingen som tellerne foretok i forbindelse med skjemautfyllingen, var stort sett tilfredsstillende. Bare i enkelte tilfelle var kodene ikke ført på. Ellers var det sjelden en fant uoverensstemmelser mellom fiskets art/redskap og de tilsvarende koder i følge instruksen. Derimot forekom det ikke sjelden feil i forbindelse med den tiden det enkelte fiske foregår. Stort sett ga dette også mulighet for å korrigere opplysningene om fiskets art. I en del tilfelle var det imidlertid nødvendig å spørre tilbake for å få konstatert på hvilken tid fiskeren faktisk hadde vært på det oppførte fiske, f.eks. når det var oppgitt en tid som lå vesentlig utenom det som var vanlig for vedkommende fiske. Det viste seg da bl.a. at deltaking i de enkelte fiskerier ikke var fullstendig spesifisert. I noen tilfelle var fiske også oppgitt for en tid utenom den lovbestedte. Oppgavene ble da til dels rettet uten videre, men for visse fiskerier måtte en ta hensyn til at den tid som fiskerne normalt trenger for å komme til feltet, også skulle regnes med i tiden for deltaking i fiske. En annen feil ved utfyllingen var for mange oppgitte uker på det enkelte kvartal. I slike tilfelle ble det totale uketaill jamnet ut på de andre kvartaler, eventuelt redusert slik at det i alt ikke ble mer enn 13 uker pr. kvartal.

Det er foretatt en del endringer i spesifikasjonene av de enkelte fiskerier sammenliknet med forrige fiskeritelling. Viktigst av disse endringene er en vesentlig utvidelse av gruppen "trålfiske". Oppgaver om trålfiske er imidlertid samlet inn for hvert enkelt fiske, slik at det også er mulig å vise den totale deltaking i de enkelte fiskerier. Ellers er den gruppen som i forrige telling het "fiske etter forfangstsild, feitsild, fjordsild, småsild og mosse" denne gang delt opp slik:

a. Fiske etter forfangstsild, b. Fiske etter småsild og feitsild, c. Sildefiske langs Skagerakkysten (fjordsildfiske). Snurrevadfiske er denne gang gruppert som et eget fiske, mens det i 1948 var gruppert sammen med fiske med mindre trålere. I hovedtrekkene har en imidlertid beholdt den samme inndelingen av fiskeriene som i 1948-tellingen, og tallene skulle i det vesentlige være sammenliknbare både når det gjelder den totale deltaking og deltakingen i de enkelte kvartaler.

6. Forberedelse og avslutning (etterarbeid)

Fiskerne skulle oppgi den tid de hadde brukt til forberedelse og avslutning av fisket, og den tid de hadde brukt til vedlikeholdsarbeid på egen fiskefarkost, fiskeredskaper og rorbu, sjøhus m.v. Som ved forrige telling var det vanskelig å få gode svar på disse spørsmål. I en rekke

tilfelle manglet opplysningene helt eller delvis, og i andre tilfelle var det åpenbart kommet med andre ting under vedlikeholdsarbeid. Det er selv sagt også i mange tilfelle vanskelig å avgrense "forberedelse til fiske" mot vanlig vedlikeholdsarbeid, noe som bl.a. gjorde det lite formålstjenlig å be om tilleggsopplysninger. Tallene ble derfor bare redusert når de syntes åpenbart urimelige, og det ble ikke innhentet tilleggsopplysninger selv om det kunne være grunn til å tro at noe var uteglemt. Som følge av den generelle svakhet ved disse oppgavene, bør det vises varsomhet ved bruken av dem, og ikke legges for stor vekt på mindre forskjeller mellom ulike geografiske områder eller mellom tellingene i 1960 og 1948.

7. Annet arbeid enn fiske

Fiskernes deltaking i annet arbeid enn fiske i tellingsperioden skulle oppgis for hvert enkelt slags arbeid av minst en ukes varighet.

De mest vanlige mangler ved disse oppgavene var at det bare var oppgitt næring eller bare stilling også i de tilfelle hvor det ene ikke var fullstendig karakterisert av det annet. En del av de opplysninger som manglet, kunne en få fra Byråets bedriftsregister eller fra folketellings-skjemaene, men ofte måtte det innhentes tilleggsopplysninger. Videre manglet ikke sjelden tallet på uker deltatt i det enkelte slags arbeid, eller uketallet i alt var oppgitt, men ikke fordelt på kvartalene. For hovedyrkefiskere - som i alminnelighet hadde relativt mange ukers deltaking på fiske - ble uker på annet arbeid ofte fylt ut, eller fordelt skjønnsmessig. For biyrkefiskere - hvor varigheten av deltaking i annet arbeid ofte varierer betydelig - ble det som regel innhentet tilleggsopplysninger.

Taloppgavene for de enkelte næringer og stillinger er for det meste ikke helt sammenliknbare med 1948-tellingen. Dette skyldes at Byrådet siden forrige telling er gått over til å nytte "Standard for næringsgruppering". Når det gjelder stillingsgrupperingen, har en i det vesentlige fulgt de retningslinjer som er anbefalt i den nye "International Standard Classification of Occupations". Kvaliteten av tallene er sannsynligvis bedre enn ved tellingen i 1948.

8. Gårdsbruk og husdyr

Dette avsnittet i skjemaet var gjennomgående meget bra utfylt og revisjonen gikk stort sett greit. I enkelte tilfelle hvor det var oppgitt et forholdsvis stort jordbruksareal, eller husdyrholdets størrelse og sammensetning virket svært urimelig i forhold til det oppgitte jordbruksareal, ble det foretatt kontroll mot skjemaer fra Jordbrukstelingen 1959 eller det ble hentet inn tilleggsopplysninger fra kommunene.

Det ble presisert på skjemaet at jordbruksarealet skulle omfatte naturlig eng og utslåtter som vanlig blir høstet. Ellers er tallene for de enkelte slags husdyr fullt sammenliknbare med forrige fiskeritelling. Oppgavene over gårdsbruk er, sett under ett, trolig sikrere enn tilsvarende tall ved forrige telling.

9. Beholdning etc. av fiskeredskaper

Avsnittet i skjemaet om fiskeredskapene har en inntrykk av at tellerne ofte har hatt vansker med å fylle ut eller at de ikke alltid har lest tellerinstruksen så utførlig som forutsatt. For det meste skyldes unøyaktighetene åpenbare misforståelser som lett kunne rettes opp under revisjonen. En nokså vanlig feil var f.eks. at tallet på redskaper var ført opp i rubrikken for "eies alene", mens det var oppgitt flere eiere. Redskapene ble i slike tilfelle kodet som felleseide. Hvis det var oppgitt flere redskaper av et bestemt slag som "nyttet i tellingsperioden" enn beholdningen på tellingstidspunktet, ble tallet på "redskaper nyttet" redusert tilsvarende. På enkelte skjema var tallet på redskaper mistet og totalskadd urimelig høyt, slik at en måtte spørre tilbake eller foreta skjønsmessige korrigeringer. I visse tilfelle kunne oppgavene tyde på at det her var regnet med redskaper som mer tilfeldig var kassert i året, eller redskaper som bare delvis var skadd, slik at de kunne repareres og brukes senere. Oppgavene over nyanskaffelser, reparasjoner og vedlikehold var også av blandet kvalitet. Utgiftene var ofte ikke fordelt på de enkelte redskapsslag. I disse tilfelle ble utgiftene stort sett fordelt skjønsmessig, eller i forhold til redskapsslag og tallet på redskaper. På mange oppgaver var imidlertid spørsmålet om nyanskaffelser og reparasjoner m.v. ikke besvart. Det var bare unntaksvis mulig å få tilleggsopplysninger om dette fra fiskerne, og en må derfor regne med at verditallene for nyanskaffelser etc. er noe for lave.

Grupperingen av fiskeredskapene er stort sett den samme som i 1948, men en har denne gang forsøkt å presisere meget sterkt at kasserte redskaper, eller slike som sannsynligvis ikke mer ville bli nyttet, ble holdt utenfor ved tellingen. Beholdningsoppgavene er derfor trolig noe bedre enn ved forrige fiskeritelling.

10. Rorbuer, sjøhus m.v.

Av rorbuer skulle tellerne føre opp alle hus eller rom som var brukbare til sove-, koke- eller oppholdsrom for fisker i land, selv om de i lengre tid hadde vært i bruk for andre formål. Som sjøhus ble regnet alle brukbare hus og rom for oppbevaring av redskaper og/eller båter. Oppgavene

over egne- og bøterom er noe usikre. I stor utstrekning har nemlig de eldre rorbuer i Lofoten også egne- eller bøterom, men på grunn av vanskene med å gi oppgaver over golvareal, gjeld, påkostninger etc. særskilt for egne- og bøterommene i slike tilfelle, er de regnet felles med rorbuhusene.

En vanlig mangel ved oppgavene om rorbuer og sjøhus m.v. var at byggeåret mangler, noe som henger sammen med at det dreier seg om gamle hus hvor eierne ikke kjenner til det opprinnelige byggeår. Under revisjonen ble alderen nyttet i forbindelse med verdiberegning av rorbuer og sjøhus m.v. Slik beregningene ble utført spilte alderen imidlertid ingen rolle for beregning av verdien hvis husene var bygd før 1920, og som regel var de rorbuer og sjøhus en ikke fikk opplysning om, meget eldre. Et spesielt problem var avgrensningen av arealet og fordelingen av pantegjeld og påkostninger etc. når rorbueene m.v. var bygd felles med tilvirkeranlegg, og oppgavene for hele bygningen gitt under ett. Det ble her til dels foretatt skjønnsmessige korrigeringer av oppgavene eller innhentet nye opplysninger dersom de virket svært urimelige. Det var imidlertid ofte vanskelig å få konkrete oppgaver om rorbuer, sjøhus og egne- og bøterom, og en kunne heller ikke spørre for meget, da dette lett medførte store forsinkelser og trolig også ville svekke kvaliteten av andre tilleggsopplysninger en ba om.

Det skulle gis opplysninger om rorbuer, sjøhus og egne- eller bøterom uansett eierforhold. En har således tatt sikte på å vise den totale kapasitet, mens det til 1948-tellingen bare ble innhentet oppgaver over det som fiskerne selv eide. Tallene i tabell 20 er derfor ikke sammenliknbare med tallene for sjøhus og rorbuer fra forrige fiskeritelling.

De mange skjønnsmessige avgjørelser under revisjonen av oppgavene om rorbuer og sjøhus m.v. gjør at statistikken på dette punkt er noe usikker.

11. Fiskefarkoster

Tallet på hovedfarkoster (tabell 1) omfatter fiskefarkoster som kommer inn under "Lov om registrering og merking av fiskefartøyer" av 5/12 1917, med lovendringer av 29/10 1948 og 26/6 1953. I henhold til denne loven er følgende fartøyer og båter registreringspliktige når de brukes til ervervsmessig fiske eller til fangst ved norskekysten og i nordlige farvann: 1) alle dekte fartøyer, 2) alle åpne båter med mekanisk framdriftsmiddel, 3) andre båter, større enn seksårede, som deltar i fiske hvor det er opprettet ekstraordinært politioppsyn.

Hjelpebåter m.v. er båter som brukes i forbindelse med hovedfarkost, eller ikke registreringspliktige båter som blir nyttet til ervervsmessig sjøfiske.

Det er lagt forholdsvis meget arbeid på å skaffe så fullstendige opplysninger som mulig om alle de registrerte fiskefarkostene, og disse oppgavene skulle derfor være gode. Tallet for hjelpebåter m.v. er derimot mer usikkert. I 2. hefte vil det bli gjort nærmere rede for revisjonen av farkostskjemaene.

Ved forrige fiskeritelling var det satt en nedre grense på 20 fot for de fiskefarkoster som skulle regnes med i tellingen. Da imidlertid praktisk talt alle dekte farkoster er over 20 fot, kan tallet på disse i denne tellingen sammenliknes direkte med fiskeritellingen i 1948, mens tallene for åpne farkoster i de to tellingene ikke er sammenliknbare.

12. Fiskeridistrikter - kommuner

Den inndeling av kysten i fiskeridistrikter som er nyttet i denne tellingen, er den samme som en hadde ved fiskeritellingen i 1948 med ett unntak: Sunnhordland fiskeridistrikt (tidligere nr. 13) har nå nr. 12, og Hardanger fiskeridistrikt (tidligere nr.12) har nå nr. 13.

2 eneyrkefiskere og 1 hovedyrkefisker som var hjemmehørende i Hedmark, er regnet til de fiskeridistrikter hvor de hadde drevet fiske.

Oppgavene for de enkelte fiskerikommuner bygger på de administrative grenser som gjaldt på tellingsdagen pr. 1. november 1960.

For Oslo og Bergen ble det ved fiskeritellingen i 1948 ikke innsamlet eller bearbeidd noen oppgaver.

VII. Industristatistikk 1961

(Kapitel I og II i oversikten i Industristatistikk 1961.)

I. Prinsipper og definisjoner

a. Innledning

I medhold av Stortingets vedtak av 26. mars 1928, kgl. res. av 30. mars samme år og lov av 25. april 1907 har Byrået fra og med 1927 hentet inn årlige oppgaver fra industribedrifter over sysselsetting, direkte lønnskostnader, produksjon, vareforbruk m.v.

Oppgavene til industristatistikken hentes inn på skjemaer som Byrået sender ut til oppgavegiverne. Hver bedrift får tilsendt eget skjema. Det blir brukt særskilt skjematype for store bedrifter, for små bedrifter og for hjelpeavdelinger. De bedriftene som skal gi oppgaver til industristatistikken, tas ut på grunnlag av Byråets foretaks- og bedriftsregister.

Fristen for innsending av skjemaene til statistikken for 1961 var satt til 10. mars 1962. På dette tidspunkt mangler imidlertid oppgaver fra nærmere halvparten av bedriftene. Det ble sendt flere skriftlige purringer, og da revisjonsarbeidet ble avsluttet i begynnelsen av september, var det forholdsvis få bedrifter som ikke hadde svart.

Innkommne oppgaver ble revidert manuelt før punching. Ved denne revisjonen ble det kontrollert at spørsmålene var besvart, samtidig som kodennummer ble påført i den utstrekning dette var nødvendig for overføring av opplysningene til hullkort. I en viss utstrekning ble det under den manuelle revisjon foretatt konsistenskontroll av oppgavene på det enkelte skjema, f.eks. mellom produsert varemengde og medgåtte råstoffer. De fleste konsistenskontroller ble imidlertid utført maskinelt på elektroniske databearbeidingsmaskiner. Resultatene i de tabeller som ble utarbeidd etter at feil påvist gjennom den manuelle og maskinelle kontroll var rettet, ble vurdert mot tilsvarende oppgaver fra foregående år, og om mulig også sammenliknet med annen statistikk. Etter at en hadde rettet de feil som ble funnet under denne kvalitetskontroll av de foreløpige resultater, ble endelige tabeller kjørt ut.

.....

b. Omfang

I tillegg til den egentlige industri omfatter industristatistikken også bergverksdrift og torvdrift. Forlagsvirksomhet som i Standard for næringsgruppering i offentlig norsk statistikk er gruppert under industri, er ikke med. Oppgaver for gassforsyning som tidligere ble tatt med i industristatistikken, er gitt i publikasjonen "Elektrisitetsstatistikk 1961". Det er ellers ingen endringer fra 1960 i omfanget av statistikken.

Til statistikken hentes oppgaver inn fra alle store bedrifter og fra et tilfeldig utvalg av små bedrifter (nærmere om bedriftsdefinisjoner, se avsnitt c). Utvalgstillingen omfatter ikke selvstendig næringsdrivende som arbeider uten leid hjelp (enmannsbedrifter). På grunnlag av resultatene fra utvalgstillingen og den fullstendige telling beregnes totaltall for bergverk og industri ekskl. enmannsbedrifter.

c. Bedriftsdefinisjoner

B e d r i f t. I Standard for næringsgruppering er bedrift definert som en økonomisk virksomhet som foregår på et lokalt avgrenset område, og for hvilken det kan gis særskilte oppgaver over produksjon (omsetning, bruttoinntekt), sysselsetting, utbetalt lønn og forbruk av rå- og halvfabrikata (innkjøp). Dette bedriftsbegrepet som nyttes i industristatistikken, er i samsvar med definisjonen av "establishment" i International Standard Industrial Classification of All Economic Activities" (ISIC), som er utarbeidd og anbefalt av FN's økonomiske og sosiale råd.

Oppdeling av foretak (firma) i bedriftsenheter vil i mange tilfelle være gjenstand for skjønnsmessige avgjørelser. I praksis har en også måttet gjøre enkelte tillempinger til bedriftsdefinisjonen. Slakteri/pølsemakeri som et foretak driver sammen med kjøttvareutsalg på samme sted, er således regnet til en og samme bedriftsenhet. Videre er bakeri og bakervareutsalg som ligger på samme sted, gruppert som en bedriftsenhet dersom foretaket ikke har andre detaljutsalg.

S t o r e o g s m å b e d r i f t e r. De bedrifter som er med i den fullstendige telling, blir i industristatistikken kalt for store, mens de som dekkes av utvalgstillingen kalles for små. Da størrelsesgrensen for bedrifter som skal være med i den fullstendige telling ikke er den samme i alle industrigrupper, er skillet mellom store og små bedrifter ikke knyttet til en bestemt størrelsesgrense. I følgende grupper skal alle bedrifter uansett størrelse sende inn oppgaver til den årlige industristatistikken og blir derfor regnet som store:

- 11 Kullgruver
- 12 Malmgruver
- 2021 Meierier m.v.
- 2022 Mjølkekondenserings- og tørrmjølkfabrikker
- 2029 Samlestasjoner for mjølk

Bedrifter som ifølge foretaks- og bedriftsregisteret hadde en gjennomsnittlig sysselsetting i året på minst 3 personer, er regnet som store i følgende grupper:

- 14 Stein-, sand- og grusdrift
- 15 Mineralbrott
- 19 Diverse ekstraktiv virksomhet
- 2023 Iskremfabrikker
- 2061 Bygdemøller
- 2092 Potetmjøl- og sagofabrikker
- 2093 Fôrblanderier m.v.
- 2094 Isdrift m.v.
- 2110 Brennevinstilvirking
- 2510 Sagbruk og høvlerier
- 2531 Kassefabrikker
- 2532 Tønnefabrikker
- 3121 Trandamperier
- 3122 Sildolje- og fiskemjølfabrikker
- 3195 Trekull- og tretjærefabrikker
- 3350 Sementstøperier og betongblanderier
- 3393 Andre mineralmøller
- 3394 Steinhoggerier og steinsliperier

I alle andre industrigrupper er bedrifter med minst 5 sysselsatte i gjennomsnitt for året definert som store.

I statistikken for 1961 er nedre størrelsesgrense for store bedrifter i de næringsgrupper som ikke er nevnt i listen foran, satt til en gjennomsnittlig sysselsetting i året på minst 5 personer mot tidligere 6 personer. Ved definisjon av store bedrifter har en dessuten gått over til å bruke foretaks- og bedriftsregisterets størrelseskoder i slutten av statistikkåret. Tidligere dannet den gjennomsnittlige sysselsetting i året ifølge de innkomne oppgaver det endelige kriterium på at en bedrift skulle klassifiseres som stor eller liten.

H j e l p e a v d e l i n g e r. Både av hensyn til den geografiske gruppering av sysselsettingen og for å gjøre det lettere for flerbedriftsforetak å gi riktige oppgaver, er lokalt atskilte hovedkontorer, avdelingskontorer, lageravdelinger o.l. skilt ut som egne tellingsenheter. Enhetene kalles hjelpeavdelinger og telles ikke som egne bedrifter i statistikken. Hjelpeavdelingene skal gi oppgaver over sysselsetting, lønn og eventuelt varebeholdning, omsetning av handelsvarer og omsetningsavgift på solgte handelsvarer. Disse oppgavene er tatt med under samme industrigruppe som oppgavene for hovedbedriften i foretaket. Ved geografiske fordelinger og fordelinger etter størrelse er oppgavene derimot gruppert etter hjelpeavdelingens beliggenhet eller sysselsetting.

I n v e s t e r i n g s b e d r i f t e r. For å få en så fullstendig oversikt som mulig over investeringene, hentes det inn investeringsoppgaver for større bergverks- og industribedrifter som er under bygging, men som ikke er kommet i drift i statistikkåret. Disse bedriftene regnes ikke med i bedriftstallet.

d. Kjennemerker

N æ r i n g s g r u p p e r i n g e n er i samsvar med Standard for næringsgruppering i offentlig norsk statistikk. Bedrifter som driver virksomhet som faller i flere næringsgrupper, er prinsipielt gruppert etter den virksomhet som gir størst tilskott til bedriftens samlede bearbeidingsverdi.

Slakteri/pølsemakeri og kjøttvareutsalg som er regnet til samme bedriftsenhet, blir gruppert under industri, dersom mindre enn 25 prosent av bedriftens omsetning er salg gjennom kjøttvareutsalget. I motsatt fall tas bedriftsenheten med under detaljhandel. Bakeri og bakervareutsalg som er regnet til samme bedriftsenhet, grupperes alltid som industribedrift.

S y s s e l s e t t i n g. Oppgavene omfatter eiere og ansatte som bedriftene har meldt inn i trygdekassen, unntatt hjemmearbeidere, Familie-medlemmer uten fast lønn får en bare oppgaver over fra små bedrifter. For store bedrifter er det ikke spurt etter ulønt familiearbeidskraft, men i de tilfelle det likevel er oppgitt at en stor bedrift sysselsetter slik arbeidskraft er disse tatt med under eiere. Alle sysselsettingstall gjelder gjennomsnittlig sysselsetting i året.

I tabellene omfatter oppgaver over eiere også familiemedlemmer uten fast lønn. Bare eiere av personlig firma og ansvarlig selskap som daglig arbeider i bedriften, er tatt med her. Medeiere i aksje- og andelsselskap er regnet som funksjonærer eller arbeidere.

Som funksjonærer er tatt med bedriftsledere, tekniske funksjonærer, kontorfunksjonærer, salgsfunksjonærer og arbeidsledere unntatt arbeidende formenn.

Gruppen arbeidere omfatter produksjons- og driftsarbeidere, herunder arbeidende formenn, visergutter og -piker, vaktmestere og vaskehjelp.

For foretak med flere bedrifter er oppgaver over sysselsetting i mange tilfelle til dels fordelt skjønnsmessig på de enkelte bedrifter. Dette gjelder særlig funksjonærer og driftsarbeidere.

Også timeverkstall er til dels fordelt skjønnsmessig på bedriftene.

B r u t t o p r o d u k s j o n s v e r d i. Bruttoproduksjonsverdi er definert som summen av (1) salgsverdi av produksjon for egen regning (dvs. varer som bedriftene har framstilt for salg, inklusive leveranser til andre bedrifter i eget foretak), (2) godtgjørelse for reparasjonsarbeid utført for andre bedrifter og (3) godtgjørelse for leiearbeid.

Salgsverdien av produksjon for egen regning skal oppgis etter prisene på produksjonsstedet (ab fabrikk), inklusive verdi av emballasje og eventuelle pristillegg for ombringelse med bedriftens eget mannskap og materiell. Prisutjammings-, omsetnings- og produksjonsavgifter skal også tas med i salgsverdien. Produkter som leveres til andre bedrifter i eget foretak skal så vidt mulig verdsettes etter anslått markedspris, men er for en stor del verdsatt på grunnlag av interne avregningspriser. Videre er verdi av produksjon som omsettes gjennom egne detaljutsalg i stor utstrekning oppgitt inklusive detaljhandelsavanse og omsetningsavgift. Dette er av særlig betydning for bakerier.

For enkelte industrigrupper er det gjort unntak fra den generelle regel om at produksjon for egen regning skal omfatte egne produkter som er framstilt for salg. Slakterier og pølsemakerier skal således oppgi salget av kjøtt og kjøttvarer (også kjøtt og kjøttvarer som ikke er bearbeidd i bedriften skal tas med). For meierier m.v. og samlestasjoner for mjølk får en på tilsvarende måte oppgitt alt salg av mjølk og meieriprodukter. I grafisk industri oppgis verdi av utført arbeid som produksjon for egen regning. Ved bygging av skip over 100 br.t. settes salgsverdien av produksjonen lik verdien av det nybyggingsarbeid som er utført i året.

Som godtgjørelse for reparasjonsarbeid skal bedriftene ta med de beløp som er opptjent i året for slikt arbeid utført etter oppdrag fra kunder. Betaling for medgåtte råstoffer som bedriften har holdt, skal også tas med.

Godtgjørelse for leiearbeid omfatter de beløp bedriftene har mottatt i året for bearbeiding av materialer som kundene holder.

V a r e f o r b r u k m.v. omfatter (1) forbruk i året av råstoffer til egen produksjon og reparasjonsarbeid, (2) forbruk av brensel, elektrisk kraft og hjelpestoffer, (3) forbruk av kjøpt emballasje og råstoffer til produksjon av emballasje til eget bruk og (4) betaling for bortsatt arbeid. Det hentes inn verdioppgaver over hver enkelt av disse fire hovedgrupper av vareforbruk m.v.

Vareforbruk skal oppgis til innkjøpsverdi, dvs. verdi av varer levert fabrikk, eksklusive avgifter som bedriftene betaler til det offentlige og uten fradrag for mottatte tilskott. Utgifter til transport med bedriftens eget mannskap og materiell blir ikke regnet med i verdien av vareforbruket.

Tilsvarende som for produksjon skal forbruk av varer som en bedrift mottar fra en annen bedrift i samme foretak verdsettes til anslått innkjøpspris. Slike leveranser blir imidlertid i stor utstrekning vurdert til interne avgrensingspriser. Forbruket av elektrisk kraft produsert i foretakets eget elektrisitetsverk er vurdert til selvkost.

For slakterier og pølsemakerier innhentes ikke oppgaver over forbruk, men over innkjøp av kjøtt og kjøttvarer (inklusive kjøtt og kjøttvarer som omsettes uten videre bearbeiding). På tilsvarende måte blir det for meierier m.v. og samlestasjoner for mjølk innhentet oppgaver over innkjøp av mjølk og meieriprodukter.

B e a r b e i d i n g s v e r d i. Bearbeidingsverdi er lik brutto-produksjonsverdi med fradrag for vareforbruk m.v.

V a r e s p e s i f i k a s j o n. For varer produsert for egen regning og forbruk av råstoffer som bedriftene holder, blir det innhentet spesifiserte oppgaver i samsvar med den nye varefortegnelse for industristatistikken. Denne varefortegnelse som er tatt i bruk første gang i statistikken for året 1961, bygger på Brusselomenklaturen. Ved den videre oppdeling av Brusselomenklaturens posisjoner har en i den utstrekning det har vært praktisk mulig, søkt å følge spesifikasjonene i den felles nordiske varenomenklatur og i den norske tolltariff. Foruten spesifiserte oppgaver over varer produsert for egen regning og forbruk av råstoffer som bedriftene holder, er det for noen få industrigrupper hentet inn tilsvarende oppgaver også over leieproduksjon. En har også hentet inn oppgaver over produksjon av varer som bearbeides videre i samme bedrift (mellomprodukter), i de tilfelle da mellomproduktene antas å utgjøre en betydelig del av totalproduksjonen av vedkommende vareslag.

Da spesifikasjonen av produkter og råstoffer er meget detaljert, kan en del bedrifter bare gi skjønnsmessige vareoppgaver. Risikoen for feilføringer er her også større enn for andre oppgaver. Under revisjonen gir kontroll av sammenhengen mellom de spesifiserte produksjons- og råstoffoppgaver i mange tilfelle et godt grunnlag for å vurdere om oppgavene er rimelige. I stor utstrekning hentes det inn tilleggsopplysninger hos oppgavegiverne når spesifikasjonen er utilstrekkelig eller oppgavene synes å være uriktige. En har imidlertid i en viss utstrekning måttet godta uspesifiserte oppgaver. Dette gjelder særlig forbruk av råstoffer.

Mengdetall skal oppgis netto, eksklusive emballasje. For varer hvor en ikke har fått oppgitt mengdetall fra alle produsenter, blir mengdetall for den resterende del beregnet på grunnlag av verdioppgaver og

gjennomsnittspris for den del av produksjonen hvor både mengde og verdi er oppgitt. Mengdetall som delvis er beregnet i Byrået, blir bare publisert dersom en antar at beregningen gir et relativt nøyaktig resultat.

Oppgaver over produksjon av egne produkter vil stort sett være mer sikre enn tilsvarende oppgaver over forbruk av råstoffer. Videre er det grunn til å anta at oppgaver over viktigere produkter og råstoffer jamt over har større nøyaktighetsgrad enn mindre poster. Særlig for råstoffforbruket ser det ut som om mange bedrifter har unnlatt å spesifisere mindre viktige vareposter.

For varegruppen brensel, elektrisk kraft og hjelpestoffer er de spesifiserte forbruksoppgavene mer summariske enn for produkter og råstoffer. Det er usikkert hvilke varer som er tatt med under restposten hjelpestoffer. Denne varegruppen skal omfatte rekvisita, verktøy og apparater m.v. som normalt ikke varer mer enn ett år og som vanligvis ikke regnes som råstoffer. Det vil i en viss utstrekning bero på oppgavegiverens skjønn hva som her tas med.

.....

S a l g o g i n n k j ø p a v h a n d e l s v a r e r. I tillegg til vanlig industriproduksjon kjøper en del industribedrifter inn varer som de selger videre uten noen bearbeiding i bedriften. Slike varer er i motsetning til produkter framstilt i bedriften, råstoffer brukt til vareproduksjon o.l., kalt for handelsvarer. Dersom omsetningen av handelsvarer er av relativt stort omfang, er virksomheten skilt ut som en egen bedrift og gruppert under varehandel.

U t b e t a l t l ø n n. Under utbetalt lønn er tatt med kontantlønn og beløp holdt tilbake av arbeidsgiveren for betaling av de ansattes skatter, pensjonspremier, trygdepremier o.l. Gratialer, tantiemer, produksjonspremier, feriepenger og lønn under sykdom er inkludert, mens godtgjørelse til eiere og familiemedlemmer uten fast lønn ikke er tatt med. Det er også hentet inn oppgaver over godtgjørelse til hjemmearbeidere som bedriftene har meldt inn i trygdekassen. Godtgjørelse til andre hjemmearbeidere er regnet som betaling for bortsatt arbeid. I oppgavene som gis over samlet utbetalt lønn, er godtgjørelse til hjemmearbeidere inkludert.

A v g i f t e r o g t i l s k o t t. Det hentes inn oppgaver over avgifter som det offentlige oppkrever av bedriftene og som er påløpet produksjon, reparasjons- og leiearbeid og råstofforbruk i året. Videre skal 10 prosent omsetningsavgift på salg av handelsvarer oppgis. Omsetningsavgift på produkter solgt gjennom egne varehandelsbedrifter, tas ikke med under industri, men under varehandel.

Tilsvarende som for avgifter skal bedriftene gi oppgaver over tilskott som mottas fra det offentlige og som faller på produksjon, reparasjons- og leiearbeid og råstofforbruk i året.

En regner med at mange bedrifter oppgir avgifter som er betalt og tilskott som er mottatt, i stedet for påløpne beløp. Dette er imidlertid av uvesentlig betydning for tallenes størrelsesorden.

B r u t t o i n v e s t e r i n g. Som bruttoinvestering regnes (1) anskaffelser av fast kapital (både ny og brukt) som normalt ikke slites ut i løpet av ett år og (2) reparasjons- og vedlikeholdsarbeid, unntatt såkalt daglig stell og pass. Investeringsarbeid som utføres av bedriftenes egne arbeidere til eget bruk er også med.

Maskiner, transportmidler o.l. regnes som anskaffet i det år utstyret er mottatt, uten hensyn til om det har vært i bruk eller ikke i året. Som anskaffelser av bygninger, anlegg, tomter o.l. skal oppgis bygninger m.v. innkjøpt i året og bygge- og anleggsarbeid utført i året. Utgifter til reparasjoner og vedlikehold omfatter det arbeid som er utført i året.

Verdien av bruttoinvesteringene skal oppgis med de faktiske brutto-utgifter som er påløpet i året, uten hensyn til når utgiftene betales.

Det kan variere noe fra bedrift til bedrift hva som oppgis som bruttoinvestering. I en del tilfelle må en også regne med at betaling for kapitalobjekter oppgis i stedet for påløpne utgifter.

For foretak med flere bedrifter er bruttoinvesteringstallene til dels fordelt anslagsvis på bedriftene. I en del tilfelle har en også måttet godta at investeringsoppgaver gis samlet for flere bedrifter på skjemaet for den viktigste industribedriften.

Bruttoinvesteringstallene omfatter ikke all investering i kapital som brukes i bergverk og industri. Oppgaver over industriinvesteringer m.v. (f.eks. industribygg) som foretas av bedrifter i andre næringer (f.eks. eiendomsselskaper) blir således ikke hentet inn. Heller ikke blir det hentet inn investeringsoppgaver for små bedrifter, men disse investeringene er av liten betydning.

V a r e l a g e r. Oppgaver over verdi av varelager hentes bare inn fra store bedrifter. Verdien skal oppgis etter gjenanskaffelsesprisen ved utgangen av året. En må imidlertid regne med at lagerverdien i mange tilfelle oppgis til bokført verdi.

Lagerverdien er fordelt på (1) innkjøpte varer, (2) varer under arbeid og (3) egne produkter. Innkjøpte varer omfatter råstoffer, brensel, hjelpestoffer, emballasje, handelsvarer o.l. For skipsbyggerier tas verdi

av utført arbeid på skip som er under bygging, med i verdien av varer under arbeid, trass i at beløpet også inngår i bruttoproduksjonsverdien.

Fordelingen av lagerverdien på bedrifter og den videre fordeling på de tre lagerkomponenter er til dels foretatt skjønsmessig, enten av oppgavegiveren eller under revisjonen.

E i e r f o r h o l d. Som grunnlag for grupperingen etter eierforhold har en først og fremst brukt opplysninger om bedriftenes navn og eventuelle personlige eiere. En kan regne med at bare en helt ubetydelig del av bedriftene har fått feil eierforhold i statistikken.

.....

II. Oversikt over resultatene

a. Hovedresultater

Oppgavene i industristatistikken omfatter som nevnt ikke forlagsvirksomhet og enmannsbedrifter. Salting, tørking og røyking av fisk ble tatt med i industristatistikken for første gang i 1960. Nasjonalregnskapet gir derimot totaltall for alle bedrifter i bergverk og industri.

.....

Verdien av den samlede bruttoproduksjon er etter beregningene i nasjonalregnskapet noe større enn bruttoproduksjonsverdien etter industristatistikken. Forskjellen skyldes ikke bare at nasjonalregnskaps-tallene for bergverk- og industrisektoren omfatter en del virksomhet som ikke er med i industristatistikken, men henger også sammen med at bruttoproduksjonsbegrepet i enkelte tilfelle er definert på en annen måte i nasjonalregnskapet enn i industristatistikken.

I nasjonalregnskapet regnes endring i verdi av varer under arbeid og verdi av investering utført av bedriftenes egne arbeidere, med i bruttoproduksjonsverdien.

For leieproduksjon tar industristatistikken bare med godtgjørelse for leiearbeidet i bruttoproduksjonsverdien uten hensyn til om oppdragsgiveren hører hjemme i bergverks- og industrisektoren eller i andre sektorer. I nasjonalregnskapet verdsettes derimot varer leieprodusert for andre sektorer enn bergverk og industri til ab fabrikkpriser. Leieproduksjon for andre industribedrifter blir medregnet til full verdi også i industristatistikken, idet disse produktene skal tas med som produksjon for egen regning av de bedrifter som setter bort arbeidet.

I nasjonalregnskapet beregnes enn videre en del av bakerienes produksjon som omsettes gjennom egne utsalg, til ab fabrikkverdi, mens tilsvarende bruttoproduksjonsverdi i industristatistikken for det vesentligste er basert på detaljpriser.

Industristatistikkens bruttoproduksjonsverdi i 1961 utgjorde 93,7 prosent av den samlede bruttoproduksjonsverdi for bergverk og industri ifølge nasjonalregnskapet.

Vareforbruk m.v. omfatter i nasjonalregnskapet også forbruk av varer og tjenester som det ikke hentes inn oppgaver over i industristatistikken (f.eks. utgifter til kontormateriell, annonser og teknisk og merkantil tjenesteyting). Verdien av forbruket av varer og tjenester beregnes i nasjonalregnskapet på tilsvarende måte som bruttoproduksjonsverdien.

I 1961 hadde industristatistikken med 90,2 prosent av det samlede vareforbruk m.v., som er beregnet for bergverk og industri i nasjonalregnskapet. For bedrifter som er med i industristatistikken utgjorde verdien av forbrukte varer og tjenester som det ikke hentes inn oppgaver over, 4,3 prosent av industristatistikkens tall for vareforbruk m.v.

En nærings bruttoprodukt er i nasjonalregnskapet definert som differansen mellom salgsverdien av produksjonen og innkjøpsverdien av næringens forbruk av varer og tjenester. Bruttoproduktet gir således uttrykk for den verdi som er "skapt" i næringen. På grunn av ulike definisjoner av produksjon og vareforbruk m.v. i nasjonalregnskapet og i industristatistikken, vil bruttoproduktet ha et litt annet begrepsmessig innhold enn industristatistikkens bearbeidingsverdi.

VIII. Bedriftstellingene 1953

(Kap. I, avsn. a, b og c i oversikten i
Bedriftstellingene 1953, første hefte.)

I. Bedriftstellingene 1953

a. Tidligere tellinger av liknende karakter

Statistisk Sentralbyrå holdt bedriftstelling i Norge den 24. april 1953. Tidligere tellinger av liknende karakter er Fabrikktellingene av 1909, Håndverkstellingene i 1910 og Bedriftstellingene i 1936.

Fabrikktellingene i 1909 omfattet 3 821 bedrifter med 105 042 sysselsatte som i 1909 hørte inn under fabrikktilsynsloven av 1892. Det ble innhentet oppgaver om startår, eierforhold, sysselsetting, drivkraft for motorer og maskiner, produksjonsmengde og -verdi, arbeidstid og -lønn i 1909. Skjemaene ble delt ut og samlet inn gjennom formennene i tilsynskretsene etter deres registrer. Resultatene av tellingene ble publisert i tre hefter som inneholdt oppgaver henholdsvis over tallet på bedrifter og sysselsetting, arbeidslønninger i industrien og arbeidstiden i industrien.

Mens Fabrikktellingene ga et bilde av fabrikkvirksomheten, tok Håndverkstellingene av 1910 sikte på å belyse håndværksnæringen. Håndverkstellingene omfattet alle håndverksbedrifter og selvstendig arbeidende håndverkere som ikke hørte inn under loven om fabrikktilsyn. Håndverk drevet som bierverv ble også tatt med, dersom driftstiden i 1910 hadde vært 3 måneder eller mer. Det ble innhentet oppgaver om bedriftens art, eierforhold, inntekt, tallet på arbeidere, driftstid, maskiner, produksjonsmengde og -verdi og arbeidstid og -lønn. For selvstendig arbeidende uten leid hjelp ble det innhentet en del personlige opplysninger. Oppgavene ble samlet inn i forbindelse med den ordinære folketelling i 1910. Resultatene fra denne tellingene ble publisert i tre hefter som er disponert omtrent på samme måte som heftene for Fabrikktellingene.

Telleenheten i begge disse tellinger var nokså vilkårlig. Det er derfor ikke vanlig å betrakte dem som bedriftstellingene. Formålet med tellingene var først og fremst å skaffe opplysninger for større grupper av enheter. Etter den første verdenskrig begynte imidlertid interessen å bli rettet mot mer detaljerte opplysninger for spesielt avgrensede

næringsgrupper. For å oppnå mest mulig homogene grupper ble det da nødvendig å legge større vekt på definisjonen av bedriftsenheten.

Bedriftstellingene 1936 regnes derfor som den første bedriftstelling i Norge. Bedriften var i denne telling definert som den tekniske enhet. Det ble innhentet oppgaver om beliggenhet, eierforhold, filialforhold, startår, bedriftens art, omsetning i 1935, utbetalt lønnsbeløp i 1935, aksjekapitalens størrelse på tellingsdagen, maskininstallasjon og transportmidler. For enkelte næringsgrupper ble det også spurt om formue og gjeld, nedlagt kapital i bygninger og inventar, og sysselsetting på tellingsdagen.

Bedriftstellingene 1936 ble gjennomført ved hjelp av tellere som ble ledet av spesielle tellingsnemnder i hver kommune. Til støtte for tellerne hadde Byrået utarbeidd lister over bedriftene. Disse listene var ikke fullstendige, og tellerne hadde instruks om å oppsøke alle bedrifter uansett om de var ført på listene eller ikke.

Bearbeidingen av oppgavene tok først og fremst sikte på å belyse de strukturelle forhold innen de næringer som tellingen omfattet. Det ble utarbeidd en rekke tabeller hvor bedriftene ble fordelt etter forskjellige kjennemerker som næringsgruppe, størrelse, eierforhold, startår, aksjekapitalens størrelse, beliggenhet m.v.

Næringsgrupperingen som ble nyttet i 1936 bygde på et utkast som Folkeforbundets internasjonale ekspertkomité i statistiske spørsmål hadde lagt fram og var noe forskjellig fra den som nå brukes. Resultatene av bedriftstellingene i 1936 ble publisert i 3 hefter som inneholdt:

1. Detaljerte oppgaver for de enkelte næringsgrupper.
2. Oppgaver for fylker, herreder, byer og enkelte industristrøk, sær oppgaver om hoteller, biltrafikk, skipstrafikk.
3. Oversikt over tellingsresultatene. De økonomiske enheter.

b. Målsetting for bedriftstellingene 1953

Etter tilråding fra Forente nasjoners statistiske kommisjon skal medlemslandene i den utstrekning det er mulig, foreta statistiske undersøkelser for alle næringer minst en gang hvert 10. år. I Norge ble det holdt fiskeritelling i 1948 og jordbrukstelling i 1949. Bedriftstellingene 1953 ble gjennomført for å dekke de andre næringene. De ti-årlige tellinger skal gi et bilde av næringslivets struktur. Totaltall fra de fullstendige tellinger skal også danne grunnlag for årlige utvalgsundersøkelser som skal belyse utviklingen i de mellomliggende år. I Norge har vi bl.a. årlig jordbruksstatistikk, fiskeristatistikk,

produksjonsstatistikk for bergverk og industri og fra 1955 årlig statistikk for engros- og detaljhandel. Høsten 1951 ble de første forberedelser gjort til en omfattende bedriftstelling som skulle dekke de viktigste næringene unntatt jordbruk, skogbruk, fiske og fangst. Tellingene skulle gjennomføres etter FN's tilrådinger slik at resultatene kunne sammenliknes med andre lands bedriftstellingene, bl.a. den danske telling i 1948 og den svenske i 1951.

En tok under planleggingen sikte på å telle all økonomisk virksomhet i næringene: bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, kraft- og vannforsyning, varehandel, finansinstitusjoner, eiendomsdrift, sjøtransport, annen samferdsel, ervervsmessig offentlig og privat tjenesteyting og personlig tjenesteyting slik disse næringer er definert i Standard for næringsgruppering i offentlig norsk statistikk. (Se avsnitt f.)

Oppgavene til bedriftstellingene skulle gjelde både stillingen på en enkelt dag og resultatene fra en driftsperiode, som regel et kalenderår. Ved fastsettelsen av tellingstidspunktet gjaldt det derfor å finne et tidspunkt hvor en ville få et strukturbilde som ga uttrykk for den normale eller gjennomsnittlige virksomhet i flest mulig næringsgrupper. Samtidig burde tellingsdagen være så kort tid etter tellingsperioden som mulig. For å gjøre tellingsresultatene mest mulig jamførbare med folketellingen 1950, ble 1952 valgt som tellingsperiode. I april 1953 ville de fleste grupper som tellingen omfattet hverken ha høy- eller lavsesong samtidig som de fleste bedrifter med kort sesong da ville være i drift. Ved kgl. res. av 31. januar 1953 ble det derfor i medhold av lov av 25. april 1907 gitt bestemmelser for gjennomføring av bedriftstelling i Norge 24. april 1953.

c. Forarbeidene til bedriftstellingene

Allerede på et tidlig tidspunkt ble det bestemt at den nye bedriftstelling, i motsetning til den som ble holdt i 1936, skulle gjennomføres sentralt fra Byrået uten hjelp av tellere. Når en bestemte seg for dette, var det først og fremst fordi en mente at det under de daværende forhold ville bli både vanskelig og kostbart å tilsette og instruere lokale tellere. Det var også sterk tvil om hvor godt arbeidet tellerne ville gjøre når det gjaldt å spore opp nye bedrifter, og erfaringen fra 1936 viste at tellerne sjelden hjalp til med utfyllingen av skjemaene. Ved sentral gjennomføring av tellingen ville en dessuten kunne dra fordel av mer ensartede avgjørelser i tvilsspørsmål. På den annen side var en klar over at skjemaene ville komme senere inn enn om en hadde nyttet tellere.

Et annet moment som talte sterkt til fordel for sentral gjennomføring, var at Byrået i alle tilfelle ønsket et fullstendig bedriftsregister. På grunnlag av en lang rekke kilder som håndelskalendere, telefonkataloger, andre registrer i Byrået og oppgaver fra offentlige myndigheter gikk en derfor i gang med å bygge opp et bedriftsregister. Da resultatene av bedriftstellingen i vesentlig grad ville være avhengig av registeret, ble det gjort et omfattende arbeid for å få registeret så godt som mulig. Registeret ble lagt opp på hullkort og ga opplysning om navn, adresse og en foreløpig karakteristikk av bedriftens virksomhet. Deretter fikk trygdekassene tilsendt bedriftslistene for sine kommuner med anmodning om at de ved kontroll mot syketrygdens register og ut fra sitt kjennskap til de lokale forhold, skulle foreta korreksjoner og eventuelle tilføyelser. I begynnelsen av 1953 ble de om lag 200 000 bedrifter som da var kommet med i registeret, tilsendt et Navnekort som på forhånd var påført bedriftens navn og adresse. For å eliminere dobbeltregistrering inneholdt Navnekortet spørsmål om bedriften allerede hadde fylt ut og returnert et annet kort og i tilfelle under hvilket navn og hvilken adresse. Videre var det et spørsmål om bedriften var overtatt eller overdratt siden 1/1 1950 og i tilfelle fra eller til hvem. Navnekortet inneholdt dessuten spørsmål om bedriftens beliggenhet, virksomhetens art, sysselsetting og produksjon. På grunnlag av svarene kunne en bedømme bedriftens størrelse og kontrollere den foreløpige gruppering av bedriften på næring. Navnekortene førte til en rekke korreksjoner og strykninger av dobbeltregistreringer i registeret. Det ble lagt stor vekt på å få spørsmålene på spørreskjemaene enkle og lette å besvare. For å oppnå dette ble det utarbeidd særskilte skjemaer for hver næring.

En søkte å gjøre tellingen og dens formål mest mulig kjent ved foredrag og meldinger i kringkastingen, meldinger i dagspressen og i bransjeforeningenes tidsskrifter. Til utsending sammen med skjemaene ble det utarbeidd en reklamefolder hvor det ble gjort rede for hensikten med bedriftstellingen. Denne brosjyren inneholdt også uttalelser om tellingen fra formennene i de største næringsorganisasjonene.

I midten av april 1953 ble det sendt ut om lag 160 000 skjemaer til de bedriftene som da fantes i det korrigerede registeret.

d. Innhenting av oppgavene

Fristen for innsending av oppgavene var satt til 15. mai 1953. Skjemaene kom imidlertid svært sent inn, og det ble nødvendig med i alt 3 skriftlige purringer i 1953. Senere tok en trygdekassene og de lokale myndigheter til hjelp for å få inn de siste skjemaene. En av årsakene til den sene inngangen var at oppgavegiverne misforsto betegnelsen bedrift. Dette førte til en utstrakt korrespondanse mellom oppgavegiverne og Byrådet.

Ved nyttårstider 1955 ble innsamlingen avsluttet. Det var da igjen mindre enn 1 % av bedriftene som ikke hadde sendt inn oppgaver. Oppgavene for disse bedriftene er anslått på grunnlag av Navnekort, opplysninger fra trygdekassene etc.

IX. Kontrollmetoder nyttet under bearbeidningen av bedriftstellingen 1953

Av Svein Nordbotten

(Statistiske Meldinger nr. 12, 1955)

I. Innledning

Enhver statistisk undersøkelse tar sikte på å måle visse kjennemerker. Kjennemerkene må defineres slik at det ikke hersker tvil om hvorledes de kan måles, det vil si kjennemerkedefinisjonene må inneholde utførlige måleforskrifter. Skal en f.eks. måle bearbeidingsverdien i gruppen av sagbruksbedrifter, er det ikke tilfredsstillende å si at den er lik bruttoproduksjonsverdien minus råstofforbruk etc. Det må gis en utførlig beskrivelse av hva et sagbruk er og hvordan alle sagbruk skal identifiseres, hvilke kalkulasjons- og bokføringsprinsipper som skal nyttes ved registrering av bruttoproduksjonsverdi, råstoffverdi etc., hvorledes det observerte primærmaterialet skal bearbeides osv. I prinsippet skulle alle kjennemerkedefinisjonene være så utførlige at alle problemer var forutsatt og løst. Resultatene av en undersøkelse gjennomført i samsvar med disse definisjoner kunne en kalle kjennemerkenes *s a n n e* verdier.

Av økonomiske eller andre grunner vil det i praksis svært ofte være ugjørlig å gjennomføre en undersøkelse i samsvar med definisjonene. Ved måling av bruttoproduksjonsverdien vil det f.eks. ikke la seg gjøre å få alle oppgavegiverne til å nytte det ønskede kalkuleringsprinsipp. Det vil heller ikke være mulig av tidsmessige grunner å la kodere og punchdamer arbeide så omstendelig at de aldri gjorde en feil. Måleresultatet vil derfor oftest avvike fra den sanne kjennemerkeverdi. Disse avvik kan betraktes som målefeil. Målefeilene kan igjen oppfattes som summen av svarfeil, kodefeil, revisjonsfeil, punchefeil etc.

På forhånd vil det i alminnelighet ikke være mulig å si hvor store feil et bestemt opplegg for en undersøkelse vil medføre i måleresultatene. Det kan derfor være ønskelig å nytte kontrollmetoder for vurdering og eventuell korrigerende av de mest graverende og utslagsgivende feil.

I det følgende skal en gi en beskrivelse av de kontrollmetoder som ble nyttet for å vurdere og korrigere feil i industrisektoren i Statistisk Sentralbyrås bedriftstelling i 1953.

II. Om bedriftstellingen

Industrisektoren, det vil si næringene bergverk og industri, omfattét etter bedriftstellingen i alt 27 328 bedriftsenheter. I denne massen av industribedrifter skulle det måles nær inn på 100 kjennemerker. Det er

her innlysende at en tellingsplan for idealmåling i samsvar med presise definisjoner må bli meget komplisert og kostbar. En nyttet i stedet et forenklet tellingsopplegg, hvor de utførlige definisjoner var byttet ut med enkle skjemaspørsmål. Definisjoner for egenproduserte varer i en bedrift ble f.eks. erstattet med et skjemaspørsmål om "salgsverdi av varer produsert for egen regning". Det er mange tolkningsmuligheter for dette spørsmål, og en må derfor regne med "svarfeil" som kan få innvirkning på det endelige måleresultat. En har likeledes for bearbeidings vedkommende gitt avkall på å følge et kostbart opplegg for å unngå ubetydelige bearbeidingsfeil.

For å holde svarfeilene innen rimelige grenser har det vært vanlig å la alle oppgaver bli gjennomgått av revisorer. Dette ble også gjort under bearbeidningen av industrisektoren i bedriftstellingen. Alt i alt ble det på denne revisjon nyttet om lag 1 500 dagsverk, hvilket svarte til en revisjon av gjennomsnittlig 25 skjemaer pr. dagsverk. I disse tallene er det også inkludert revisjon av om lag 10 000 skjemaer for bedrifter som egentlig ikke hørte inn under industrisektoren, men som var knyttet til en industribedrift på grunn av samme eier. Revisjonsarbeidet åpner imidlertid muligheten for en spesiell type bearbeidingsfeil, nemlig revisjonsfeil. Den oppstår når den ideelle revisjonsinstruks ikke blir fulgt til punkt og prikke. Det er av vesentlig betydning å klarlegge hvor store feil en kontrolloperasjon som egentlig utføres for å rette feil, kan føre til. For å undersøke dette ble det foretatt en kvalitetsvurdering av revisjonsarbeidet på samplingbasis. Oppgavene ble deretter punchet og fullstendig kontrollpunchet på hullkort. Til slutt ble det foretatt en endelig kontroll av både svar- og bearbeidingsfeil på hullkortene ved hjelp av hullkortmaskiner.

Da kvalitetsvurderingen av revisjonsarbeidet og den endelige kontroll ved hjelp av hullkortmaskiner trolig kan være av interesse fra et metode-synspunkt, skal en her gå litt nærmere inn på disse kontroller.

III. Kvalitetsvurdering av revisjonsarbeidet

Hensikten med den kvalitetsvurdering som fulgte etter revisjonen var å fastslå hvilken virkning revisjonsfeilene hadde på følgende kjennemerketotaler:

1. Samlet sysselsetting på tellingsdagen,
2. Utbetalt lønn i 1952 og
3. Bruttoproduksjonsverdi i 1952.

Kvalitetsvurderingen tok således bare sikte på å a n s l å målefeilenes størrelse uten å korrigere de enkelte feil. Den ble imidlertid utført slik at en raskt kunne gripe inn dersom enkelte revisorer hadde misforstått instruksene. De feil som ble gjort regner en med ble funnet og rettet i den endelige kontroll.

Et 5 pct. utvalg stratifisert etter revisor ble trukket ut systematisk med tilfeldig startpunkt hver dag. Utvalgsskjemaene ble kontrollert så omhyggelig som mulig med sikte på å finne feil i de nevnte kjennemerker. Resultatene av kvalitetsvurderingen gir således et uttrykk for feilene ved den summariske revisjon i forhold til hva en ville fått om alle skjemaene var blitt kontrollrevidert. Så lenge det lot seg gjøre ble det blant annet skrevet til bedriftene og bedt om detaljerte tilleggsopplysninger i ethvert tilfelle, hvor det oppsto tvil om oppgavens pålitelighet. Sommeren 1954 var det imidlertid gått så lang tid siden tellingen ble holdt at det ble nødvendig å innskrenke revisjonskorrespondansen til det aller nødvendigste.

Kontrollrevisjonens resultater ble direkte overført til hullkort av kontrollrevisoren ved hjelp av mark-sensing og materialet ble derpå bearbeidd videre ved hjelp av hullkortmaskiner.

Da metoden og en del foreløpige resultater for en mindre del av massen er beskrevet i en annen artikkel¹⁾, skal en her bare gi et sammendrag av de endelige resultater av kvalitetsvurderingen.

Tabell 1. Estimerer på relative revisjonsfeil med estimerte spredninger

Kjennemerke	Små bedrifter		Store bedrifter		Alle bedrifter	
	Relativ feil	Spredning	Relativ feil	Spredning	Relativ feil	Spredning
	1	2	3	4	5	6
Total sysselsetting	0,042	± 0,029	0,004	± 0,005	0,013	± 0,008
Total lønn ..	0,000	± 0,010	-	-	-	-
Bruttoproduksjonsverdi ..	- 0,045	± 0,020	0,010	± 0,006	0,004	± 0,006

Tabellen viser at estimatene på alle de relative revisjonsfeilene er små og lite utsagnskraftige. Det er med andre ord lite som tyder på at de feil som ble begått under revisjonen var særlig utslagsgivende. En vil også kunne si at en mer omhyggelig revisjon av hele massen ikke ville ha ført til vesentlig bedre resultater hva angår de tre kjennemerketotaler som her er kontrollert.

1) Svein Nordbotten, "Measuring the Error of Editing the Questionnaires in a Census" (Journal of the American Statistical Association, June 1955, Vol. 50, pp. 364-369.).

En helt annen ting er hvorvidt de enkelte svarfeil som ble rettet av revisorene var av utslagsgivende størrelsesorden i resultatene. Dette spørsmål ble ikke studert under bearbeidingen av bedriftstillingen.

IV. Opplegg for kontroll av feil ved hjelp av hullkortmaskiner

Kvalitetsvurderingen av revisjonsarbeidet viste at det trolig ikke var mulig å finne flere svarfeil uten en betydelig mer omstendelig revisjon. Det kunne likevel ennå være store svarfeil i materialet, og etter bearbeidingen måtte en også regne med andre feil, f.eks. revisjonsfeil, puncnefeil etc., som kunne påvirke de endelige resultater. For å knipe disse feil ble det lagt opp en inngående kontroll av de ferdig punchede hullkort. Kontrollen var lagt opp slik at den kunne utføres med IBM's Electronic Statistical Machine, Type 101, som sorterte ut kort med de forskjellige typer av umulige eller mistenkelige kombinasjoner av kjennemerkeverdier. Disse kortene ble deretter sammenholdt med de tilhørende skjemaer. En stor fordel ved denne kontroll var det at maskinen kunne skille mellom forskjellige typer feil.

Som et eksempel på en umulig kombinasjon av kjennemerkeverdier på et kort, er bedrifter med startår 1953 og bruttoproduksjonsverdi i 1952. Kortene for disse bedrifter må alltid rettes.

Den andre typen utsorterte kort er de med mistenkelige kjennemerkekombinasjoner, f.eks. uvanlig bruttoproduksjonsverdi pr. sysselsatt. Disse kort må gjennomgås nøye for å finne om det er en feil i kortet eller om det er andre faktorer som kan forklare den uvanlige kombinasjon. Slike kontroller ble laget etter følgende skjema:

Skjema. Tillatte kombinasjoner (x) mellom bruttoproduksjonsverdi og gjennomsnittlig sysselsetting.

Gj.snittlig sysselsetting	Bruttoproduksjonsverdi 1 000 kr.				
	0	1-9	10-19	20-49	osv.
0	x	x			
Under 1	x	x			
1-2		x	x	x	
3-4			x	x	
osv.				x	

Her er det ikke bare bruttoproduksjon pr. sysselsatt som kontrolleres, en tillater forskjellige forholdstall i de forskjellige størrelsesgrupper. Enklere, men mindre elastisk, blir kontrollen om en bare vil kontrollere forholdstallet uavhengig av bedriftens størrelse. En kan da kalkulere forholdstallet og lage et enkelt toleranseområde for forholdet.

De tillatte kjennemerkekombinasjoner ble fastsatt på forhånd uavhengig av massen som skulle kontrolleres.

V. Resultater fra den maskinelle kontroll

Det ble punchet opptil 7 hullkort av forskjellig type for hver bedrift. Imidlertid var det bare de tre første korttypene som inneholdt sentrale opplysninger om bedriftene, og kontrollen ble konsentrert om disse.

Korttype 1 ga opplysninger om bedriftens sysselsetting på tellingsdagen og lønn i 1952 fordelt på stillinger, håndverksfag, næring, beliggenhet, startår etc. Om lag 17 pct. av bedriftene ble sortert ut med uriktige eller mistenkelige kjennemerkeverdier. Etter nærmere inspeksjon kunne en påvise feil i vel en tredjedel av tilfellene. Korttype 2 ga diverse opplysninger om den kvartalsvise sysselsetting i 1952, mens korttype 3 inneholdt oppgaver om bruttoproduksjonsverdi i spesifisert på enkelte komponenter. Prosentvis var tallet på utsorterte kort 3,0 pct. og 7,2 pct. for henholdsvis kort 2 og 3. 2,5 pct. og 2,3 pct. viste seg å være feilkort.

Tabell 2. Maskinelt utsorterte kort og feilkort i pct. av reviderte bedrifter i alt.

Korttype	Utsorterte kort i pct. av tallet på alle bedrifter	Feilkort i pct. av tallet på bedrifter i alt	Feilkort for enebedrifter i pct. av tallet på enebedr.	Feilkort for foretaksbedrifter i pct. av tallet på foretaksbedr.
	1	2	3	4
Kort 1	17,3	4,7	4,1	5,4
Kort 2	3,0	2,5	2,5	2,5
Kort 3	7,2	2,5	2,3	2,9

Tabell 2 viser at feilprosenten i de såkalte foretaksbedrifter var noe høyere enn blant enebedriftene. Det har trolig sin naturlige forklaring i at mulighetene for å gjøre feil er langt større både for oppgavegivere og statistikere, når de skal holde oversikt over flere bedrifter som regnskapsmessig er knyttet sammen.

Det ble nevnt ovenfor at en ikke hadde hatt anledning til å studere størrelsesordenen av de korreksjoner revisorene foretok. For den endelige maskinelle kontroll har det imidlertid vært mulig å registrere virkningen av de korreksjoner som ble gjort som følge av kontrollen.

For "bruttoproduksjonsverdien" i industrisektoren i sin helhet er de relative avvik mellom den ukontrollerte og den kontrollerte verdi ubetydelig. Grupperingen på næringsgrener viser imidlertid at det for enkelte næringsgrener er avvik av mer utslagsgivende størrelsesorden. For kjennemerket "produksjon for egen regning" er de relative avvik enda mindre enn for bruttoproduksjonsverdien. Ser en på kjennemerket "verdi av leie-, reparasjonsarbeid og salg av handelsvarer", er forholdet derimot et helt annet. Her finner en f.eks. kjennemerkeverdier som er blitt redusert til bare 2 pct. av sin verdi før kontrollen. Det bilde en får av dette kjennemerket etter den maskinelle kontroll er fullstendig forskjellig fra det en ville fått uten kontroll. I absolutte verdier er imidlertid avvikene for dette kjennemerke i mange tilfelle mindre enn avvikene for de to andre kjennemerker.

VI. Sluttmerknader

Det er her vist hvorledes en ved kontrollmetoder i bedriftstelling har funnet og korrigert feil som skyldtes den forenklete tellingsplan som ble nyttet. Selv om de største svar- og bearbeidingsfeil således skulle være eliminert, kan det ennå være feil i materialet. Det kan nevnes at en ikke har hatt muligheter for å kontrollere virkningen av såkalt dekningsfeil, det vil si feil som oppstår fordi en ikke har klart å identifisere alle bedriftsenhetene.

X. Prinsippene for utarbeidningen av statistikken over utenrikshandelen.

(Utenrikshandel 1963, hefte I.)

Det statistiske materiale

Statistikken over utenrikshandelen bygger på innførsels- og utførselsoppgaver som er innhentet gjennom tollvesenet i henhold til lov av 25. april 1907 nr. 2 med tillegg av 1. juni 1934 nr. 11. Oppgavene over innførselen får Byrået som gjenparter av "Tollangivelse og varemelding", som fylles ut av importørene og tollvesenet. Oppgavene over utførselen blir gitt på statistiske utførselsskjemaer som fylles ut av eksportørene og kontrolleres av tollvesenet.

Statistikkens omfang

Omfanget av statistikken er i det alt vesentlige fastlagt etter de retningslinjer som er trukket opp av FN's statistiske kommisjon.

Fra og med 1959 gir statistikken oppgaver over generalhandelen mot i årene 1939-1958 spesialhandelen. Før 1939 ble varene også registrert etter generalhandelsprinsippet. Forskjellen mellom spesialhandelen og generalhandelen består hos oss vesentlig i forskjellig behandling av varer som passerer Norge via transittopplag eller frilager. Tidligere ble bare den del av importen som ble tatt inn i den fri omsetning fra slike lager, registrert som innførsel. Gjenutførsel fra lagrene ble ikke tatt med i utførselsstatistikken. Fra 1959 blir, som i årene før 1939, med enkelte unntak alle fremmede varer som passerer transittopplag eller frilager tatt med i statistikken. Når en ser bort fra tobakksvarer, øl og enkelte andre provianteringsvarer, betyr endringen i registreringsmåten lite for sammenlikningen av statistikken for 1959 med tidligere statistikk. I årene 1939-1958 ble den indirekte importen registrert på fortollings-tidspunktet, mens varene fra 1959, med unntak for en del motorkjøretøyer, blir tatt med på tidspunktet for innleggelsen på lager. Den del av importen som blir fortollet direkte, blir registrert på samme måte som tidligere.

Innførselen omfatter således de varer som innføres direkte til bruk her i landet og varer som legges inn på kredittopplag, transittopplag og frilager. Motorkjøretøyer lagt inn på såkalte tillempede transittopplag, blir registrert ved uttaket i stedet for ved innleggelsen.

Utførselen omfatter utførsel av norske og fremmede varer fra den fri omsetning og fra kredittopplag, transittopplag og frilager. Fra 1957 er fiske- og fangstprodukter, herunder hvalolje, levert direkte fra fangstfeltene tatt med i statistikken. Utstyr levert fra Norge til skip og fly under bygging for norsk regning i utlandet blir også registrert i utførselsstatistikken. (Når skipene og flyene overtas, blir dette utstyr regnet med i innførselsverdien som skal svare til den fulle verdi.)

Varegrupperingen

I årene 1939-1952 bygde varegrupperingen på "Minimum List of Commodities for International Trade Statistics" utarbeidd av Folkeforbundets ekspertkomité for økonomisk statistikk. Fra 1953 er "Standard International Trade Classification" (SITC) utgitt av FN's statistiske kontor, lagt til grunn ved grupperingen. Fra 1961 følges SITC-Rev. (Se Statistical Papers, Series M, NO. 34).

Etter at det fra 1959 ble tatt i bruk en ny tolltariff basert på den såkalte Brusselnomenklatur (BTN), følger også den mest detaljerte statistiske vareoppdeling denne nomenklatur. (Se "Tolltariff gjeldende fra 1. januar 1963" med senere endringer.)

Den statistiske varefortegnelse er tatt inn i tolltariffen hvor den videre statistiske oppdeling er oppført under hver Brusselposisjon (firesifret nummer).

Den nye statistiske varefortegnelse er vesentlig et resultat av nordisk samarbeid. Det nordiske økonomiske samarbeidsutvalg la høsten 1957 fram et forslag til felles nordisk varefortegnelse for statistikken over utenrikshandelen. (Rapport från Nordiska ekonomiska samarbetsutskottet. Bilaga III. Statistiskt samarbete.) I en tilleggsrapport, som kom i september 1958, har samarbeidsutvalget foretatt en del endringer i forslaget til varefortegnelse, bl.a. med sikte på at denne også skulle kunne brukes i annen næringsstatistikk. (Tilläggsrapport från Nordiska ekonomiska samarbetsutskottet. Bilaga III. Statistiskt samarbete.)

Brusselnomenklaturen (BTN) har 99 kapitler og ca. 1 100 firesifrede basisposisjoner. Under den videre oppdeling på vareslag er det tatt hensyn til:

- 1) oppdelinger som er nødvendige for at hvert varenummer skal kunne plasseres under en bestemt varepost (item) i SITC-Rev.
- 2) oppdelinger av hensyn til de nordiske tolltariffer.
- 3) andre oppdelinger av felles nordisk interesse.
- 4) oppdelinger av hensyn til den norske tolltariffen.
- 5) andre oppdelinger av spesiell norsk statistisk interesse.

For hver enkelt vare i varefortegnelsen er det fastsatt et sju-sifret kodenummer. Dette kodenummer er bygd opp på følgende måte:

BB = BTN-kapittel
 BBBB = BTN-posisjon
 BBBB NN = Nordisk varepost
 BBBB NNn = Nasjonalt varenummer

Eksempel:

Kapittel	84	= Kjeler, maskiner, apparater og mekaniske redskaper samt deler dertil.
Posisjon	84.22	= Maskiner og apparater for løfting, lasting og lossing, telfere og transportører
Nordisk varepost	8422.10	= Taljer.
Nasjonalt varenr.	8422.101	= Elektrotaljer med wiretrommel.
"	"	8422.102 = Elektrotaljer med kjede eller kjetting.
"	"	8422.108 = Andre taljer, tollbare.
"	"	8422.109 = Andre taljer, tollfrie.

I noen tilfelle har det av spesielle grunner (f.eks. særegne norske tolloppdelinger) ikke vært mulig å følge den nordiske oppdeling av BTN-posisjonen. Det er da brukt nasjonale nummer i 5. og 6. siffer samtidig som varenummeret er merket med +. Når det ikke er foretatt noen ytterligere norsk oppdeling av den nordiske varepost, er det brukt 0 som 7. siffer.

Brussel-nomenklaturen, slik denne er bygd ut på nordisk og nasjonalt plan, blir brukt som vareklassifisering i Utenrikshandel, hefte I og II.

I Utenrikshandel, hefte III, er Standard International Trade Classification (SITC-Rev.) brukt som hovedgruppering. Varene er fordelt på 10 varesektorer (sections) som er delt videre opp i til sammen 56 hovedgrupper (divisions), 177 grupper (groups), 625 undergrupper (subgroups) og 1 312 vareposter (items). Hver av disse er betegnet med en tallkode på denne måten:

S	= varesektor.
SS	= hovedgruppe.
SSS	= gruppe.
SSS S	= undergruppe.
SSS SS	= varepost.

I tabell VIII gis oppgaver over samhandelen med de enkelte land fordelt på grupper av SITC med underspesifikasjon etter BTN.

Mengdeoppgavene

Mengdeoppgavene gjelder for innførte varer belagt med vekt toll, den fortollede mengde. For andre innførte varer og for utførte varer er nettomengden oppgitt.

Verdioppgavene.

Verdien av innførselen er oppgitt cif. og verdien av utførselen fob. norsk havn eller grensestasjon.

Landfordelingen.

I alle tabeller med landfordeling er innført varer fordelt etter produksjonsland og utførte varer etter forbruksland. I tabell VII (hefte III) er innførselen fordelt både etter produksjonsland og innkjøpsland og utførselen både etter forbruksland og salgsland.

Følgende definisjoner er brukt:

Produksjonsland (opprinnelsesland) er for råvarer det land hvor varen er frambrakt, og for bearbeidde (herunder raffinerte) varer det land hvor varen har fått den form som den har ved innførselen. Ompakking, sortering og blanding blir ikke regnet som bearbeiding (unntatt blanding av te).

Forbruksland er det land hvor varen vil bli brukt til det formål den er produsert for, eller hvor den vil bli bearbeidd. Ompakking, sortering eller blanding (unntatt blanding av te) regnes ikke som bearbeiding.

Innkjøpsland er det land hvor selgeren av varen har sin forretning, eller - hvis varen er kjøpt gjennom agent, kommisjonær e.l., som ikke selger for egen regning - det land hvor den egentlige selger bor.

Salgsland er det land hvor den utenlandske kjøper har sin forretning, eller - hvis varen er solgt gjennom agent, kommisjonær e.l., som ikke kjøper for egen regning - det land hvor den egentlige kjøper bor.

Landkoden er tresifret og er bygd opp slik at 1. siffer fra venstre angir verdensdelen. Ellers er landene gruppert alfabetisk innen hver verdensdel.

XI. Utvalgstillinger i norsk bankstatistikk (Statistiske Meldinger 1957.)

Den norske bankstatistikk bygger dels på fullstendige tellinger (årsstatistikken) og dels på utvalgstillinger (halvårsstatistikken og månedsstatistikken). Årsstatistikken gir fullstendige oppgaver over balanse og driftsregnskap, halvårsstatistikken belyser utlånene etter låntakergrupper, mens månedsstatistikken gir råbalansen ved utgangen av hver måned.

I. Halvårsstatistikken

Halvårsstatistikken kom i gang fra og med utgangen av 1. halvår 1947. Fram til utgangen av 1953 ble det hentet inn oppgaver fra et utvalg banker som besto av 22 forretningsbanker og 42 sparebanker. Det kan nevnes at det ved utgangen av 1947 var i virksomhet 96 forretningsbanker og 607 sparebanker. En hadde fortrinnsvis plukket ut større banker, men det var også lagt vekt på å få de enkelte landsdeler representert. Oppgavene som ble hentet inn, omfattet bare utlån på over 25 000 kroner, og statistikken ga bare tall for de banker som var med i utvalget.

Fra og med 2. halvår 1953 gikk en over til å gi beregnede totaltall for utlånene som i prinsippet skulle omfatte alle banker. Med basis i en fullstendig telling i forbindelse med årsstatistikken for 1950 ble det trukket et nytt utvalg. Dette utvalg besto av 25 forretningsbanker og 77 sparebanker. Utvalget omfattet alle "store" banker, dvs. alle forretningsbanker med forvaltningskapital over 70 mill. kr. (15 banker) og alle sparebanker med forvaltningskapital over 25 mill. kr. (32 banker). De "mindre" forretningsbanker ble delt i tre grupper etter forvaltningskapitalens størrelse og de "mindre" sparebanker i fire grupper. Det ble så trukket et tilfeldig utvalg av banker fra hver gruppe. Opprinnelig var det meningen bare å telle større utlån for bankene i utvalget, men det viste seg at resultatet ble lite tilfredsstillende. En valgte derfor å hente inn oppgaver over alle utlån.

Totaltallene beregnes etter følgende prinsipper: På grunnlag av siste fullstendige telling blir det beregnet faste forholdstall mellom utlån fra alle banker som det hentes inn oppgaver fra. Forholdstallene beregnes særskilt for hver låntakergruppe innen den enkelte størrelsesgruppe av "små" banker. Ved å multiplisere halvårstallene for utlån fra utvalget av banker innen hver størrelsesgruppe med de respektive forholdstall, kommer en fram til oppblåste tall for hver gruppe "små" banker.

Ved å summere de oppblåste tall for størrelsesgruppene og oppgavenes tall for de "store" bankene (som er telt fullstendig), får en oppblåste totaltall for alle banker. Summen av utlånene avstemmes deretter med tilsvarende tall i månedsstatistikken ved en prosentvis utjamning.

Hvert femte år foretas en fullstendig telling. For å få avstemt de beregnede foreløpige tall med de endelige tall ved utgangen av hver 5-årsperiode, fordeles avviket jamt over hele perioden. Dette gjøres ved at postene gis et tillegg som øker fra halvår til halvår med $1/10$ av det avvik som skal fordeles.

En får etter dette to beregninger. I tidsrommet mellom to fullstendige tellinger beregnes det foreløpige tall basert på den fullstendige telling ved periodens begynnelse. Når resultatet av den fullstendige telling ved periodens slutt foreligger, beregnes de endelige tall for hele 5-årsperioden.

Ved utgangen av 1955 ble det foretatt en ny fullstendig telling av utlån etter låntakergrupper. For forretningsbankene er de absolutte avvik mellom endelige og foreløpige tall størst for utlån til "næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustri" (-67 mill. kr.) og "varehandel" (98 mill. kr.). For sparebankene er avvikene størst for gruppene "jordbruk og skogbruk" (39 mill. kr.), "bygge- og anleggsvirksomhet" (55 mill. kr.), "kraft- og vannforsyning" (-29 mill. kr.) og "eiendomsdrift" (-80 mill. kr.). Årsaken til disse store avvik er sannsynligvis at de forholdstall som ble beregnet på grunnlag av tellingen i 1950, ikke lenger er representative for de enkelte størrelsesgrupper. Det er derfor grunn til å tro at avvikene er kumulert over hele perioden. Avvikene på de halvårlige endringstall vil følgelig være at en relativt liten størrelsesorden. Når resultatet er dårligst for sparebankene, skyldes dette sannsynligvis at tallet på banker i utvalget for denne bankgruppe sett i forhold til alle sparebanker er mindre enn for forretningsbankene. En kan heller ikke se bort fra at en del av avvikene kan skyldes feil i oppgavene. Fordelingen av utlånene etter låntakergrupper er nokså problematisk. En endring i grupperingsprinsippene fra 1950 til 1955 kan derfor lett ha forekommet, noe som i tilfelle ville øke avvikene mellom endelige og beregnede tall.

Beregningene kan forbedres dels ved at det foretas fullstendige tellinger oftere enn hvert femte år og dels ved at en tar med flere banker i utvalget. En må her overveie om den økte nøyaktighet en oppnår ved en utviding av statistikken rettferdiggjør de økte kostnader og den lengre bearbeidingstid en slik utviding krever. Byrådet har overveid disse

ting og funnet ikke å burde gå til noen vesentlig utviding av statistikk-
ken. Det vil nå bli beregnet nye forholdstall på basis av tellingen i
1955 til bruk i kommende 5-årsperiode. Økingen av bankenes forvaltnings-
kapital har økt tallet av "store" forretningsbanker til 20 (tidligere 15)
og "store" sparebanker til 54 (tidligere 32). Tallet på banker i ut-
valgene for de enkelte størrelsesgrupper "små" banker har en ikke endret.

II. Månedstatistikken

Det har vært utarbeidd månedsstatistikk for forretnings- og spare-
bankene fra 1925. Denne statistikken har alltid bygd på oppgaver fra et
utvalg av banker. Fram til 1953 ga statistikken i hovedsaken tall for
bare de banker som var med i utvalget. En gikk da over til å beregne
totaltall for alle banker på grunnlag av det utvalg en tidligere hadde
hentet inn oppgaver fra. For forretningsbankenes vedkommende besto ut-
valget av 55 av de største banker. Utvalget for sparebankene besto av
157 banker. En hadde fortrinnsvis plukket ut de største banker, men
det var også lagt vekt på å få de enkelte landsdeler representert. Ut-
valgene omfattet henholdsvis 98 prosent av forvaltningskapitalen for
alle forretningsbanker og om lag 75 prosent av forvaltningskapitalen
for alle sparebanker.

Totaltallene for de enkelte måneder beregnes etter følgende prin-
sipp: På grunnlag av siste tilgjengelige årsstatistikk beregnes det
forholdstall ved å dividere totaltallene for de fleste balanseposter med
de tilsvarende tall for utvalget. En kommer så fram til oppblåste tall
ved å multiplisere månedstallene for utvalget med de respektive for-
holdstall. Årsstatistikken for foregående år vil normalt foreligge om lag
6 måneder etter årsskiftet. For å få tall beregnet på samme måte for
alle måneder i året, må månedstallene for første halvår regnes om når
årsstatistikken for foregående år foreligger. For å få avstemt de
beregnete månedstall for desember med de tilsvarende tall for års-
statistikken, fordeles avviket mellom endelige tall og beregnede tall
jamt ut over året. Dette gjøres ved at postene gis et tillegg som øker
fra måned til måned med $1/12$ av det avvik som skal fordeles. Aktiva- og
passivasiden avstemmes til slutt ved en prosentvis korreksjon for alle
beregnete poster. For enkelte poster i månedsoppgaven er det ikke mulig
å beregne forholdstall etter årsregnskapet. Dette gjelder poster som
finnes i månedsoppgaven, men ikke i årsoppgaven (f.eks. "Omkostninger",
"Renter, diskonto m.v.") og poster som er slått sammen i samleposter i
månedsoppgaven (f.eks. "I regni med hovedkontor, filial eller
avdeling"). Ved oppblåsing av disse poster nytter en som forholdstall
samlet forvaltningskapital dividert med forvaltningskapitalen for utvalget.

Beregningen faller etter dette i tre deler. Første del, beregning I, gjennomføres de 6 første måneder av året og baseres på årsstatistikken for nest foregående år. Andre del, beregning II, gjennomføres resten av året på grunnlag av årsstatistikken for siste år. Ved tredje del, beregning III, blir tallene korrigert i samsvar med årsstatistikken ved årets slutt. Beregning I og II gir begge foreløpige tall, mens beregning III gir de endelige tall.

..... Da det for enkelte posters vedkommende har vært foretatt endringer i definisjoner i løpet av året, gir ikke avvikene alltid uttrykk for rene samplingfeil. Som en kan vente, gir beregningene de beste resultater for forretningsbankene. Avvikene mellom beregning III og II er her helt ubetydelige. Beregning I gir noe større avvik fra de endelige tall, men også denne gir en høy grad av nøyaktighet. For sparebankene er beregningsresultatet ikke så godt på grunn av det relativt mer beskjedne utvalg som er lagt til grunn. Stort sett gir beregning II de minste avvik fra de endelige tall også for denne bankgruppe, men en finner også flere eksempler på at beregning I gir de beste resultater. Dette gjelder f.eks. aktivapostene "I regning med forretningsbanker", "Statsgaranterte obligasjoner", "Vekslobligasjoner og gjeldsbrev" og "Kassekreditt m.v.".

Slik denne statistikken er lagt opp vil en få fullstendig kontroll med beregningene hvert år ved hjelp av årsstatistikken. Byrået er derfor av den oppfatning at beregningene fullt ut dekker de krav til nøyaktighet som en med rimelighet kan stille.

De månedsoppgaver Statistisk Sentralbyrå henter inn, er kopi av oppgaver som sendes Bankinspeksjonen. Bankinspeksjonen har nå utvidd oppgaveplikten til å omfatte alle forretningsbanker og et betydelig større antall sparebanker. Da oppgavene således foreligger, finner Byrået det riktig å forlate utvalgsmetoden for forretningsbankenes vedkommende, og i stedet gå over til fullstendig telling. Merarbeidet ved å bearbeide flere oppgaver oppveies her fullt ut ved at beregningene faller bort. For sparebankenes vedkommende er utvalgsmetoden beholdt, men utvalget av banker er økt til 255 og omfatter om lag 88 prosent av den samlede forvaltningskapital. En regner etter dette med at resultatene vil bli vesentlig forbedret. Omleggingen er foretatt fra og med utgangen av januar 1957.

XII. Statistisk Sentralbyrås sentrale foretaks- og bedriftsregister

1. Historikk

Til Bedriftstellingen i 1953 ble det opprettet et eget bedriftsregister på hullkort. Utgangsmaterialet for oppbyggingen av registeret var skjemaene til Folketellingen 1950. Disse skjemaene ga for hver person opplysning om vedkommende var ansatt i andres tjeneste eller var selvstendig næringsdrivende, om navn og adresse på den bedrift personen eide eller var ansatt i og om bedriftens næringsgruppe. Opplysningene fra folketellingsmaterialet ble supplert fra produksjons- og lønnsstatistikkens registre i Byrådet, S.M. Bryde: Norges Handelskalender, Rikstrygdeverkets register og dessuten visse opplysninger fra andre institusjoner og offentlige organer. I tillegg til dette ble registeret rettet opp og supplert på grunnlag av opplysninger innhentet direkte fra bedriftene og på grunnlag av hullkortlister med oppgave over bedriftenes navn, adresse m.v. som ble kontrollert av trygdekassene i de enkelte kommuner.

Etter at Bedriftstellingen ikke lenger hadde bruk for registerkortene, ble det besluttet at det på grunnlag av tellingsregisteret skulle opprettes et permanent foretaks- og bedriftsregister. Foretaks- og bedriftsregisteret (sentralregisteret) kom i gang i januar 1956 og har siden vært holdt ajour regelmessig.

2. Sentralregisterets omfang

Pr. 1. september 1963 omfattet registeret følgende næringer eller næringsgrupper:

Bergverksdrift m.v.

Industri

Bygge- og anleggsvirksomhet (unntatt offentlig bygge- og anleggsvirksomhet)

Elektrisitet- og gassforsyning

Varehandel

Lagring

Hotell- og restaurantdrift

Vaskerier, renserier m.v.

Frisører m.v.

Fotografer

I industri og bygge- og anleggsvirksomhet er enmannsforetak, dvs. foretak hvor eieren arbeider alene, ikke med. Sentralregisteret omfatter i alt ca. 85 000 bedrifter pr. 1. september 1963.

Det er mulig at registeret vil bli utvidet noe på grunnlag av den registrering som gjennomføres i forbindelse med Bedriftstellingen 1963, av bedrifter i grupper som ikke var med i registeret pr. 1/9-63.

3. Sentralregisteret oppbygging

Det er her naturlig å ta utgangspunkt i registerkortet som er et IBM-hullkort med 80 kolonner. Kortet er inndelt i felter for punching av de forskjellige tall- og bokstavopplysninger om hver bedrift. Øverst på kortet er det felt for skriving (interprettering) av de opplysninger som er punchet i kortet.

Bedriftens beliggenhet er uttrykt ved en kode for herred/by. Herredskoden er 4-sifret, og de to første siffer angir fylke. Innenfor hvert fylke er de to siste sifre fra 01-09 reservert byer og 11-99 herreder (landkommuner).

Hvert foretak (firma, selskap e.l.) har sitt eget foretaksnummer (seks-sifret kode). Nummereringen av foretakene er alfa-numerisk, dvs. at det er overensstemmelse mellom foretakenes alfabetiske rekkefølge etter navn og foretaksnummeret. Når foretakene er ordnet i nummerrekkefølge, vil de derfor også være ordnet i alfabetisk rekkefølge etter navn. Foretaksnummeret nyttes som henvisningsnummer og ved maskinell alfabetsortering av registerkortene. (Sortering etter bokstavpunching er svært tidkrevende.) Mellom to påfølgende foretaksnumre er det sprang på 32, 16, 8, 4 eller 2 sifre - avhengig av tidligere tilgang og avgang, slik at det er muligheter for å føre inn nye foretak i riktig alfabet- og nummerrekkefølge. Et nytt foretak plasseres i riktig alfabetisk rekkefølge og gis foretaksnummer midt mellom numrene foran og etter, f.eks. nr. 124 624 for et nytt foretak som plasseres mellom nr. 124 616 og 124 632.

Filialnr. (to-sifret kode) nyttes til å skille mellom forskjellige typer av registerkort, nemlig foretakskort, filialkort, enkeltbedriftskort og henvisningskort.

Foretak med flere bedrifter har ett kort for selve foretaket (merket 00 i filialnr.) og ett kort for hver filialbedrift, merket 01, 02, 03 osv. For hovedkontor, avdelingskontor, ordrekontor og andre hjelpeavdelinger som ligger i et annet herred enn hovedvirksomheten og

som ikke kan gi egne oppgaver over produksjon eller omsetning, nyttes filialnr. 91, 92 osv. For hver enkelt filialbedrift gis det, som regel i gate/vei-rubrikken, en karakteristikk av virksomhetens art, f.eks. "avd. bilverksted", "bensinstasjon", "avd. rep.verkst." o.l.

Hvis en av bedriftene i et foretak har et navn som er forskjellig fra foretakets, lages i tillegg til det vanlige filialkort et henvisningskort (stikkort) merket O& i filialnr.

Foretak som bare består av en bedrift (såkalte enkeltbedrifter) har ett felles foretaks- og bedriftskort, og dette er merket O- i filialnr.

Næring (fire-sifret kode) gir uttrykk for bedriftenes og foretakenes næringsvirksomhet etter Standard for næringsgruppering i offentlig norsk statistikk. Den norske standard følger i hovedtrekkene International Standard Industrial Classification for all Economic Activities, ISIC.

I foretak med flere bedrifter skal foretaket ha samme næringskode som foretakets hovedbedrift. Hovedbedriften skal alltid ha filialnr. 01.

For virksomhetens navn og dessuten gate/vei og postadresse nyttes bokstavpunch. For firmanavn hvor det inngår et personnavn settes etternavnet foran fornavnet. Eierforholdsbetegnelser skal som regel alltid forkortes, f.eks. aksjeselskap til A/S, og plasseres til slutt i navnet. Forkortelser i første del av navnet må aldri finne sted av hensyn til alfabetrekkefølgen. For øvrig er det utarbeidet lister over standardforkortelser. Som eksempel på slike forkortelser kan nevnes at forretning forkortes til forr., verksted til verkst. osv. Ved forkortelser er det mulig å redusere kolonnebehovet betydelig. Om en f.eks. har fått oppgitt firmanavnet "A/S Christian Andersens Møbelforretning", ville dette kreve 39 kolonner på hullkortet dersom navnet ble skrevet fullt ut. Ved å avkorte navnet til "Andersens Chr. Møbelforr. A/S" vil det kreve 27 kolonner på hullkortet.

For gate/vei-adresse forkortes gate konsekvent til g. og vei til v. Innenfor foretak som har flere bedrifter er det som regel bare gate/vei-adresse på foretakskortet. Ved utsendelser sendes således skjemaene for alle bedrifter i foretaket til foretakets adresse. Foretaket må så eventuelt sende skjemaene videre til sine forskjellige bedrifter.

Postadressen (poststed) skal være i overensstemmelse med "Norges poststeder" utgitt av Postverket.

For sysselsettings- og omsetningsgruppene (to-sifret kode)

nyttes følgende koder:

Sysselsettings- kode	Antall sysselsatte	Omsetnings- kode	Omsetning 1 000 kr.
0	under 1		
1	1 - 2	1	under 20
2	3 - 4	2	20 - 49
3	5 - 9	3	50 - 99
4	10 - 19	4	100 - 199
5	20 - 49	5	200 - 500
6	50 - 99	6	500 - 999
7	100 - 199	7	1000 - 2000
8	200 - 500	8	2000 - 5000
9	over 500	9	over 5000
X	uoppgitt	X	uoppgitt

Kodene for bedriftenes eierforhold har følgende betydning:

- 0 - Enkeltpersonfirma
- 1 - Ansvarlig selskap
- 2 - Aksjeselskap
- 3 - Kommandittselskap, kommandittaksjeselskap
- 4 - Andelslag, samvirkelag
- 5 - Institusjon, forening
- 6 - Stat
- 7 - Kommune
- 8 - Fylkeskommune
- 9 - Annet eierforhold
- X - Uoppgitt

4. Kontroll og ajourføring av sentralregisteret

I oktober/november hvert år sender Byrået hullkortlister fra sentralregisteret med opplysning om navn og adresse m.v. for bedriftene i de enkelte kommuner til kontroll i de respektive trygdekasser, unntatt Oslo. Alle bedrifter som har ansatte arbeidere eller funksjonærer har plikt til å melde disse inn i Yrkesskadetrygden, og trygdekassene skal derfor ha oversikt over alle bedrifter med ansatte.

Trygdekassene kontrollerer bedriftenes navn og adresse, føyer til bedrifter som mangler på listen og stryker bedrifter som er opphørt, men gir ingen opplysninger om sysselsettingens eller omsetningens størrelse. For nye bedrifter angis også bransje, men bransjeangivelsen er ofte ikke tilstrekkelig til å plassere bedriftene på riktig 4-sifret næringsgruppe. De kontrollerte og ajourførte trygdekasselistene er den viktigste kilden for innføring av nye bedrifter i registeret.

For Oslo er det en spesialordning, idet Oslo trygdekasse sender kopi av nyinnmeldinger i Yrkesskadetrygden til Byrået.

Navnekort sendes i løpet av en 3-årsperiode til alle bedrifter i registeret som ikke dekkes av Byråets løpende statistikk. Nye bedrifter som er innført i desember/januar på grunnlag av opplysninger fra trygdekassene, får tilsendt navnekort samme vår. Navnekortene gir tilstrekkelige opplysninger til å bestemme bedriftenes næringsgruppe, sysselsettingsgruppe og omsetningsgruppe. Utsendelse skjer hvert år i mars/april, og bedrifter som ikke returnerer kortet, blir purret 14 dager og en måned etter utsendelse.

Oppretting av registeret på grunnlag av skjemaer til Byråets industri- og varehandelsstatistikk og lønnsstatistikk for industri og varehandel foregår i tiden april til september. Industristatistikk-skjemaene og varehandelsskjemaene gjennomgås fullstendig hvert annet år. For øvrig gjennomgås skjemaene bare for bedrifter som har endringer i navn eller adresse eller hvor det er tvil om grupperingen.

Dessuten gjennomgås avisutklipp fra hele landet for å få tak i nystarting av bedrifter. Endelig brukes Handelskalenderen, Adresskalenderen og Rikstelefonkatalogen til å kontrollere og supplere opplysningene om de enkelte bedrifter.

XIII. Standard for handelsområder

(Statistiske Meldinger nr. 11, 1956)

Statistisk Sentralbyrå legger med dette fram en Standard for inndeling av landet i handelsområder til bruk ved geografiske spesifikasjoner i offisiell statistikk. Inndelingen er lagt opp etter kriterier av økonomisk karakter, og vil bli brukt i tillegg til de vanlige administrative inndelinger.

Før en går nærmere inn på oppbyggingen av handelsområdene, kan det være grunn til å gi en kort oversikt over de geografiske inndelinger som allerede finnes.

I. Eksisterende inndelinger

De faste geografiske inndelinger som brukes i dag, er først og fremst de administrative inndelinger.

De viktigste er:

- a) Alminnelige sivile inndelinger: fylker, bykommuner (kjøpsteder og ladesteder) og herredskommuner.
- b) Geistlige inndelinger: bispedømmer, prostier, prestegjeld og sokn.
- c) Rettslige inndelinger: lagdømmer, lagsokn, domssokn, tinglag, loddtrekningskretser og forliksrådskretser.
- d) Politidistrikter.
- e) Lensmannsdistrikter.
- f) Legedistrikter, veterinærdistrikter m.v.
- g) Stortingsvalgkretser.
- h) Forskjellige militære inndelinger.

Et hovedprinsipp ved alle administrative inndelinger er at de bygger på den enkelte kommune som enhet, mens de har varierende høyere enheter i ett eller flere trinn. For de geistlige inndelinger svarer prestegjeldet som regel til en kommune, mens den minste enhet - soknet - er en oppspalting av kommunen. Felles for alle høyere inndelinger er at grensen alltid følger kommunegrenser.

I den offisielle statistikk har de geografiske spesifikasjoner stort sett vært utarbeidd i samsvar med de administrative inndelinger, og særlig er det den alminnelige sivile inndeling i kommuner og fylker som har vært brukt. I enkelte tilfelle har denne inndeling vist seg lite hensiktsmessig, og det har da blitt innført spesielle statistiske inndelinger. Her skal som eksempel bare nevnes landets inndeling i naturlige jordbruksområder og i fiskeridistrikter. Den nye inndeling i

handelsområder kommer i samme gruppe som disse.

At de administrative inndelinger heller ikke alltid dekker næringslivets behov, viser den ting at større organisasjoner, industri og handelsforetak, assuranceselskaper m.v. ofte lager sine egne inndelinger. Det vil føre for langt å komme nærmere inn på dette høyst uensartede område, men eksempelvis kan nevnes agent- og reisendedistrikter, filialdistrikter o.l. Særlig for handelens vedkommende finner en de forskjelligste distriktsinndelinger. De er som regel lagt opp etter hver enkelt bedrifts erfaringer, men vil også kunne være basert på rene tilfeldigheter. Ofte vil en finne at man har gått utenom de administrative inndelinger og at til og med kommunene er delt på en skjønsmessig måte. I slike tilfelle oppstår det selvsagt store vanskeligheter for næringslivet ved sammenliknende analyser og ved bruk av offisiell statistikk.

Et grunnleggende forsøk på å få rasjonalisert dette arbeidsområde er gjort av cand. oecon. Finn Magnus i samarbeid med Norges Salgs- og Reklameforbund. Finn Magnus' inndeling i handelsområder fulgte i det alt vesentlige den alminnelige sivile inndeling av landet, idet fylkene ble splittet opp i områder sammensatt av et varierende antall kommuner. Områdene var i det alt vesentlige bygd opp på grunnlag av lokalavisenes utbredelsesområder.

I tilknytning til Finn Magnus' arbeid er det også grunn til å nevne siste utgave av "Norsk Aviskatalog" som er utgitt av Avisenes Informasjonskontor. Der er det i en egen avdeling gitt oversikter over avisenes distrikter med spredningsoppgaver og en del tabeller og oversikter over befolkningsforhold, privatforbruk og detaljomsetning m.v. fordelt på disse distrikter.

En skal ikke her komme nærmere inn på i hvilken utstrekning avisenes utbredelse er egnet som det viktigste kriterium for opptrekning av handelsområder. Det som er nevnt, viser imidlertid at det er behov for å få samordnet det som er gjort på dette området. Statistisk Sentralbyrå ser det som en vesentlig oppgave å gjøre den offisielle statistikk så brukbar og nyttig som mulig for næringslivet. En har vært klar over at de geografiske grupperinger etter administrative inndelinger ikke alltid har vært hensiktsmessige, og har sett det som et mål å komme fram til en standardinndeling i handelsområder som kunne brukes både i offisiell statistikk og av næringslivet.

II. Kommunegrensenes betydning for landsinndelingene

I og med at kommunene er grunnenheten i de administrative inndelinger, sier det seg selv at også grensene for de høyere enheter er avhengige av kommunegrensene. Uheldige kommunegrenser vil derfor - der de danner grensen for en høyere enhet - gi uheldige grenser også for den høyere enhet. Det er en vanlig oppfatning at kommunegrensene ikke har fulgt med i utviklingen i samfunnet. Grensene har ikke vært tilpasset etter den alminnelige utvikling i landet med hensyn til endringer i befolknings- og bosettingsforhold, de næringsmessige forhold, omleggingen fra et nokså utpreget natural- til et kontanthushold, utbyggingen av kommunikasjonsmidlene m.v.

Dette forhold har ført til at det ved Kgl. res. av 31/10 1946 ble oppnevnt en kommuneinndelingskomité (den såkalte "Scheikomite") med bl.a. følgende mandat:

"1. å utrede spørsmålet om en revisjon av den kommunale inndeling med sikte på å gjennomføre en inndeling som er mere i samsvar med de endrede forhold og som administrativt og økonomisk vil sette kommunene bedre i stand til å løse sine oppgaver

I det foredrag som ligger til grunn for den Kgl. res. om oppnevningen av komitéen er det anført følgende angående nødvendigheten av en revisjon av den kommunale inndeling:

"Da det kommunale selvstyre ble innført i 1837, ble den kommunale inndeling basert på den kirkelige, idet det ble bestemt at hvert prestegjeld skulle være et formannskapsdistrikt. Senere har kommuneinndelingen - når en ser bort fra en temmelig vidtgående herredsdeling - ikke undergått vesentlige endringer. Inndelingen er således ikke blitt regulert i samsvar med den utvikling som i mellomtiden har funnet sted på kommunikasjonenes område og den er ikke tilpasset de samfunnsforholdene som nå rår.

I kystdistriktene er ulempene ved kommuneinndelingen særlig merkbar

I sin innstilling II av 1952 slår denne komité fast som prinsipp at: "..... til grunn for landets nåværende sivile inndeling ligger kommuneinndelingen, og komité vil understreke at etter dens oppfatning bør kommuneinndelingen fortsatt være den lokale inndelingsnorm som den sivile inndeling knyttes til".

Under vurderingen av den kommunale inndeling uttaler komitéen bl.a.:

"Holder en seg utgangspunktet klart,, sier det seg uten

videre at denne økonomiske strukturendring, folketilveksten og befolkningsforskyvningen, og den revolusjonerende omlegging av kommunikasjonsene burde ha ført til store endringer i den kommunale inndeling. Ved at trafikken og bebyggelsen har tatt nye veier og nye sentra har dannet seg er områder som før hørte naturlig sammen skilt både kommunikasjonsmessig og på annen måte. Samtidig er avstandene blitt letter å overvinne. Det har igjen ført til en utvidelse av det lokale fellesskaps- og interesseområde slik at distrikter som før naturlig var skilt nå er knyttet sammen

En analyse av kommunenes utvikling og deres økonomiske stilling synes å gi det resultat at kommuneinndelingen ikke har fulgt med i utviklingen

Selv om tradisjon og stabilitet i forholdene har sin store verdi for samarbeidet, mener komitéen at kommuneinndelingens utvikling siden formannskapslovene har vært for lite realistisk."

Kommuneinndelingskomitéen har slått fast at kommunen bør være den inndelingsnorm som landets sivile inndeling er knyttet til. Byrådet har funnet det ønskelig å følge samme prinsipp ved etableringen av den nye inndeling i handelsområder, da den er ment å være en offisiell standardinndeling. Fra Byrådets side er det også en praktisk nødvendighet å bygge på kommunene som den minste enhet, fordi den alt overveiende del av det statistiske materialet som vil bli gruppert etter inndelingen, enten gjelder selve kommunen eller bygger på enheter som bare kan lokaliseres til en kommune. Dette fører imidlertid med seg at en i enkelte tilfelle kan trekke grensene for handelsområdene der hvor de i realiteten går. I hvilken utstrekning resultatet av Scheikomitéens arbeid kan virke inn på disse uheldige forhold, er det ikke mulig å si noe om på det nåværende tidspunkt.

III. Hovedlinjene for den nye inndeling

Under avsnittet om de eksisterende inndelinger ble det nevnt at Byrådet allerede har brukt spesielle geografiske inndelinger i jordbruks- og fiskeristatistikken. I tilknytning til arbeidet med Bedriftstellingen 1953 tok en opp spørsmålet om å foreta en inndeling av landet i handelsområder. Utgangspunktet for dette arbeidet var at den handelsmessige samhörighet mellom kommunene i dag er så stor, at oppgaver for de administrative enheter ikke alltid er tilfredsstillende.

Disse problemene er ikke spesielle for Norge. En kan således nevne at "områdestatistikk" var et av de viktigste spørsmål som ble drøftet ved det 29. møte i Det internasjonale statistiske institutt i 1955. Det ble der lagt stor vekt på de ulike typer av områder, nemlig de "homogene" og de "funksjonelle". Homogene områder er slike som er ensartet eller like med hensyn til etter eller flere kjennemerker. Den norske inndelingen i jordbruksområder er av denne typen, selv om det der ikke har vært mulig å følge prinsippene konsekvent på grunn av de store ulikheter som finnes mellom landsdelene. Et område er funksjonelt når de enkelte deler av det er innbyrdes avhengige og er bundet sammen på en eller annen måte, f.eks. ved utveksling av varer og tjenester. Et særpregt tilfelle av et funksjonelt område har vi når det innen et område foregår en orientering mot et sentralt sted. Som eksempel på funksjonelle områder kan en nevne avisenes utbredelsesområder.

Når en skal foreta en inndeling i handelsområder, må det funksjonelle synet legges til grunn. Det er jo nettop byenes og andre lokale sentras samhörighet med de omkringliggende distrikter som skaper behovet for en spesiell inndeling i handelsområder.

At det er interesse for en slik inndeling, går klart fram av det som er nevnt foran, og Byrådet fant det ønskelig å få fastlagt en standard som kunne bli brukt allerede for bedriftstellingene. Mange kommuner er så små at det er svært få statistiske opplysninger av økonomisk art som kan gis for den enkelte kommune. Det er derfor behov for å slå sammen flere kommuner til større geografiske enheter som tillater offentliggjøring av økonomiske data, og som samtidig er så innbyrdes avhengige at det fra et handelsmessig synspunkt er naturlig å betrakte dem som en enhet.

Handelssamkvetmet skjer i dag ofte på tvers av fylkesinndelingen, og det ble derfor tidlig bestemt at en ved inndeling i handelsområder måtte se bort fra fylkesgrensene. Dette kan gjøres fordi den nye inndelingen ikke er ment å skulle erstatte fylkesinndelingen, men supplere denne i de tilfelle hvor en finner det ønskelig og naturlig å foreta en gruppering av det statistiske materiale etter handelsområder.

Som hovedkriterier ved fastsettelsen av områdene i den nye inndelingen ble valgt den innenlandske vareomsetning, bosettingen og kommunikasjonsforholdene. Under arbeidet er det lagt vesentlig vekt på at formålet var å få en standard som ikke bare skulle brukes i bedriftstellingene, men som også kunne brukes i annen statistikk, f.eks. skattestatistikk, transportstatistikk osv. Byrådet håper også at inndelingen vil kunne brukes som grunnlag for de spesielle inndelinger som bedriftene i næringslivet trenger.

IV. Arbeidets gang og sakens utvikling

Ut fra de forutsetninger som er nevnt under avsnitt III, tok Byrådet opp arbeidet med den nye inndeling høsten 1954. En tok sikte på en landsinndeling i 3 trinn:

1. Landet delt i hovedområder eller "felt" (i alt 9).
2. Feltene delt i et varierende antall "områder" (i alt 23).
3. Områdene delt i et varierende antall "distrikter" (i alt 97), som igjen var satt sammen av et varierende antall herreds- og bykommuner.

Innen hvert "felt" bygde en på den forutsetning at detaljhandlerne stort sett fikk sine varer fra grossister i ett eller flere hovedsentra innen samme felt. Ved avgrensingen av "områdene" skulle både engros- og detaljhandelen tillegges vekt, og innen området skulle det være minst ett større sentrum - som regel en by - som deltok i forsyningen av detaljistene i området. De samme sentra ville også representere "byen" for forbrukerne, dvs. dit forbrukerne som regel reiser når de skal kjøpe varige forbruksvarer og investeringsvarer.

Foruten disse større sentra finnes det imidlertid også mindre lokale handelssentra, som regel en mindre by eller et bygdesentrum i samband med en hussamling eller et trafikknutepunkt. For den minste inndeling - "distriktene" ville en derfor ta sikte på å få fram slike konsentrasjoner med deres naturlige oppland. For at distriktene ikke skulle bli for små for offentliggjøring av økonomiske data, kunne det bli tale om å la enkelte distrikter omfatte flere slike lokalsentra med sine oppland.

Et første utkast til den nye inndeling ble drøftet i et møte 17. mars 1955 hvor det foruten en rekke representanter for Statistisk Sentralbyrå også var til stede representanter for Arbeidsdirektoratet, Industridirektoratet, Samferdselsdepartementet, Norges Grossistforbund, Norges Handelsstands Forbund, "Fakta", kontor for markedsundersøkelser og cand. oecon. Finn Magnus.

For å få saken nærmere klarlagt og utdypet sendte Byrådet den 1. juli 1955 et spørreskjema til landets kommuner og de lokale handelsstandsforeninger. Hensikten med henvendelsen til herredene var å bringe på det rene hvordan hvert enkelt herred er knyttet til andre herreder og til de større og lokale handelssentra. Henvendelsen til byene var nærmest å betrakte som kontraspørsmål for å få uttrykk for deres syn på sine handels- og kommunikasjonsmessige oppland.

Det ble stilt følgende spørsmål til herredene:

1. Nabokontakt. Hvilket naboherred befolkningen i vedkommende kommune var sterkest knyttet til handelsmessig og kommunikasjonsmessig.
2. Distriktssentrum. Om det innen kommunen var et lokalsentrum som folk i andre herreder søker til for å handle o.l.
Om det i et nærliggende herred var et slikt lokalsentrum som folk i kommunen søker til for å handle o.l.
3. Områdesentrum. Hva blir regnet som "byen" av folk i kommunen.
4. Feltsentrum. Hvilken av 10 navngitte byer ble ansett for å ha størst forsyningsmessig betydning for kommunen.

Spørsmålene til byene var noe annerledes utformet og skulle gi momenter til klargjøring av:

1. Byens syn på hvilke herreder som nyttet byen som distriktssentrum.
2. Byens syn på hvilke herreder som nyttet byen som områdesentrum.
3. Feltsentrum (samme formulering som til herredene).

Handelsstandsforeningene ble forelagt de samme spørsmålene som byene, og dessuten et særskilt spørsmål om hva foreningen mente var det naturlige salgsområde for byens grossister.

Saken ble også i sin helhet forelagt for Handelshøyskolen i Bergen.

De innkomne svar ga stort sett de opplysninger en hadde tatt sikte på å få, men reiste også nye tvilsspørsmål.

Fra Haugesund ble det således reist krav om at denne by måtte bli betraktet som feltsentrum på like linje med Bergen og Stavanger. Det ble hevdet at en i motsatt fall ville få et skjevt bilde av Haugesunds betydning som forsyningsentrum nå og særlig i framtiden. En fant å burde legge fram saken på nytt for 34 herreder i nordre Rogaland og søndre Hordaland. Disse ble bedt om å svare på følgende spørsmål:

1. Hvilken av byene Stavanger, Haugesund og Bergen reiser befolkningen fortrinnsvis til for å kjøpe varer som ikke fås i distriktet.
2. Hvilken av de 3 byer får vedkommende herred den største del av sine handelsvarer fra.
3. Er herredet av den mening at tilknytningen til Haugesund etterhvert vil bli så sterk at Bergen eller Stavanger kommer i annen rekke.

Det viste seg at det var sterkt delte meninger om Haugesunds nåværende og framtidige betydning sett i relasjon til Bergen og Stavanger.

Oppgavene fra de enkelte kommuner viste ganske snart at en fast "feltinndeling" etter de opprinnelige kriterier ikke lot seg gjennomføre

i praksis. De feltsentra som kommunene hadde pekt ut, skiftet ofte selv innen små områder, mange oppga forskjellig feltsentrum for de forskjellige varesorter, og de oppgitte salgsområder for grossistene viste seg å gripe ganske sterkt over i hverandre.

Det var imidlertid tydelig at det var behov for en høyere enhet i inndelingen enn områder, og når de opprinnelige retningslinjer for feltenes fastsettelse ikke kunne følges, måtte man finne fram til en grovere inndeling etter andre kriterier.

Det inndelingssystem Byrået er blitt stående ved som sluttresultat er følgende:

Et varierende antall kommuner slutes sammen til "handelsdistrikter".

Et varierende antall handelsdistrikter slutes sammen til "handelsområder".

Som et spesialområde spesifiseres en kombinasjon av handelsområder og handelsdistrikter på begge sider av Oslofjorden.

Et varierende antall handelsområder slutes sammen til geografiske "handelsfelt".

Handelsfeltene utgjør tilsammen "Riket".

Under det videre arbeidet med saken, har Byrået vært i kontakt med Avisenes Informasjonskontor. I to møter med representanter for avisene, annonsørene og reklamebyråene den 3. februar og 1. mars 1956, ble begge inndelinger gjennomgått distrikt for distrikt, og en rekke avvik brakt ut av verden.

Av ønsker fra avishold som Byrået av praktiske grunner ikke kunne imøtekomme, kan nevnes mulighetene for å gå til en grenseopptrekning på tvers av herredsgrensene. Av avismessige og handels- og kommunikasjonsmessige grunner kunne dette i mange tilfelle være både ønskelig og riktig, men som nevnt tidligere må Byrået bygge på kommunene som minste enhet.

Før inndelingen ble endelig fastlagt, ble det resultat som en var kommet til, lagt fram for Universitetets Geografiske Institutt, Arbeidsdirektoratet og Områdeplanleggingskontorene i fylkene. Områdeplanleggingskontorene ble spesielt bedt om at man ved gjennomgåelsen av inndelingen også skulle ta hensyn til eventuelle planlagte utbygginger som kunne påvirke inndelingen i de nærmeste år, f.eks. nye veier, industrireising m.v. Det kom inn meget fyldige uttalelser som på flere punkter førte til endringer i Byråets grensetrekning.

V. Den nye inndelingen

Som bilag til denne artikkel følger en fullstendig tabellarisk oppstilling¹⁾ av den nye inndeling av landet i handelsområder. Som det vil sees omfatter denne:

5 geografiske handelsfelt.

25 handelsområder.

119 handelsdistrikter.

Hvert av disse ledd i inndelingen er betegnet ved et kodennummer og et navn. 2 handelsområder og 5 handelsdistrikter omkring Oslofjorden er samlet til et eget spesialområde.

Systemet for nummereringen er følgende:

Et 1-sifret tall betegner et handelsfelt.

Et 2-sifret tall betegner et handelsområde. Tiersifferet i tallet svarer til feltnummeret og enersifferet angir områdets nummer innen feltet. Oslofjorden sentrale handelsområde er ikke gitt nummer da det ikke inngår i den systematiske inndeling.

Et 3-sifret tall betegner et handelsdistrikt. Hundre- og tiersifferet svarer til områdenummeret, og ener-sifferet angir distriktets nummer innen området.

Som eksempel kan nevnes:

Kodetall 3 betyr Vestre handelsfelt.

Kodetall 35 betyr Sunnmøre handelsområde, som altså er område nr. 5 innen felt nr. 3.

Kodetall 353 betyr Ørstavik/Volda handelsdistrikt, som altså er distrikt nr. 3 innen område nr. 5 innen felt nr. 3.

Navnsettingen har budt på mange vanskeligheter, særlig fordi Byrådet også her gjerne ville følge visse hovedlinjer, slik at en av navnet kan se om det er et distrikt eller et område det dreier seg om.

For å unngå forveksling med betegnelser som er brukt i andre inndelinger, har en funnet det nødvendig å bruke betegnelsene "handelsdistrikt", "handelsområde" og "handelsfelt" som tillegg til alle navn, altså Halden handelsdistrikt, Midtre Sørlandet handelsområde, Nordre handelsfelt osv.

Ellers har en ved navnevalget i hovedsaken fulgt følgende retningslinjer:

1) Tabellen er ikke tatt med her.

Distriktene er prinsipielt gitt navn etter det største distriktsentrum, f.eks. Hamar handelsdistrikt. Hvis det innen distriktet ikke er noe større sentrum, men flere mindre sentra av jevnbyrdig karakter, har en ofte brukt to navn for å karakterisere distriktet, f.eks. Årnes/Skarnes handelsdistrikt.

I en del tilfelle hvor distriktet ikke har noe karakteristisk sentrum med alminnelig kjent navn, og distriktet på det nærmeste faller sammen med et tidligere kjent lokalt områdebegrep, har en funnet å kunne bruke dette områdenavn eller et annet navn som karakteriserer distriktets beliggenhet, f.eks. Hadeland handelsdistrikt, Bømlafjord handelsdistrikt osv.

Områdene. For å unngå forveksling med distriktene har en her ikke brukt navn på byer eller hussamlinger. I stedet har en valgt å gi områdene navn som betegner et mellomstort geografisk område f.eks. Gudbrandsadelen handelsområde.

Feltene. Da landsbetegnelser som Østlandet, Vestlandet osv. er brukt i annen statistikk med grenser som ikke faller sammen med feltgrensene i den nye inndeling, har det vært nødvendig å finne andre betegnelser som kunne vise hvilke deler av landet feltene omfatter. En har valgt å bruke betegnelsene Østre, Søndre, Vestre, Midtre og Nordre handelsfelt."

Liste over publikasjoner i serien Statistisk Sentralbyrås Håndbøker (SSH)

- Nr. 1 Regler for publikasjonenes utstyr m.v. i serien Statistisk Sentralbyrås Håndbøker
- " 2 Veiledning for nye assistenter
- " 3 Regler for maskinskriving i Statistisk Sentralbyrå
- " 4 Innføring i maskinregning. Hefte 1. Addisjonsmaskiner
- " 5 Innføring i maskinregning. Hefte 2. Kalkulasjonsmaskiner
- " 6 Regler for utstyr m.v. for publikasjoner i seriene Norges offisielle statistikk (NOS) og Samfunnsøkonomiske studier (SØS) og publikasjonen Statistiske meldinger
- " 7 Prinsipper for konstruksjon av statistiske blanketter
- " 8 Framlegg til nordisk statistisk terminologi
- " 9 Standard for næringsgruppering i offentlig norsk statistikk
- " 10 Hjemmel for innkreving av oppgaver
- " 11 Kurs i hullkortmaskiner
- " 12 Adresseliste over de kommunale folkeregistre
- " 13 Standard for handelsområder
- " 14 Innføring i DEUCE
- " 15 Programmering for DEUCE. Første hefte
- " 16 Alfasetemet. Et lettkodingssystem for DEUCE
- " 17 Håndbok for DEUCE-operatører
- " 18 Programmering for DEUCE. Annet hefte
- " 19 Varenomenklatur for industristatistikken
- " 20 Regler for publiseringsarbeidet m.v. i Statistisk Sentralbyrå
- " 21 Håndbok for 1401-programmerere og -operatører
- " 22 Statistisk testing av hypoteser ved regresjonsberegninger
- " 23 Utsnitt om prinsipper og definisjoner i offisiell statistikk